

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Bakalářská práce

Využití České tiskové kanceláře k účelu propagandy

Jan Lucián Jeřábek

Vedoucí práce: PhDr. Jan Cebe, Ph.D.

Praha 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely. - V Praze dne 23.11.2020

Bibliografický záznam

JEŘÁBEK, Jan, Lucián. Využití České tiskové kanceláře k účelu propagandy. Praha, 2020. Diplomová práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí práce PhDr. Jan Cebe, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce Využití České tiskové kanceláře k účelu propagandy se zabývá vztahem České tiskové kanceláře, státu a vlády v sedmi obdobích od vzniku Československa v roce 1918 až do roku 1993, kdy Československo nahradily dva nástupnické státy – Česká republika a Slovenská republika. Cílem práce je vymezit status a úlohu České tiskové kanceláře ve vztahu ke státu a vládě, s přihlédnutím k legislativě v každém ze sedmi sledovaných období, za použití analýzy vybraných zpráv ČTK.

Vymezením vztahu České tiskové kanceláře a státu a následně pomocí analýzy zpráv demonstrují, jak se tento vztah promítal do obsahu zpravodajství agentury. Mimo analýzy sedmdesáti novinových zpráv, práce obsahuje rovněž srovnání dvou vybraných sledovaných období pražského jara a perestrojky konce 80. let, ve kterých jsou porovnávány odlišnosti, nebo podobnosti způsobu jakým byla agentura státem a jeho exekutivou využívána k propagandistickým účelům.

Annotation

Diploma thesis Use of the Czech News Agency for the purpose of propaganda analyses the relationship between the Czech News Agency, state and its executive in seven time periods from the creation of Czechoslovakia in 1918 to its dissolution in 1993, when it got replaced by two separate states – The Czech Republic and The Slovak Republic. The aim of the thesis is to delimitate the status and mission of the Czech News Agency in relation to the state and its executive, considering the legislation, in each of the seven chosen periods by analysing particular news issued by the Czech News Agency.

With the use of the delimitation of the status and mission of the Czech News Agency in relation to the state, and the subsequent analysis of the news, I demonstrate how this relationship was reflecting on the news content. Besides the analysis of seventy news stories from newspapers, this thesis also includes a comparison of the two analysed periods of Prague spring and perestrojka at the end of the 80s. The comparison focuses on differences or similarities of the way in which the Czech News Agency was used for the purpose of propaganda by the state and its executive.

Klíčová slova

Česká tisková kancelář, agentura, ČTK, vláda, stát, strana.

Keywords

Czech News Agency, agency, CTK, government, state, party.

Název práce/ Title

Využití České tiskové kanceláře k účelu propagandy/Use of the Czech News Agency for the purpose of propaganda.

Rozsah práce

96 normostran. 172 886 znaků bez anotace, obsahu a přehledu použitých zdrojů.

Poděkování

Děkuji PhDr. Janu Cebemu, Ph.D. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích při vypracování této bakalářské práce.

Obsah

ÚVOD.....	8
1. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. 1. PROPAGANDA	10
1. 1.1. PŮVOD A VÝVOJ UŽÍVÁNÍ SLOVA PROPAGANDA.....	10
1. 1.2. SLOVNÍKOVÉ DEFINICE PROPAGANDY	11
1. 1.3. ROZDÍL MEZI PROPAGACÍ A PROPAGANDOU.....	13
1. 1.4. DEFINICE PROPAGANDY	15
1. 1.5. TEORIE PROPAGANDY, OSOBNOSTI.....	15
1. 1. 5. 1. Podle Jacquese Ellula, francouzského sociologa, historika a filozofa	15
1. 1. 5. 2. Podle Leonarda W. Dooba, amerického profesora psychologie na Yaleské univerzitě	16
1. 1. 5. 3. Podle Edwarda Bernayse, amerického zakladatele public relations.....	17
1. 1. 5. 4. Podle Waltera Lippmanna, amerického filozofa	18
1. 1. 5. 5. Podle Harolda Lasswella, amerického politologa a teoretika komunikace	19
1. 1. 5. 6. Podle Gartha S. Jowetta a Victorie O'Donnellové, teoretiků komunikace	20
1. 1.6. DRUHY PROPAGANDY	21
1. 1.7. PROPAGANDA A MASOVÁ MÉDIA.....	23
2. KRÁTCE K HISTORII ČTK, HISTORIE, POSTAVENÍ A ÚLOHA, PRÁVNÍ RÁMEC	25
3. PRAKTICKÁ ČÁST.....	34
3. 1. METODA	34
3. 1.1. DEFINOVÁNÍ UŽITÉ METODY	34
3. 1.2. UŽITÍ METODY	37
3. 2.VYBRANÉ NOVINOVÉ ČLÁNKY SE SIGNATUROU ČTK S KOMENTÁŘEM	38
3. 2.1. ČTK v období 1918-1939	38
3. 2.2. ČTK v období 1939-1945	41
3. 2.3. ČTK v období 1945-1948	45
3. 2.4. ČTK v období 1948-1965	49
3. 2.5. ČTK v období 1965-1968	54
3. 2.6. ČTK v období 1969-1989	57
3. 2.7. ČTK/ČSTK v období 1989–1993.....	61
3. 3. SROVNÁNÍ OBDOBÍ PRAŽSKÉHO JARA 1968 A PERESTROJKY KONCE 80. LET	65
3. 3.1. OBDOBÍ PRAŽSKÉHO JARA	66
3. 2. 3. OBDOBÍ PERESTROJKY KONCE 80. LET	68

3. 3.3. ZHODNOCENÍ POROVNÁVANÝCH OBDOBÍ	68
ZÁVĚR.....	70
SUMMARY.....	74
PŘEHLED POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	75
LITERATURA	75
SLOVNÍKY.....	76
KVALIFIKAČNÍ PRÁCE	77
SBÍRKY ZÁKONŮ	77
LEGISLATIVA (ŘAZENO CHRONOLOGICKY)	77
PERIODIKA.....	78
OSTATNÍ ZDROJE.....	78
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	79

Úvod

Českou tiskovou kancelář (ČTK) je myšlena zpravodajská agentura, která je nástupnickou organizací Československé tiskové kanceláře. Ta vznikla ve stejný den jako samostatné Československo, tedy 28. 10. 1918. Činnost ČTK je třeba chápat ve všech historických souvislostech a posloupnostech.

Název Československá tisková kancelář vydržel agentuře od vzniku až do rozpadu Československa. Samotný název Česká tisková kancelář začal platit s účinností od 1.1.1993, tedy po rozpadu federace, která zanikla k 31.12.1992. Signatura ČTK je používána po celé období existence agentury, s výjimkou cca patnácti měsíců, od října 1991, do zániku federace k 31.12.1993. V tomto období byla používána signatura ČSTK, plný název byl Československá tisková kancelář.

K označení agentury používám zkratku ČTK, plný název agentury nebo pouze označení „agentura“. Česká tisková kancelář, stejně jako její název, musí být chápána a vykládána v souvislostech. Současný název je názvem totožné agentury, vzniklé 28.10.1918 a právní návaznost je zcela kontinuální. Název není limitující, ale odráží současné pojmenování totožné agentury. Ostatně, jak jinak by bylo možné chápat, že ČTK slavila v roce 2018 sté výročí založení, což mimo jiné dokumentuje oficiální článek zveřejněný na webu ČTK s názvem „Četka stoletá“.¹

Československá a později Česká tisková kancelář je od svého vzniku informačním pilířem všech politických systémů. Stejně jako ostatní světová a evropská agenturní zpravodajství plní především úlohu národního informačního zdroje. Náplň práce agentury je určována větší či menší měrou politickými systémy uplatňovanými na našem území.

Právě zkoumání vztahu mezi ČTK a státem, který agenturní zpravodajství užívá jako jeden ze způsobů udržování a posilování státní moci, především v politickém systému socialismu, a to zejména užitím zpráv, jako propagandy, je náplní této práce.

Práci jsem rozdělil na dvě části, teoretickou a praktickou. Toto rozdělení logicky vyplynulo ze studia tématu.

V úvodu se proto věnuji vzniku termínu propaganda a různým teoriím, které jeho obsah a význam vykládají, neboť současné chápání tohoto výrazu má pouze slabý teoretický podklad a je v naší společnosti do značné míry chápán pouze hanlivě. Z krátkého exkurzu níže uvedené teorie propagandy je však zřejmé, že pejorativní nádech se vytváří až po pádu komunistických režimů. Do té doby se jednalo o zcela stabilní sociologicko-politický význam slova.

Jako praktickou ukázkou propagandy jsem použil sedmdesát vybraných zpráv z dobového tisku, které podle mého názoru dokumentují využití ČTK/ČSTK k účelu propagandy. Teoretickou část jsem

¹ Četka Stoletá. [online]. ČTK. Dostupné z: <https://www.ctk.cz/100-let-ctk/> [cit. 22.11.2020]

řešil především na základě odborné literatury tuzemské i zahraniční a přihlédl jsem k referenčním zdrojům v elektronické podobě.

Pokládal jsem za nutné krátce se zmínit v teoretické části o historii ČTK, aby jednotlivé prezentované zprávy mohly být chápány v historickém kontextu, a nejen v politických souvislostech. Každé vymezené historické období v praktické části pak uvádím krátkým komentářem. Jednotlivé prezentované zprávy jsou v obdobích číslované 1-70 a jsou opatřené komentářem k tématu práce.

V práci sledované období je vymezeno širěji kvůli relativně krátkému trvání samostatné Československé republiky a rovněž z důvodu možnosti komparativního posouzení úlohy ČTK v jednotlivých politických etapách. Za tímto účelem jsem zvolil relativně větší množství novinových zpráv, aniž bych sledoval pravidla statistického vzorku.

1. Teoretická část

1. 1. Propaganda

1. 1.1. Původ a vývoj užívání slova propaganda

Výraz propaganda pochází z latinského slova *prōpāganda*, které je gerundiem, tedy slovesným substantivem (v podstatě však skloňovaným infinitivem) slovesa *propagāre*, které lze do češtiny nejlépe přeložit jako: rozhlašovat, rozšiřovat, rozmnožovat. Z hlediska prapůvodního významu slova *prōpāganda* je však vhodné ho překládat i jako rozsazovat, klást a štěpit, někdy také jako udržovat, neboť lze kořeny tohoto pojmu spojovat s latinským výrazem *propago*, znamenajícího sazenice a nejčastěji spojovaného s pěstování rostlin, konkrétní fyzickou manipulací s rostlinami.²

V češtině se s výrazem *propagare* v jazykových souvislostech pravděpodobně prvně setkáváme v polovině 18. století. *Propagare* se objevuje v roce 1746 v německo-latinsko-českém slovníku Kašpara Zachariáše Vusína. Ten uvádí jako české ekvivalenty slova *propagare*: rozšířiti, klásti a štípiti, do němčiny pak slovo překládá jako *fortpflanzen* (reprodukovat, rozmnožovat ve smyslu biologie), *verweitern* (šířit, vyrůstat).³

Začátek užívání slova propaganda, tak jak ho chápeme dnes, lze pravděpodobně zasadit do první poloviny 17. století, kdy vznikla katolická instituce *Sacra congregatia de propaganda fide* (někdy uváděna pouze jako *Propaganda*), v českém překladu Svatá kongregace pro šíření víry. Tu založil bulou *Inscrutabili divinae providentiae arcano* papež Řehoř XV. 22. června 1622 jakožto kolegium kardinálů, které mělo za úkol šířit misijní činnost katolické církve, a to především v zemích „postižených“ vlivem reformace, tedy: „*duchovními zbraněmi, modlitbami a dobrými skutky, kázáním a katechismem, znovu dobýt země, které církev ztratila v debaklu šestnáctého století a koordinovat efektivní misijní činnost za šířením evangelia v pohanských zemích...*“⁴. Úkolem instituce bylo propagandistické šíření katolické víry do Nového světa, ale i aktivní potlačování protestantství.

Fakticky tak jeden z tvarů slovesa *propagare* nabyt díky katolické církvi nového, pozměněného významu blížícímu se dnešnímu chápání slova propaganda, tedy šířit, rozšiřovat,

² Rejzek, Jiří. *Český etymologický slovník*. Praha: LEDA, 2001, s. 505.

³ Vusín, Kašpar Zachariáš. *Lexicon tripartitum, oder Lateinisch-teutschund böhmisches Wörterbuch*. Praha: 1746, s 461.

⁴ Guilday, Peter. *The Sacred Congregation de Propaganda Fide (1622-1922)*. [online]. The Catholic Historical Review. Catholic University of America Press, Jan., 1921, Vol. 6, No. 4., s 480. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/pdf/25011717.pdf> [cit. 18.11.2020].

rozmnožovat něco abstraktního, tj. myšlenky, ideu a víru. Zároveň se slovo propaganda jakožto oficiální jméno instituce (její název, tedy jméno vlastní) dočkalo velmi rychle zobecnění. Pojem se začal všeobecně vztahovat na instituce (ale i jedince) šířící nějakou myšlenku do obecného povědomí, či prosazování určitých názorových proudů.

Je možné, že právě v souvislosti s prosazováním katolické víry a potlačováním protestantství spolu se vznikající ateistickou společností nabyla propaganda nabyla katolické země pejorativního významu, a to tedy především u protestantů, neboť byla vnímána jako jeden z represivních nástrojů (například vedle cenzury) katolické církve k potlačení jejich vyznání – kontrareformaci. Katolíci naopak propagandu vnímali pozitivně. Problematikou se zabýval ve svých publikacích například profesor Philip M. Taylor z Leedské univerzity: „*The Catholic reaction, spearheaded by such propagandists as John Eck and Frederick Nausea, was backed up with a degree of reform that ultimately became the Counter-Reformation. But the papacy was not content to rely solely upon positive methods of propaganda. It also recognized the value of censorship.*”⁵ Jako teoretik komunikace se v této práci zabýval příčinami nespokojenosti papežské stolice s propagandistickým šířením víry pouze prostřednictvím propagandistických materiálů a ukazuje cestu používáním cenzury.

1. 1.2. Slovníkové definice propagandy

Ukotvení výrazu propaganda v dnešním slova smyslu v našich i cizích slovníkách však představovala poměrně dlouhý proces, zhruba právě od poloviny sedmnáctého století, do počátku století devatenáctého. Lze tak usoudit z faktu, že ani v jednom z významných českých slovníků, ať už se jedná o slovník Karla Ignáce Tháma z roku 1788, Josefa Dobrovského z roku 1821 nebo česko-německý Josefa Jungmanna z roku 1837 se slovo propaganda samostatně nevyskytuje. Stejně tak je tomu v případě britských i amerických slovníků, jak ostatně uvádí i internetový slovník Merriam-Webster v souvislosti s historickým kontextem slova propaganda: „*It was not until the beginning of the 19th century that it began to be used as a term denoting ideas or information that are of questionable accuracy as a means of advancing a cause.*”⁶

Například česko-německý slovník Františka Kotta z roku 1880 slovo propaganda jakožto samostatné heslo obsahuje a je zde definováno jako: „ústav nebo spolek k rozšiřování

⁵ Taylor, Philip M. *Munitions of Mind: War Propaganda from the Ancient World to the Nuclear Age*. Manchester: Patrick Stephens Ltd., 1990, s. 101.

⁶ Propaganda. *Merriam-Webster.com Dictionary*. [online], Merriam-Webster. Dostupné z: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/propaganda> [cit. 18.11. 2020].

něčeho“.⁷ Slova ústav a spolek dávají tušit, že slovník stále odkazuje na původní význam propagandy coby vlastního jména instituce Sacra congregatia de propaganda fide.

Příruční slovník jazyka českého (1935–1957) nabízí následující definici propagandy: „šíření myšlenek, nauk, zásad...“⁸ Výklad termínu pak obsahuje slovo, propagace, kterou definuje jako: „šíření známosti o něčem, rozšiřování, doporučování“. Zároveň je vymezen rozdíl mezi oběma pojmy, neboť slovník uvádí že: „Propaganda má ideovější obsah než propagace.“⁹ Definice propagace je širší, lze ji aplikovat na šíření prakticky čehokoliv, zatímco propagandu slovník dělí na různé typy podle konkrétních oblastí zájmu šíření na nakladatelskou, náboženskou, politickou, šeptanou.

Výraz propaganda se v našem prostředí dále vyskytuje například ve Slovníku spisovného jazyka českého (1964), který uvádí propagandu pouze coby prostředek činnosti uvádění ve známost a šíření. Slovník dále výraz propaganda popisuje jako činnost, při které dochází kromě šíření určitých myšlenek i o jejich objasňování. Propagandu definuje jako činnost veřejnou, ke které je zapotřebí získat přívržence.¹⁰ Jako přívlastky jsou ke slovu propaganda uvedena slova: mírová, reakční válečná, šeptaná, tisková. Dušan Pavlů ve Slovníku propagace z roku 1983 definuje propagandu následovně: „*Propaganda je zaujaté, stranické a cílevědomé šíření ideologických a politických podnětů informativní, regulativní a do jisté míry i stimulační povahy, jehož smyslem je dosáhnout toho, aby příjemce podnětu jednal ve shodě se zájmem iniciátora podnětu, jímž je společenská třída, politická strana a jejich instituce. P. je třídně podmíněný jev., p. KSČ šíří ideologii marxismu-leninismu jako ucelený teoreticko-metodologický systém a z něj odvozené hodnoty, zveřejňuje politický program a jemu odpovídající úkoly*“.¹¹ Současná definice propagandy podle Slovníku spisovného jazyka českého z roku 2011 je: „*veřejné šíření, objasňování, doporučování nějakých myšlenek, názorů ap. s cílem získat přívržence.*“¹²

Slovníků obsahujících výraz propaganda vydaných od devatenáctého století po současnost v českém prostředí je mnoho a definice samotného výrazu často odráží dobu ve

⁷ Kott, František. *Česko-německý slovník, zvláště gramaticko-fraseologický*. Praha: 1880.

⁸ Třetí třída České akademie věd a umění. *Příruční slovník jazyka českého*. Díl IV. Část 1 (P). Praha: Školní nakladatelství, 1941-43, s. 1178.

⁹ *Ibid.*, s. 1177.

¹⁰ Ústav pro jazyk český ČSAV. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.

¹¹ Pavlů, Dušan a kolektiv. *Slovník propagace A-Z*. Praha: Merkur, 1983, s. 40.

¹² Propaganda. *Slovník spisovného jazyka českého*. [online]. kolektiv autorů. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=propaganda&sti=EMPTY&where=hesla&hsubst=no>. [cit. 18.11.2020].

ktelé slovník vznikl. Změny politického systému a jeho ideologie tak často způsobují radikální změny v definici výrazu propaganda i jeho užívání.

1. 1.3. Rozdíl mezi propagací a propagandou

Vymezení rozdílu mezi slovy propagace a propaganda je obdobně problematické jako definice propagandy samotné. Obě slova jsou často vzájemně zaměňována, popřípadě je mezi nimi popsán velmi úzký vztah a významové rozdíly popisovány jako zanedbatelné.

Například Malý sociologický slovník z roku 1970 uvádí, že: „*Propaganda (v širokém i v užším smyslu) je zvláštní případ propagace. Jako propagaci označujeme šíření jakýchkoli, tedy i skupinovými zájmy nepodmíněných idejí, znalostí, dovedností atd. Nejčastěji je termín propagace používán pro označení hospodářské reklamy a náborových praktik.*”¹³

Velký sociologický slovník z roku 1996 pak rozdíl mezi oběma pojmy popisuje takto: „*Na rozdíl od propagace a reklamy, které si kladou za cíl především informovat, případně měnit postoje a chování lidí v úzkém akčním okruhu (např. nákupních zvyklostí a postojů), má propaganda širší cíle: usiluje o změnu světového názoru, o vytvoření žádoucího skupinového, třídního a celospolečenského vědomí a takových vzorů jednání, které zaručují zásadní shodu činností jednotlivců, skupin, organizací s cíli určité strany, státu, instituce (např. armády), soc. hnutí. Navíc na rozdíl od propagace, která vesměs nevstupuje do přímé polemiky s jinými názory a informacemi, má propaganda ofenzivní charakter, účastní se bezprostředně sociálních a politických konfliktů jako jejich důležitá součást, mnohdy je i vyostřuje a dramatizuje.*”¹⁴

Obě tyto definice jsou součástí veřejně přístupné internetové Sociologické encyklopedie, garantované Sociologickým institutem Akademie věd.¹⁵ Zatímco definice z roku 1970 operuje s tvrzením, že, propaganda je druh propagace”, publikace z roku 1996 oba pojmy celkem jasně odlišuje. Z této skutečnosti je možné usoudit, že i vymezení rozdílů mezi pojmy propaganda a propagace prošlo určitým historickým vývojem.

Příruční slovník jazyka českého, konkrétně jeho část vypracovaná mezi lety 1941 a 1943 vymezení rozdílu mezi oběma pojmy obsahuje také, byť je slovo propagace uvedeno jako slovo

¹³ Propaganda. *Malý sociologický slovník*. 1970. [online]. kolektiv autorů, heslo upravil Hanuš Steiner. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda_(MSgS)). [cit. 18.11.2020].

¹⁴ Propaganda. *Velký sociologický slovník*. 1996. [online]. kolektiv autorů, heslo upravil Jiří Linhart. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda>. [cit. 18.11.2020].

¹⁵ <https://encyklopedie.soc.cas.cz/>

pomocné, sloužící k výkladu hesla propaganda: „*Propaganda má ideovější obsah než propagace.*“¹⁶

Právě v tvrzení, že má propaganda ideovější obsah než propagace lze spatřovat nejzásadnější a zároveň legitimní rozdíl mezi oběma pojmy. Propagace je většinou spojována s reklamou a neutrálním šířením čehokoliv (viz. Malý sociologický slovník 1970), zatímco propaganda je spojována institucionalizovaným šířením určité ideje, bez ohledu na to, zdali je pojem vnímán pejorativně či nikoliv.

V odlišování slov propaganda a propagace pak také bezesporu hraje důležitou roli v jakém jazykovém prostředí se nacházíme. Fenomén snahy oba pojmy významově rozlišit popisuje například Hanns Buchli, který de facto ještě oba výrazy odlišuje od snahy něco šířit za účelem zisku (reklamy). Jako obdobu našeho slova propagace nabízí německý ekvivalent Werbung a anglické slovo publicity. Slovo reklama pak překládá do němčiny jako Wirtschaftswerbung a do angličtiny jako economic publicity. Propaganda je pak podle Buchliho ve všech jazycích stejná a vysvětluje jí jako šíření ideologie, nikoliv idejí obecně.¹⁷

Hlavním rozdílem mezi dnešními a historickými rozlišeními propagace a propagandy je v tom, že je propaganda v současnosti vysvětlována jako aktivní, více ideová, téměř ve všech českých i zahraničních slovníkách, zatímco slovo propagace je v našem prostředí užíváno zcela neutrálně, čemuž odpovídá i jeho současná definice podle Slovníku spisovného jazyka českého: „*propagace, -e ž. (z lat.) 1. propagování: p. moderního umění, spořivosti, sportu; p. novátorských metod; kulturně politická p.; p. knihami, plakáty 2. med. šíření nemoci, postup chorobného ložiska do okolí; bot. rozmnožování; výr. p. kvasinek jejich rozmnožování pro další zpracování (v pivovarnictví, droždářství aj.); — propagační příd.: p. akce; p. materiál; p. letáky; kulturně p. literatura, oddělení; p. film; – bot. p. orgány, schopnost rozmnožovací; tech. p. přístroj sloužící k propagaci kvasinek, propagátor, -u; → přísl. propagačně: p. účinný článek; → podst. propagačnost, -i ž*“.¹⁸

¹⁶ Třetí třída České akademie věd a umění. *Průruční slovník jazyka českého*. Díl IV. Část 1 (P). Praha: Školní nakladatelství, 1941-43.

¹⁷ Buchli, Hanns. 6000 Jahre Werbung: *Geschichte der Wirtschaftswerbung und der Propaganda*. Los Angeles: de Gruyter, 1962, s. 46.

¹⁸ Propagace. *Slovník spisovného jazyka českého*. [online]. kolektiv autorů. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledat=Hledat&heslo=propagace&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>. [cit. 18.11.2020].

1. 1.4. Definice propagandy

Nejvíce je slovo propaganda spojováno s událostmi 20. století, kdy se tento pojem dočkal systematictějšího vědeckého zkoumání a bylo mu přiřknuto množství definic. Výraz se začal masově užívat především (ne však výlučně) ve spojitosti se světovými válkami a s propagandistickou činností jednotlivých politických režimů. Nejčastěji se tak v politické souvislosti setkáváme se slovem propaganda v souvislosti s fašismem, nacismem, komunismem a obecně totalitními režimy.

Definice propagandy jsou obsáhlé a různorodé a názory na to co je a není propaganda se liší. Zejména pak podle oborového zaměření a úhlu pohledu. Výzkumem propagandy a hledáním jejích definic se zabývá hned několik oborů, ať už se jedná o sociologii, psychologii, religionistiku, politologii a další. Ani jedna z teorií však neumí najít jednoznačnou definici, na které by se odborná veřejnost mohla shodnout. Určitá shoda u většiny teoretiků panuje v tom, že považují propagandu za fenomén související s modernizací společnosti.

1. 1.5. Teorie propagandy, osobnosti

1. 1. 5. 1. Podle Jacquese Ellula, francouzského sociologa, historika a filozofa

Jacques Ellul se ve své teorii neomezuje pouze na to, že je propaganda určitým produktem lidské činnosti a že vzniká za konkrétním účelem. Podle něj se objevuje jako jeden z fenoménů po nástupu technologické společnosti. Na propagandu pohlíží z několika aspektů, přičemž za jeden z nejdůležitějších (ne však za jediný) považuje aspekt psychologický. Propaganda se snaží o manipulaci společenského vědomí tím, že pracuje na vytváření a uchování určitých mýtů. Mýtus by se dal definovat jako vyprávění, příběh či příhoda, která může, ale nemusí být pravdivá a o jehož pravdivosti recipient může a nemusí pochybovat. Tento mýtus ilustruje klíčové hodnoty, které chce propaganda vštípit cílové skupině a vnucuje publiku kompletní rejstřík intuitivních znalostí připouštějících pouze jedinou interpretaci. Aby vyvolaly u cílového publika potřebný efekt, jsou mýty neustále opakovány. Nejde ale jen o mýty, úspěšná propaganda obklopuje člověka idejemi a pocity, které útočí na jeho vědomí i nevědomí a zasahuje jeho soukromý i veřejný život.¹⁹

Podle něj nelze nalézt obecnou teorii propagandy jako takové (a pokusy o nalezení univerzální definice považuje za historický omyl), nýbrž lze pouze hledat možné definice za

¹⁹ Ellul, Jacques. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Random House, Inc., 1973, s. 5-15.

pomoci různých vědeckých aspektů. „*Propaganda je velmi často popisována jako manipulace za účelem změny myšlenky nebo názorů, jak přimět jednotlivce, aby uvěřili 'nějaké myšlence nebo skutečnosti, a konečně přimět je, aby dodržovali nějakou doktrínu – všechny záležitosti myslí. Snaží se přesvědčit, přinést rozhodnutí, pevně se držet určité pravdy. Toto je zcela nesprávná myšlenková linie: považovat propagandu za stále to, co bylo v roce 1850, znamená lpět na zastaralém pojetí člověka a prostředků k jeho ovlivnění.; má se odsuzovat k tomu, aby o propagandě nic nerozuměl. Cílem moderní propagandy již není modifikovat myšlenky, ale vyprovokovat akci. Už to neznamená změnit dodržování doktríny, ale přimět jednotlivce iracionálně lpět na procesu už to není transformovat názor, ale vzbudit aktivní a mýtickou víru.*“²⁰ Podle Ellula není cílem moderní propagandy na základě důsledného přesvědčování změnit názor jedince. Propaganda podle něj musí reflektovat na potřeby a tužby člověka nacházejícího se v určitém prostředí. Propagandista dle Ellula postupně: „... *buduje své techniky na základě znalostí o člověku, jeho touhách, jeho potřebách, jeho psychických mechanismech, jeho formováním – a stejně tak na sociální psychologii a hlubinné psychologii*“²¹

1. 1. 5. 2. Podle Leonarda W. Dooba, amerického profesora psychologie na Yaleské univerzitě

Leonard William Doob stavěl definici propagandy na důkladném studiu a pochopení behaviorální psychologie a komunikace. Ve svých publikacích se soustředil na důkladný rozbor lidského chování společně s faktory, které jej ovlivňují. Byl přesvědčen, že úspěšnost propagandy tkví především v probouzení již existujících přesvědčení člověka. Taková přesvědčení, která má v sobě člověk intuitivně zakotvena, podle Dooba získává každý jedinec socializací uvnitř určitého typu společnosti, skupiny. Propaganda pak může jednoduše, ať už záměrně, či mimoděk určitý typ přesvědčení zesílit a povýšit ho nad ostatní. Doob podotýká, že člověk je náchylnější k ovlivnění, přichází-li od důležitého, přesněji prestižního zdroje, který může být právě pro svou prestiž vnímán jako zcela důvěryhodný.

²⁰ Ibid., s. 25. Přeloženo z ang. originálu: „*Very frequently propaganda is described as a manipulation for the purpose of changing idea or opinions of making individuals 'believe' some idea or fact, and finally of making them adhere to some doctrine—all matters of the mind. It tries to convince, to bring about a decision, to create a firm adherence to some truth. This is a completely wrong line of thinking: to view propaganda as still being what it was in 1850 is to cling to an obsolete concept of man and of the means to influence him; it is to condemn oneself to understand nothing about propaganda. The aim of modern propaganda is no longer to modify ideas, but to provoke action. It is no longer to change adherence to a doctrine, but to make the individual cling irrationally to a process of action. It is no longer to transform an opinion but to arouse an active and mythical belief.*”

²¹ Ibid., s.4.

Definice Dooba vychází z větší části ze zkoumání psychologie sugesce a podnětů, které stimulují již v minulosti nabytá přesvědčení jedince. Zejména se ve svých příkladech ovlivnění vnímání člověka na základě vhodně zvoleného stimulu zaměřuje na význam slov. Ve svých publikacích upozorňuje na to, že pokud žurnalista zvolí určitý typ titulku, může tím ovlivnit způsob jakým čtenář vnímá celý článek. Podle Dooba je klíčem propagandy útočit na sentimentální složku jedince, vytvářet opakovaně dojem povědomosti a kulturní shody, jedinci se vnučovat a lichotit mu. Propagandu v roce 1948 definuje jako: *pokus ovlivnit osobnosti a ovládnout chování jednotlivců k požadovaným cílům*²². Později ale v roce 1989 dospěl k závěru, že definovat propagandu není prakticky možné zejména proto, že se společnost stále vyvíjí, mění se její chování. Dále přisuzuje nemožnost definice propagandy rozdílnosti společností a jejich kultur, především pak rozdílům v chápání komunikace.

1. 5.3. Podle Edwarda Bernayse, amerického zakladatele public relations

Na rozdíl od Ellula a Dooba lze Edwarda Louise Bernayse považovat za zastánce názoru, že je propaganda přínosná. Tento Američan, který se narodil ve Vídni, propagandu definoval jako: *„důslednou a trvalou snahu vytvořit a formovat události za účelem ovlivnění vztahu veřejnosti ke společnosti, myšlence, nebo skupině lidí.“*²³ Bernays se nechal ovlivnit jednou z myšlenek svého strýce Sigmunda Freuda. Podle ní je člověk v podstatě necivilizovaný, podléhá svému libidu a jeho postavení vně společnosti určuje pouze to, jak onomu libidu dokáže odolávat. Za první světové války byl Bernays členem Committee on public information (CPI), což byla nezávislá agentura zřízená vládou Spojených států, fungující mezi lety 1917-1919. Úkolem této agentury bylo ovlivňovat veřejné mínění Američanů, s cílem zajistit vládě veřejnou podporu účasti Spojených států v první světové válce. V propagandě Bernays neviděl negativní a záludnou manipulaci, nýbrž způsob komunikace s veřejností, jako jeden z nástrojů komercializace. Tvrdil, že propaganda je samozřejmou součástí demokratické společnosti, ba dokonce považoval přítomnost propagandy v demokratické společnosti za zcela nezbytnou: *„Porozumíme-li mechanismům a motivům skupinového vědomí, můžeme pak libovolně kontrolovat a řídit masy, aniž by si to uvědomovaly.... Vědomé a inteligentní manipulování organizovanými zvyklostmi a názory mas je důležitým prvkem demokratické společnosti.“*²⁴

²² Doob, Leonard W., 1948. cit. In: Glander, Timothy R. *Origins of Mass Communications Research During the American Cold War: Educational Effects and Contemporary Implications*. New York: L. Erlbaum, 2000, s. 22.

²³ Bernays, Edward. *Propaganda: How the Media Molds Your Mind*. Brooklyn: Ig Publishing, 2004, s. 25.

²⁴ *Ibid.*, s.3.

Bernays se na propagandě přímo podílel nejen jako člen výše zmíněné CPI. V roce 1929 přijal zakázku tabákového giganta American tobacco company na popularizaci kouření mezi ženami. Protože si byl vědom toho, že nejdůležitější je vytvořit cosi jako psychologický symbol, který by se stal libidem, konzultoval celou záležitost s psychoanalytikem. Ten mu doporučil prezentovat ženám cigaretu jako symbol svobody a rovnoprávnosti, protože kouření bylo především zálibou mužů. Zároveň Bernays zaplatil v novinách reklamu, ve které ženy na fotografiích držely v rukou cigaretu s titulkem „Pochodně brigády svobody” - jednoznačně odkazující na Sochu svobody. Mezi další zakázky Bernayse patřilo například zpopularizování amerických válek či různých politických a ekonomických opatření. Své služby v oblasti „styku s veřejností” často poskytoval politikům.

Protože si byl Bernays vědom toho, že většina společnosti vnímá pojem propaganda pejorativně, což přisuzoval spojitosti s nacistickou propagandou, rozhodl se nalézt alternativní označení -, public relations”, tedy veřejné vztahy, vztahy s veřejností, styk s veřejností, na základě, kterého vznikla i samostatná instituce, agentura Council for public relations.²⁵ Svým způsobem tak lze Edwarda Bernayse považovat za otce moderního PR.

1. 1. 5. 4. Podle Waltera Lippmanna, amerického filozofa

Mezi další teoretiky propagandy patří například americký novinář a filozof Walter Lippmann, který propagandu definoval jako nástroj vládnoucí elity k ovlivňování mas, přičemž vycházel z předpokladu, že právě elita složená z odborníků a intelektuálů má přístup ke všem informacím, ke kterým by se obyčejný člověk nedostal. Podle Lippmanna propagandista využívá společenských stereotypů, tedy zažitých společenských představ o světě založených na zjednodušeném, standardizovaném vnímání. Takové stereotypy mají silný emocionální náboj, lidé se jich drží a nechtějí se jich vzdát. Mnohdy jsou kvůli nim schopni ignorovat fakty podloženou realitu. Jedním z důvodů pro uchovávání stereotypů je podle Lippmanna touha po předvídatelné a přehledné interpretaci světa, další je možnost nalezení vlastní pozice v tomto světě. Propagandista může využít právě silného emocionálního vztahu k zažitým stereotypům a záměrně vysílat do společnosti stimuly, které stereotypy vyvolávají. Prostřednictvím asociace se stereotypy se tak podle Lippmanna dá skrze masmédia ovlivňovat veřejné mínění²⁶.

Walter Lippmann ve své knize *Public Opinion* (veřejné mínění) z roku 1922 tvrdí, že propaganda nemůže existovat bez cenzury. Aby mohla propaganda existovat (být prováděna),

²⁵ Ftorek, Jozef. *Public Relations a politika: kdo a jak řídí naše osudy s naším souhlasem*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 29-31.

²⁶ Lippmann, Walter. *Public opinion*. London: Macmillan Paperbacks, 1961, s.309.

musí existovat jistá „bariéra“ mezi veřejností a určitou událostí, jevem. Přístup ke skutečnému, reálnému světu, informování o něm musí být nevyhnutelně omezen. Alespoň tedy do chvíle, než někdo vytvoří chytrou a zjednodušenou představu o něm na základě standardizovaných stereotypů.²⁷

1. 1. 5. 5. Podle Harolda Lasswella, amerického politologa a teoretika komunikace

Americký politolog Harold Lasswell popisuje ve svých teoriích propagandu coby nástroj vlády k ovlivnění kolektivního myšlení, veřejného mínění za účelem získání podpory. K tomuto účelu má podle Lasswella vláda využívat různé symboly skrze které komunikuje s veřejností a manipuluje s ní. „(*propaganda*) is the management of collective attitudes by the manipulation of significant symbols.“²⁸ Mezi nejznámější symboly propagandy politických režimů lze řadit třeba komunistický srp a kladivo nebo nacistickou svastiku. Zajímavé ovšem je, že Lasswell ovlivňování vládou skrze symboly nepopisuje pouze ve spojitosti s totalitními režimy, nýbrž je vztahuje i na demokracie. Za symboly ale lze podle Lasswella de facto považovat vše, co nese nějaký význam a nelimituje je pouze na výše zmíněné explicitní.

Lasswell se zaměřoval také na psychologické aspekty propagandy, její tvorbu, užití v praxi a různé techniky jejího užití. Ve své monografii *Propaganda Technique in the World War* z roku 1927 popisuje konkrétní využití propagandy během první světové války, přičemž se například detailně zaměřuje na konkrétní způsoby, jakými propagandista bojuje s nepřítelem. Teoretické poznatky o propagandě konfrontuje s reálnými událostmi první světové války, ve kterých propaganda figurovala. V tomto díle Lasswell opět popisuje propagandu jako techniku ovlivňování jedince pomocí manipulace s vybranými symboly, respektive za pomoci prezentace zprostředkované, modifikované představy o něčem. Takové zprostředkování může být podle Lasswella v různých formách od mluveného projevu, psaného projevu, obrázků, až po hudbu: "*Propaganda in the broadest sense is the technique of influencing human action by the manipulation of representations. These representations may take spoken, written, pictorial or musical form.*"²⁹ Tak jako většina teoretiků propagandy, i Lasswell považuje propagandu součást moderního světa.

²⁷Ibid., s.43. („Without some form of censorship, propaganda in the strict sense of the word is impossible. In order to conduct a propaganda there must be some barrier between the public and the event. Access to the real environment must be limited, before anyone can create a pseudo-environment that he thinks wise or desirable.”)

²⁸ Lasswell, Harold D. *The Theory of Political Propaganda*. American Political Science Review. 1927, s. 627-631.

²⁹ Lasswell, Harold D. *Propaganda Technique in the World War*. Eastford: Martino Fine Books, 2013, s. 214-222.

1. 1. 5. 6. Podle Gartha S. Jowetta a Victorie O'Donnellové, teoretiků komunikace

Garth Jowett, profesor působící na Houstonské univerzitě a profesorka Victorie O'Donellová na zmíněné teorie týkající se propagandy navazují v jejich publikaci *Propaganda and persuasion*. V jejich díle shrnují historii problematiky definování propagandy a nabízejí řadu pohledů různých teoretiků a mimo jiné konkrétní příklady nahlížení na propagandu na základě různých historických událostí. Především ale operují s tvrzením, že by měla propaganda být definována jako typ komunikačního procesu ve kterém nejde primárně o vyrovnané dorozumění mezi oběma komunikujícími stranami. Podle obou teoretiků se má jednat o komunikaci při které je jedna strana „propagandista” v dominantní pozici a pouze se snaží druhé straně podsunout určitou ideologii, ovlivnit chování a myšlení druhé strany v jeho prospěch. Jowett a O'Donellová v monografii rozlišují mezi persvazí (přesvědčováním) a propagandou, přičemž propagandu považují za poddruh persvaze. Za základní rozdíl mezi persvazí a propagandou lze podle autorů řadit to, že ovlivnění nějakou myšlenkou je v případě persvaze dobrovolné. Přesvědčující o něčem přesvědčí přesvědčovaného a pak z toho oba nějakým způsobem těží. Autoři popisují, že se jedná o druh komunikace při kterém: „*předpokládá recipient naplnění svých osobních a společenských potřeb a tužeb, pokud přijme účel persvaze za svůj*“.³⁰ Naproti tomu v případě propagandy (ačkoliv existuje možnost, že nakonec budou těžit z výsledku komunikace oba) těží z komunikace primárně jen jeden účastník – propagandista. Ten musí svůj záměr jedince ovlivnit záměrně a systematicky skrývat, jak ostatně shrnují Jowett a O'Donellová v jejich definici propagandy: „*Propaganda je vědomý, systematický pokus formovat vnímání, manipulovat poznávání a nasměrovat chování k dosažení reakce, která podporuje požadovaný záměr propagandisty*“.³¹

Podle Jowetta a O'Donnellové tkví „základnost” propagandy právě v její záměrnosti. Propagandista vědomě zahajuje komunikaci s cílem někoho ovládnout, nikoliv se s ním dorozumět. K takovému ovládnutí pak užívá nejrůznějších technik, které volí chladně, metodicky a systematicky.³² Autoři tvrdí, že propaganda je otázka vnímání, přičemž propagandista může k vnímání využívat nejrůznějších symbolů, nejčastěji obrazových a psaných (podobně jako definuje Harold Lasswell).

Za zásadní prostředek k ovlivnění vnímání autoři monografie považují zejména jazyk a asociace, které v jedinci vyvolává. Propagandista může využít znalosti kulturních a sociálních

³⁰ Jowett, Garth S.; O'Donnell, Victoria. *Propaganda and Persuasion*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc., 2012, s.33.

³¹ Ibid., s.7.

³² Ibid., s.7.

poměrů jedince a prostřednictvím vhodně zvoleného jazyka ovlivnit jeho postoj vůči nějaké problematice. Zároveň autoři ale připouští, že vnímání (percepce) je značně subjektivní.³³ Co může jednomu připadat jako propaganda, může druhý vnímat jako proces vzdělávání, popřípadě jako pouhou reklamu. Z vysvětlení autorů lze subjektivitu vnímání z pohledu propagandisty také považovat za jistou „výhodu“.

Jowett a O'Donellová artikuluji názor, že jedinec může de facto sám sebe vystavovat působení propagandy, když vstřebává okolní podněty (například zmíněné symboly). **Při vstřebávání a zpracování podnětů si má myslet, že jeho vědomí „pochytilo“ pouze nezkreslenou realitu. Ve skutečnosti však podvědomí zpracovává propagandistou předem ovlivněná sdělení, která mají apelovat na emoční stránku jedince. Ten si pak vytváří názor, který považuje za vlastní, přičemž tomu tak ale vůbec není.**³⁴

1. 1.6. Druhy propagandy

Kromě množství definic existuje i množství různých rozlišení propagandy. Například Jacques Ellul podrobně a široce rozlišuje propagandu na politickou, sociologickou, agitační, integrační a dále na horizontální, vertikální (podle toho, jestli je krátkodobá nebo dlouhodobá).³⁵

Současný teoretik komunikace a reklamy Oliver Thomson naproti tomu propagandu celkem stručně rozděluje do kategorií podle účelu, který má plnit na ekonomickou, diplomatickou, válečnou, politickou, didaktickou a ideologickou.³⁶

Pro účel práce uvádím rozlišení propagandy, které vešlo ve známost během druhé světové války ve Spojeném království jako prostředek psychologické války s nacistickým Německem jako „**bílá, šedá a černá propaganda**“. Tato typologizace pracuje především s rozdělením propagandy podle důvěryhodnosti zdroje a jím poskytovaných informací. Domnívám se, že je ze všech tří zmíněných rozlišení právě toto nejpřehlednější a nejjednoznačnější.

Bílá propaganda šíří do jisté míry pravdivé informace prostřednictvím důvěryhodných a jasně vystopovatelných zdrojů. Jejím hlavním cílem je získávat masy na základě prezentace

³³ Ibid., s.8.

³⁴ Ibid., s.11.

³⁵ Ellul, Jacques. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Random House, Inc., 1973, s. 62-87.

³⁶ Thomson, Oliver. *Mass persuasion in history: An Historical Analysis of the Development of Propaganda Techniques*. Edinburgh: Paul Harris Publishing, 1977, s.12.

určitého typu informací, které se většinou částečně zakládají na pravdě. Bílá propaganda může otevřeně přiznat, že se snaží jedince ovlivnit. Podle Jacquese Ellula dokonce jedinec při vstřebávání bílé propagandy dopředu dobře ví, že je ovlivňován.³⁷

Nejčastěji se tento druh propagandy užívá politickými systémy pro vlastní ideologii k upevnování jejich postavení. Takové ideologie se k propagandistické činnosti často otevřeně hlásí, aby upevnily legitimitu své vlády a budily ve společnosti důvěru. Podle Jowetta a O'Donellové je však pravdivost prezentovaných informací značně problematická, protože jsou často záměrně prezentovány neúplné, popřípadě jsou vytrženy z kontextu. Zároveň oba teoretici komunikace upozorňují na to, že bílá propaganda (byť šíří informace blížící se pravdě) jednostranně prezentuje jejího šířitele (propagandistu) jako „dobrého člověka s nejlepšími idejemi a politickou ideologií“. Jako příklad bílé propagandy pak uvádí například vysílání Rádía Moskva a Hlasu Ameriky v období studené války: „*White propaganda comes from a source that is identified correctly, and the information in the message tends to be accurate. This is what one hears on Radio Moscow and VOA during peacetime. Although what listeners hear is reasonably close to the truth, it is presented in a manner that attempts to convince the audience that the sender is the “good guy” with the best ideas and political ideology*”³⁸

Šedá propaganda je někde v půli cesty mezi bílou a šedou. Informace, které šíří mohou a nemusí být pravdivé, stejně tak jako jejich zdroj může a nemusí být známý. Právě nejistota týkající se pravdivosti informace a jejího původce může jedince zmást natolik, že pokládá informace šířené nepřítelem za informace z jeho „vlastního tábora“. Šedou propagandu nelze považovat za transparentní, protože se při ní propagandista snaží příjemce informace záměrně zmást ve svůj prospěch. Propagandista často využívá šedé propagandy k sebe prezentaci prostřednictvím médií, přičemž ale dbá na to, aby byl vykreslován coby „dobrý člověk s nejlepšími idejemi a politickou ideologií“. Šedá propaganda může sloužit k dehonestaci nepřítele prostřednictvím médií. Jowett a O'Donellová jako příklad uvádí, jak Rádio Moskva soustavně informovalo o atentátu na J.F. Kennedyho, patrně aby u posluchačů vyvolali dojem, že jsou Spojené státy nebezpečnou a nestálou zemí.³⁹

Černá propaganda se jeví jako nejzákladnější. Jejím cílem je systematicky ničit nepřítele prostřednictvím šíření lži a dezinformací, cíleně vytváří informační vakuum a lže o zdroji. Propagandista využívá černou propagandu zpravidla v době válečných konfliktů, aby

³⁷ Ellul, Jacques. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Random House, Inc., 1973, s.15.

³⁸ Jowett, Garth S.; O'Donnell, Victoria. *Propaganda and Persuasion*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc., 2012, s.17.

³⁹ *Ibid.*, s.20.

zcela zdiskreditoval nepřítele v očích mas. Jednou z technik provádění černé propagandy je záměna zdroje informací (domácí – nepřítel) prezentovaný v médiích. Jedinec si například myslí, že informace pochází od jeho vlády, ale není tomu tak. „Úspěch či neúspěch černé propagandy závisí na ochotě jedince uvěřit důvěryhodnosti zdroje a obsahu jemu prezentované zprávy. Propagandista musí brát zřetel na to, aby umístil zdroje a zprávy do společenského, kulturního a politického rámce cílové skupiny (kterou chce ovlivnit) Pokud propagandista cílové skupině nerozumí a vytvoří zprávu, která není pro cílovou skupinu vhodná, zpráva se bude zdát podezřelou a propagandista ve svém snažení neuspěje.“⁴⁰ Za stěžejní příklad černé propagandy lze považovat propagandu nacistického Německa vedenou říšským ministrem propagandy Josephem Goebbelsem, který opakovaně prohlašoval, že se „stokrát opakovaná lež stává pravdou“. Jako jeden z příkladů černé propagandy uvádí Jowett a O’Donnellová vznik rozhlasové stanice „The New English Broadcasting Station“ (Nová anglická rozhlasová/vysílací stanice), která vysílala na území Velké Británie v angličtině válečné zpravodajství. Ve skutečnosti se však nejednalo o britskou rozhlasovou stanici, nýbrž o německé vysílání, které mělo za úkol ovlivnit britské obyvatelstvo a podkopat jeho psychiku.⁴¹

1. 1.7. Propaganda a masová média

Nejčastěji využívaným prostředkem k šíření propagandy jsou bezpochyby masová média. Právě ze slova masová lze usoudit proč tomu tak je – propaganda chce ovlivňovat masy, respektive jejich myšlení a chování. Ačkoliv mají všechny hromadné prostředky určité výhody i nevýhody, spojuje je kontakt s lidmi. Právě přímý kontakt s lidmi je důvodem, proč jsou média využívána coby nástroj propagandy. Způsob, jakým masová média navazují kontakt s veřejností plynule navázal na tradiční instituce, které nabízejí možnost komunikace, tedy i získávání informací, stejně jako možnost socializace.

Podle Jowetta a O’Donellové jsou v tomto směru dnešní masová média na úrovni návštěvy kostelů, školy, komunikace s rodinou, či komunikace se státem, potažmo politickým režimem. „*Díky této historicky unikátní a velmi významné schopnosti (komunikovat s veřejností) jsou média předmětem znepokojení pro ty, kteří se obávají o morální blaho společnosti, ale zároveň jsou podporovány těmi, kteří chtějí využít „přímý kontakt“ (s veřejností), aby šířili jejich přesvědčení masám. Ať už se jedná o inzerenta snažícího se přesvědčit veřejnost, aby si koupila jeho produkt, nebo politika snažícího se „prodat“ jeho*

⁴⁰ Ibid., s. 20.

⁴¹ Ibid., s. 20.

politiku.”⁴² Z tohoto tvrzení lze usoudit, že není ani tak podstatné kdo propagandista vlastně je, nýbrž fakt, že má možnost soustavně manipulovat s veřejností skrze média k dosažení vlastních cílů, čímž se v podstatě vracím k definici Garetha S. Jowetta a Victorie O’Donnellové: „(Propagandu lze považovat za) úmyslnou a systematickou snahu formovat vnímání, manipulovat poznání a přímé chování, k dosažení reakce, která sleduje požadovaný záměr propagandisty.“⁴³

Protože chce propagandista vždy co nejdříve ovládnout mediální prostor, aby ovlivnil co největší počet jedinců, logicky se podle mého názoru musí zaměřit na hlavní a prvotní zdroje masových médií, kterými jsou bezpochyby tiskové agentury.

⁴² Ibid., s. 106.

⁴³ Ibid., s. 7.

2. Krátce k historii ČTK, historie, postavení a úloha, právní rámec

Československá tisková kancelář (ČTK) vzniká 28. října 1918, kdy skupina novinářů informovala z Obecního domu v Praze o událostech vyhlášení samostatného Československého státu. K podobným aktům došlo i v jiných větších městech nově vzniklého státu. Oficiálně ČTK zřizuje 31. října 1918 Národní výbor.

Československá tisková kancelář

*„Předsednictví N.V. zřídilo samostatnou československou tiskovou kancelář (Č.T.K.), již vedou redaktori Cyril Dušek, Jan Hajšman a Karel Mečíř. Č.T.K. bude míti místnosti v N.V. v Harrachovském paláci (v Jindřišské ulici 20). Žádá, aby všechny veřejné korporace ji dodávaly nejrychleji své zprávy, komuniké a vyhlášky.“*⁴⁴

Československá tisková kancelář měla plnit úlohu tiskového oddělení Národního výboru. „V prvních letech své existence se ČTK potýkala s řadou organizačních i finančních potíží a trpěla špatnou organizační strukturou danou především tím, že měla zprvu postavení státního úřadu, a důsledky osobních i stranických rivalit“⁴⁵ Smyslem jejího vzniku bylo zajištění šíření univerzálního zpravodajství o dění v nově vzniklé republice doma. Především chtěl ale Národní výbor navázat styk se zahraničím. Národní výbor viděl v ČTK možnost budování zahraniční politiky.⁴⁶ Jan Stejskal ve své publikaci uvádí, že: „Československá diplomatická služba žádné zprávy dodávat nemohla – nacházela se fakticky v bodě nula. Narozdíl od jiných resortů, které bylo možné ve větší či menší míře převzít z éry mocnářství s personálem, bylo nutno ministerstvo zahraničí budovat prakticky na zelené louce. Použitelných diplomatů s potřebnou praxí měla mladá republika sotva dvacet.“⁴⁷ Agentura měla za úkol publikovat státní tiskové dokumenty. Ty byly před zveřejněním schvalovány tiskovým odborem prezidia ministerské rady, který podléhal přímo předsedovi vlády a poskytoval informace státnímu aparátu a úřednímu i ostatnímu dennímu tisku. Tiskový odbor dohlížel na činnost ČTK, státních tiskáren, dále pak úředních novin v Praze a Bratislavě. Dále měla Československá tisková kancelář na starost poskytování přehledů tisku pro státní instituce.⁴⁸ Vzhledem k tomu, že byla ČTK státní tiskovou

⁴⁴ Československá tisková kancelář. *Právo lidu*. 31.10.1918, roč. 26, č. 253, s. 1.

⁴⁵ Stejskal, Jan. *Zprávy z českého století: tiskové agentury a česká společnost 1848-1948*. Praha: Triton, 2008, s. 180.

⁴⁶ Bednařík, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s.180-182.

⁴⁷ Stejskal, Jan. *Zprávy z českého století: tiskové agentury a česká společnost 1848-1948*. Praha: Triton, 2008, s. 130.

⁴⁸ Bednařík, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s.180-182.

agenturou, jejíž činnost podléhá vládě, byla i její struktura ryze politická. Legislativní rámec fungování ČTK plynule navázal na rakouskou tiskovou agenturu známou jako Korbyro. Stejně jako u většiny právních předpisů došlo k přechodu právních norem na základě recepčního zákona číslo 11 z roku 1918:

„Samostatný stát československý vstoupil v život. Aby byla zachována souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, nařizuje Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti toto:

Čl.1

Státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou Národní radou v Paříži. Orgánem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti je Národní výbor.

Čl.2

Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

Čl.3

Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení.

Čl.4

Zákon tento nabývá účinnosti dnešním dnem.

Čl.5

Národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl.”⁴⁹

Jak uvádí Jan Stejskal, ČTK měla v počátcích fungování postavení státního úřadu, a tak se na ní přímo vztahoval článek 3. recepčního zákona o podřízenosti Národnímu výboru a kontinuitě rakouské legislativy. Statut ČTK se později změnila na státní podnik, což znamená, že agentura čerpala prostředky ze státního rozpočtu. „Mnohé funkční stereotypy vídeňské agentury, tak vášnivě napadané českým tiskem, přitom po převratu v říjnu 1918 převzala tisková kancelář nového státu.“

⁴⁹ Zákon č. 11 ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého*. 1918, částka 2, s. 2.

*„Státní agenturní monopol, pojetí tiskové agentury jako centralizovaného hlasatele státní propagandy, nepružný a umrtvující model nenovinářské, věčně prodělečné úřední instituce – takové bylo Korbyro a taková byla i meziválečná ČTK. Obě instituce za hlavní cíl nepovažovaly novinářskou službu abonentům, ale obranu integrity mnohonárodního státu.“*⁵⁰

Se vznikem **protektorátu Čechy a Morava** se mění oficiální název agentury z Československé na Českou tiskovou kancelář. O své sídlo se nově dělí s pracovištěm německé zpravodajské služby Sicherheitsdienst, která měla kromě rozvědné činnosti na starosti i tvorbu a šíření vnitřního politického zpravodajství. Hned po vyhlášení protektorátu byl vydán zákaz zveřejňovat zprávy zahraničních agentur. Výlučným zdrojem ČTK ze zahraničí se stala německá tisková agentura Deutsches Nachrichtenburo. Již od 17. března 1939 podléhalo agenturní zpravodajství novým pravidlům tiskového dozoru. Ze začátku se německá správa zaměřovala především na kontrolu fotografického obsahu.⁵¹

Oficiálně ČTK spadala pod předsednictvo protektorátní vlády a později ministerstvo školství a národní osvěty. Fakticky ji ale řídil Wolfgang Wolfram von Wolmar, vedoucí tiskového odboru zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. *„Pro kontrolu tisku v období protektorátu je příznačné že okupační síly dokázaly prosazovat svou vůli nikoliv přímo, ale prostřednictvím formálně ustavených autonomních orgánů české státní správy – tiskového odboru Předsednictva ministerské rady (TO PMR), který kontrolu nejen prováděl, ale také za ní byl plně zodpovědný.“*⁵²

Oficiální legislativní rámec fungování ČTK se však formálně neměnil samostatným zákonem, což korespondovalo i s článkem 12 z výnosu o protektorátu Čechy a Morava, který zaručoval právní kontinuitu na území nově vzniklého státního celku: *„Právo platné nyní v Čechách a na Moravě zůstává v účinnosti, pokud neodporuje smyslu převzetí ochrany Německou říší.“*

Veškerá právní kontinuita všech norem, včetně rámce fungování ČTK ale mohla být na základě podmínky článku 12: *„...pokud neodporuje smyslu převzetí ochrany Německou říší“*⁵³

⁵⁰ Stejskal, Jan. *Zprávy z českého století: tiskové agentury a česká společnost 1848-1948*. Praha: Triton, 2008, s. 99.

⁵¹ Ibid., s. 282-288.

⁵² Bednařík, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s.204.

⁵³ Výnos č. 75 ze dne 17. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého*. 1939, částka 28, s. 373-374.

zrušena. Právně se tak vztah ČTK k vládě neměnil. Fakticky se neměnila ani její úloha coby šířitele pozitivně laděného zpravodajství o dění ve státě, které primárně sloužilo k propagandě politického režimu. Obsah zpravodajství ČTK v období protektorátu byl tak jako v jiných médiích nástrojem nacistické propagandy. Většina zpráv byla bez hlubší výpovědní hodnoty, jednalo se především o opěvování německé armády a jejích válečných tažení.⁵⁴

Mezi hlavní **poválečné cíle agentury** patřilo obnovení spojení se zahraničím. Chod ČTK mělo na starosti nově vzniklé ministerstvo informací. Ze začátku rozhodovalo například o obsazování zahraničních zpravodajských postů vhodnými kandidáty. Problematiku nového stanovení fungování agentury představoval finanční dohled. ČTK čerpala finanční prostředky především z poskytování zpravodajství jiným agenturám. **V roce 1945 vznikl Správní sbor pro ČTK.**⁵⁵

*„V centralizujícím se mediálním systému poválečných let připadla ČTK role hlavního prostředníka informací o postupu a rozhodnutích vlády a vládní politice obecně. Pro ostatní média se v tomto systému stala autoritativním zdrojem informací.”*⁵⁶ Agentura měla opět za úkol poskytovat informace ze zahraničí. Většina zpravodajských výměn se orientovala na Sovětský svaz. **Pod ČTK od srpna 1947 spadá propagační aparát ministerstva zahraničí Centropress (vzniklý v roce 1921), přejmenovaný na Pragopress.**

Činnost agentury **po únoru 1948** formálně zůstala podřízena ministerstvu informací a vládě, fakticky ale byla ČTK řízena ústředním výborem Komunistické strany Československa. Všechny zprávy podléhaly přísné cenzuře, aby nemohlo být publikováno nic, co by ohrozilo absolutní vládu jedné strany. *„...úkoly a povinnosti ČTK jako oficiální agentury ČSR nyní v údobí budování socialismu daleko větší a zodpovědnější. Podle přání nejvyšších činitelů státních má se ČTK státi zpravodajským ústředím, v němž bude soustředěna veškerá zpravodajská a informační služba ministerstva informací...”*⁵⁷ (Úryvek z prohlášení zástupce generálního ředitele agentury Bedřicha Vorla, 1949.)

Nebezpečí pro komunisty představovaly informace ze zahraničních agentur i šíření objektivního domácího zpravodajství. Jedním z opatření proti demokratickým proudům ve zpravodajství bylo přijetí zákona o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů

⁵⁴ Stejskal, Jan. *Zprávy z českého století: tiskové agentury a česká společnost 1848-1948*. Praha: Triton, 2008, s. 282-288.

⁵⁵ Bednařík, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s. 236-241.

⁵⁶ Ibid., s.241.

⁵⁷ Ibid., s.264-268.

č.184/1950 Sb. Tento zákon byl v zásadním rozporu s ústavním právem na svobodu tisku z roku 1948. V roce 1953 pak vznikla Hlavní správa tiskového dohledu, cenzurní orgán, který měl na starosti i ČTK. Veškeré zpravodajství tak podléhalo cenzuře, kterou prováděl pracovník (plnomocník) dosazený správou tiskového dohledu.⁵⁸ „*Oddělení novin, ČTK a rozhlasového vysílání: Oddělení je odpovědno za kontrolu denního tisku zpravodajství ČTK a rozhlasového vysílání v kraji Praha. Plnomocníci čtou podrobně všechn jim přidělený materiál z hlediska úkolů Hlavní správy tiskového dohledu a vyškrtávají závadná místa: Bez jejich podpisu nesmí být materiál tištěn, rozmnožován, vysílán. (z návrhu statutu Hlavní správy tiskového dohledu, březen 1953)*”⁵⁹

Zahraniční zpravodajství vycházelo především ze zpráv Telegrafní agentury Sovětského svazu. Pragopress spadající pod ČTK se stal od roku 1950 domácí službou propagace, tedy článkovým servisem pro domácí i zahraniční časopisy. Transformace zahraničního zpravodajství na pouhého zprostředkovatele informací poskytovaných sovětskou agenturou způsobilo praktický zánik všech postů zahraničních zpravodajů v padesátých letech.

V období mezi lety 1948 a 1965 došlo ke změně způsobu, jakým ČTK do té doby nakládala s informacemi. Na jedné straně tu byly zprávy, které byly prezentovány veřejnosti. Takové už prošly pečlivou kontrolou politické cenzury. Na straně druhé ale existovaly zprávy, které ČTK vydávala pro vybrané představitele komunistické strany. Většinou se jednalo o informace ze zahraničních agentur, které byly v rozporu s politikou socialistického zřízení. K vedení československých komunistů se tak necenzurované zprávy dostávaly. V roce 1957 se ČTK stala státní rozpočtovou organizací.⁶⁰

Legislativní ukotvení činnosti, poslání a působnosti agentury přichází s přijetím zákona č. 123/1965 Sb., který definoval Československou tiskovou kancelář jako jeden ze zpravodajských orgánů Československé socialistické republiky. Třetí paragraf zákona přímo uvádí, že má ČTK možnost podnikat: „Československá tisková kancelář může při plnění svých úkolů vyvíjet obchodní činnost”⁶¹

Co se týče **fungování ČTK, šedesátá léta** se dají označit za dobu rozkvětu. Reorganizace v letech 1964-1967 přinesla rozvoj podnikatelské, zejména vydavatelské

⁵⁸Ibid.

⁵⁹Ibid., s.268.

⁶⁰ Stejskal, Jan. *Četka slaví devadesátiny*. Praha: Česká tisková kancelář, 2008, s.11 [online], dostupné z: https://i4.cn.cz/ctk/PDF/90_vyroci_CTK.pdf [cit. 19.11.2020].

⁶¹ Zákon č. 123 ze dne 12. listopadu 1965 o Československé tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1965, částka 51, s. 705.

činnosti. V roce 1963 vzniklo vydavatelství Pressfoto spolu s propagační agenturou Made in... /Publicity/. Následoval začátek vydávání časopisu 100+1 zahraničních zajímavostí v roce 1964. V roce 1965 dokonce vzniklo stálé dálkopisné spojení do Spojených států a dálkopisný okruh Praha-Paříž-Londýn. Začaly také vznikat nové redakce jako Mezinárodní redakce, Redakce hospodářských informací nebo Dokumentační redakce. Nejdůležitější dopad přijetí zákona 123/1965 Sb. ale představovalo znovuvybudování zahraniční zpravodajské sítě.⁶²

„Československá tisková kancelář sloužila v době po přijetí zákona č.123/1965 Sb. jako výlučný zdroj informací ze zahraničí. ČTK byla součástí mediální politiky KSČ a sloužila Československým médiím v podstatě jako monopolní zdroj informací o dění v zahraničí. Po většinu sledovaného období směla vydávat zahraniční zprávy až poté, co je přinesla Sovětská tisková agentura TASS (a ta je vydávala až s 24hodinovým zpožděním, i proto se v dobovém novinářském žargonu objevilo úsloví „dočkej času jako četka Tassu”).“⁶³

Ve vztahu podřízenosti ČTK k vládě a straně se ale novým zákonem nic neměnilo. Hlavním úkolem agentury bylo stále plnit úlohu „tiskového odboru“, nyní na základě přijaté legislativy kromě jiných služeb tiskové agentury. Komunistické reformy v roce 1968 podpořila většina zaměstnanců ČTK a v důsledku uvolnění režimního sevření se začala měnit podoba zpravodajství.⁶⁴ Vrcholem reformy bylo historicky první zrušení cenzury podle zákona č.84/1968 Sb., který byl přijat 26. června. *„Cenzura je nepřipustná. Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky. Tím není dotčena pravomoc prokurátora a soudu.“⁶⁵*

Ve vztahu ČTK k vládě v období pražského jara nedošlo k zásadnějším změnám. V květnu 1968 byl ministerstvem kultury a informací předložen vládě návrh na opatření v oblasti rozhlasu, televize a ČTK. Agentura měla v domácím zpravodajství intenzivněji podporovat Akční program ÚV KSČ a dbát na to, aby nenarušovala zájmy zahraniční politiky země. Návrh zároveň apeloval na členy vlády, aby více spolupracovali s ČTK a poskytovali veškeré potřebné informace k dosažení těchto cílů.⁶⁶ Přestože lze tyto úkoly považovat rovněž za druh

⁶² Bednařík, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s. 312.

⁶³Ibid.

⁶⁴ Stejskal, Jan. *Četka slaví devadesátiny*. Praha: Česká tisková kancelář, 2008, s.12 [online], dostupné z: https://i4.cn.cz/ctk/PDF/90_vyroci_CTK.pdf [cit. 19.11.2020].

⁶⁵ Zákon č. 84 ze dne 26. června 1968, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1968, částka 26, s. 238.

⁶⁶ Bednařík, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s. 325.

propagandy vládní politiky, k rozvoji svobodnějšího publikování především zahraničních zpráv ale na krátkou dobu dochází.

Změna fungování agentury přichází s příjezdem vojsk Varšavské smlouvy v noci z 20. na 21. srpna 1968. Sovětská vojska v ten samý den budovu ČTK obsadila. Někteří redaktori se tak za tvorbou zpráv přesunuli do provizorních prostor v Bubenči. Sídlo Československé tiskové kanceláře bylo k jejímu účelu navraceno až s odstupem několika týdnů v poničeném stavu.

Vláda 30. srpna 1968 zřídila Úřad pro tisk a informace. Ten měl v popisu práce vykonávat dohled a centrálně řídit Československou tiskovou kancelář, rozhlas a televizi. Úřad měl zároveň zastávat funkci prostředníka mezi zástupci jednotlivých redakcí a konzultanty předsednictva Ústředního výboru. Vůbec prvními pokyny, které Úřad pro tisk a informace vydal, bylo nařízení o užívání vybrané terminologie ve zpravodajství informujícím o vstupu vojsk Varšavské smlouvy. Bylo zakázáno užívat výrazů „okupant“ či „okupace“. Zároveň se zakazovalo hovořit o obětech nebo škodách na zdraví či majetku invazí způsobených.⁶⁷

Režim potřeboval znovuobnovení přímého politického vlivu na média, a tak 12. září 1968 zřídil ještě Vládní úřad pro tisk a informace, který měl pravomoc bezprostředně ovlivňovat zpravodajství ve všech médiích, včetně ČTK. Následovalo znovuzavedení cenzury na základě zákona č. 127/1968 Sb.⁶⁸ Zákon nejprve upravil faktické znovuzavedení cenzury na základě přechodných opatření a později byl uplatňován v plném znění.

Doba normalizace nepřinesla žádné legislativní změny. Došlo k upevnování podřízenosti ČTK vůči straně a vládě, a to především prostřednictvím personální restrukturalizace (politických čistek). Československá tisková kancelář byla v období normalizace komunisty úkolována vytvářením budovatelských zpráv. Informace ve zpravodajství často pocházely přímo od vedení strany a nesměly být jakkoliv upravovány. Zahraniční zpravodajství podléhalo cenzuře, vyjma zpráv ze Sovětského svazu a jemu spřátelených socialistických zemí.

„...Československá tisková agentura i v době normalizace fungovala jako zpravodajský orgán Československé socialistické republiky. Byla to centrálně řízená organizace s celostátní působností, která k zajištění své činnosti spolupracovala se státními orgány, s hospodářskými,

⁶⁷Růžička, Daniel. *Cenzura aneb Úřad pro tisk a informace*. [online] Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cenzura_04.php [cit. 19.11.2020].

⁶⁸Zákon č. 127 ze dne 13. září 1968 o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1968, částka 36, s. 346-347.

společenskými, kulturními a vědeckými organizacemi a jinými institucemi, od nichž dostávala informace pro zpravodajské účely. Na smluvním základě spolupracovala ČTK se 62 zahraničními agenturami. ČTK měla výlučné právo na distribuci zpravodajství zahraničních agentur směrem k českým médiím (s výjimkou TASS a APN, jejich zprávy mohly hlavní deníky rovněž odebírat). Fakticky tak držela monopol na informace ze zahraničí... ”⁶⁹

Zpravodajství osmdesátých, a především druhé poloviny osmdesátých let se nijak nevyvíjelo předchozímu normalizačnímu období. Až se závěrem dekády přišel nárůst zpráv ze zahraničí. Domácí zpravodajství na konci osmdesátých let ovlivnila perestrojka. Objevily se v něm tak i prvky řízené kritiky komunistické strany, i když byla stále znát sebereflexe autorů.

Sametová revoluce znamenala přechod ke svobodnému zpravodajství, přinesla s sebou ale i spoustu problémů souvisejících s touto transformací. Hlavním porevolučním cílem agentury bylo oproštění od nálepky „komunistického zpravodaje“. Bylo nabíledni, že je třeba činnost ČTK vymezit novým zákonem.

Po přijetí zákona č. 310/1991 Sb., který doplnil původní zákon č. 123 z roku 1965 začala agentura používat zkratku ČSTK (navzdory historickému úzu). Tato změna byla v kontextu doby logickým vyústěním slovenského boje o federalizaci všech názvů. Již po půl roce od přijetí zákona se ale slovenská část agentury oddělila a od dubna 1992 používá značku TK SK. Na základě zákona č. 597/1992 Sb. o zrušení Československého rozhlasu, Československé televize a Československé tiskové kanceláře zanikla Československá tisková kancelář jakožto federální agentura.⁷⁰

V listopadu 1992 vznikla na základě zákona č. 517/1992 Sb. Česká tisková kancelář, která je definována jako veřejnoprávní organizace. Postupně se vrací ke komerčním aktivitám v rámci přechodu na tržní hospodářství. Zároveň se hovoří o možnosti privatizace agentury, která je nově podle zákona č. 517/1992 Sb. nezávislá na státu a podléhá kontrole orgánu Rady ČTK volené Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky.⁷¹

Zákon o ČTK zároveň upravuje vztah agentury k politickému prostředí a potažmo vládě, když na základě paragrafu pět, odstavce 2 taxativně vymezuje, že: „Člen Rady nesmí mít funkce v politických stranách nebo v politických hnutích ani nesmí působit v jejich prospěch při výkonu

⁶⁹Bednařík, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s. 369.

⁷⁰Trunečková, Ludmila. *Zákon o ČTK: transformace na půli cesty*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2015, s. 62, 65, 66.

⁷¹Ibid., s. 67-68.

své funkce v Radě; dále nesmí být členem orgánů společností, které provozují hromadné sdělovací prostředky, ani zastupovat obchodní zájmy, které by mohly být v rozporu s výkonem jeho funkce nebo by mohly nepříznivě ovlivňovat jeho nestrannost a objektivitu rozhodování. Člen Rady nebo osoby jemu blízké a nesmějí mít žádný finanční zájem na provozování hromadných sdělovacích prostředků daný vlastnictvím či pracovněprávním vztahem.”⁷²

⁷²Zákon č. 517 z 21. října 1992 o České tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky*. 1992, částka 104, s. 3079.

3. Praktická část

Z množství definic a teorií lze soudit, že je propaganda do značné míry subjektivní pojem.

Teoretici propagandy jsou ve svých definicích ovlivňováni množstvím faktorů, zejména je to jejich oborové zaměření, politické přesvědčení, nebo doba ve které žijí.

Stejně tak je to s druhy propagandy, neboť každý pokus o rozlišení je individuální. Za směrodatné nelze považovat ani slovníkové definice, protože v případě slova propaganda fungují spíše jako zrcadlo doby, ve které byl ten, či onen slovník vydán.

Pro účely práce jsem použil definice propagandy podle profesora Leonarda W. Dooba a profesorů Gartha S. Jowetta a Victorie O' Donnellové.

V Doobově definici je klíčové tvrzení, že pochází-li informace od důležitého, prestižního zdroje, člověk je náchylnější k ovlivnění, protože může zdroj právě pro jeho prestiž vnímat jako zcela důvěryhodný. V tomto případě je důvěryhodným zdrojem renomovaná instituce (ČTK), která požívá značné důvěry veřejnosti, a tudíž může být ideálním nástrojem politických systémů k šíření propagandy.

Příhodná je i definice Gartha S. Jowetta a Victorie O' Donnellové, protože připouští, že propaganda je otázkou subjektivního vnímání. Co může jednomu připadat jako propaganda, může druhý vnímat jako proces vzdělávání, popřípadě reklamu. Podle obou teoretiků lze subjektivitu z pohledu propagandisty považovat za určitou výhodu.⁷³ Zároveň komplexně definují propagandu jako: „*úmyslnou a systematickou snahu formovat vnímání, manipulovat poznání a přímé chování, k dosažení reakce, která sleduje požadovaný záměr propagandisty.*“⁷⁴

3. 1. Metoda

3. 1.1. Definování užití metody

Pro účel práce využívám obsahovou analýzu, kterou lze zjednodušeně definovat jako analýzu obsahu určitého typu komunikace. Malý sociologický slovník (1970) pak uvádí, že: „*Předmětem obsahové analýzy je tedy obsah a forma komunikačních aktů, především písemně fixovaných, tedy knih, novin, časopisů, parlamentních projevů, hesel, propagačních tiskovin,*

⁷³ Jowett, Garth S.; O'Donnell, Victoria. *Propaganda and Persuasion*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc., 2012, s.8.

⁷⁴ Ibid. s.7.

reklam atd.”⁷⁵ Slovník dále uvádí, že zároveň lze tuto metodu použít i pro analýzu projevu ústního, tedy rozhovory, rozhlasové projevy, projevy v televizi, záznamy z veřejných projevů politiků, ale i analýzu obrazového projevu (film, televizní pořad, komiks apod.) nebo hudebního projevu.

Provedení obsahové analýzy spočívá zpravidla ve vyhledávání konkrétních klíčových slov v daném typu zkoumané komunikace. Může se však jednat i o vyhledávání delších jednotek textu jako jsou věty, odstavce. Předmětem analýzy pak může být například výskyt a četnost těchto klíčových slov, či změna jejich užívání z hlediska významu. Zároveň lze druhy komunikace, které jsou podrobeny obsahové analýze, porovnávat. Konkrétně tak mohou být například porovnávány různé novinové články a jejich obsah. Malý sociologický slovník dále uvádí, že k obsahové analýze jde přistoupit z hlediska tří základních cílů: „*1. s cílem analyzovat obsah výpovědi; 2. na základě výpovědi formulovat tvrzení o osobě či skupině, která je autorem výpovědi; 3. podat základní charakteristiky příjemců sdělení, případně analyzovat důsledky působení rozebíraného sdělení.*”⁷⁶

Obsahová analýza je jednou z technik sloužící k třídění a odhalování latentních informací v písemných materiálech nejrůznějšího druhu. Proto je vhodné použít tuto metodu k analýze novinových článků, a to konkrétně v případě výzkumu masové komunikace a propagandy. Pro tento účel je možné použít kvantitativní nebo kvalitativní typ obsahové analýzy. **Kvantitativní analýza** se zpravidla uplatňuje v případě, že má analytik větší množství zkoumaného materiálu a zaměřuje se na statistický vzorek. V takovém případě jsou výsledky analýzy založeny na jednoduchém a objektivním informování o nějaké skutečnosti.⁷⁷ Používám metodu **kvalitativní obsahové analýzy** vzhledem k omezenému množství zkoumaného materiálu.

Výhodou **kvalitativní analýzy** je bezpochyby hlubší rozbor sledovaného materiálu a možnost zohlednění působení jeho kontextu. Jako nevýhoda se může jevit značná subjektivita a spjatost analyzovaného obsahu s osobou analytika. „*Pro kvalitativní analýzu je charakteristická vysoká míra otevřenosti a velmi důkladný rozbor jednotlivých mediálních obsahů. Pro zpracování většího množství textů je tato metoda nevhodná. Navíc je tento způsob rozboru silně subjektivní. Výsledek výzkumu je spjatý s osobou, která výzkum provádí.*

⁷⁵ Analýza obsahová. *Malý sociologický slovník*. 1970. [online]. kolektiv autorů, heslo upravil Miroslav Petrušek. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Anal%C3%BDza_obsahov%C3%A1_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Anal%C3%BDza_obsahov%C3%A1_(MSgS)) [cit. 18.11.2020].

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Silverman, David. *Ako robíť kvalitativný výskum: praktická príručka*. Přeložil Martin Štulrajter z ang. originálu *Doing qualitative research: a practical handbook*. Bratislava: Ikar, 2005, s.14.

Poznávací proces mohou ostatní ověřit jen velmi podmíněně. Různí odborníci se mohou dohodnout na velmi rozdílných výsledcích.“⁷⁸ Při provádění kvalitativní obsahové analýzy se zpravidla předem nestanovuje hypotéza. Analytik si vymezí pouze téma a rámec zkoumaného obsahu, který ale může v průběhu analýzy podle potřeby upravovat: „*Analýza dat a jejich sběr probíhají současně – výzkumník sbírá data, provede jejich analýzu a podle výsledků se rozhodne, která data potřebuje, a začne znovu se sběrem dat a jejich analýzou. Během těchto cyklů výzkumník své domněnky a závěry přezkoumává.*“⁷⁹ Výše zmíněná subjektivita je v případě této práce výhodou, protože mohou vyložit *text s ohledem na kulturní, politické, historické či společenské tradice a okolnosti.*“⁸⁰ Výsledek tohoto typu analýzy nespočívá ve validitě a reliabilitě zjištění, ale v kvalitě argumentace analytika.

Kvalitativní analýzu lze dále rozdělit na několik druhů: strukturální, narativní, sémiotickou, kritickou, obrazovou a diskurzivní. Zvolil jsem **diskurzivní analýzu**, která se zjednodušeně používá v případě, kdy chce analytik zasadit jazyk do širších souvislostí sociálních aspektů a kdy je schopen jazyk zasadit do širších kontextuálních a sociologicko-politických souvislostí. Vysokoškolská pedagožka Renáta Sedláková definuje diskurz jako: „*soubor vědění o určitém tématu a současně systém pravidel a omezení usměrňujících produkci vědění, tedy vytváření nových výpovědí o dané oblasti.*“⁸¹ Zjednodušeně lze diskurz popsat jako způsob výkladu určitého tématu, který je podmíněný různými společenskými faktory. Tyto faktory ovlivňují způsob, jakým člověk vstřebává určité typy informací a na základě znalosti širšího kontextu je hodnotí. Znalost širšího kontextu má vliv na způsob, jakým člověk k vybranému tématu přistupuje, co očekává, co mu přijde důležité a co ho vůbec nezajímá.⁸²

Sedláková ve své publikaci *Výzkum médií* z roku 2014 dále rozděluje diskurzivní analýzu do tří proudů na diskurzivní analýzu oblasti psychologie a analýzu konverzačního diskurzu, diskurzivní analýzu sociologicko-politickou a **kritickou diskurzivní analýzu**. Poslední zmíněný typ diskurzivní analýzy je účelům této práce nejbližší. Mezi nejvýznamnější osobnosti kritické diskurzivní analýzy patří Michel Foucault, Norman Fairclough, Theo van Leeuwen nebo Ruth Wodaková.⁸³ Podle filozofa Foucaulta je diskurz ovlivněný společenským postavením jedince, dobou a místem podmíněnými názorovými proudy a souboru a šíří znalostí

⁷⁸ Scherer, Helmut. *Analýza obsahu mediálních sdělení: Úvod do metody obsahové analýzy*. Praha: Karolinum 2004, s. 29.

⁷⁹ Hendl, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 55.

⁸⁰ Trampota, Tomáš a Martina Vojtěchovská. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, s. 120.

⁸¹ Sedláková, Renáta. *Výzkum médií: Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014, s. 432.

⁸² Trampota, Tomáš a Martina Vojtěchovská. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, s. 171.

⁸³ Sedláková, Renáta. *Výzkum médií: Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014, s. 429.

jedince.⁸⁴ **Lingvistka Ruth Wodaková** tvrdí, že diskurzivní kritická analýza nikdy nemůže být neutrální, protože se vždy odvíjí od souboru znalostí a oborového přesvědčení analytika. Wodaková využívá tzv. **diskurzivně-historický přístup**, který zohledňuje historickou i současnou provázanost textu s určitým diskurzem a jeho socio-politickým kontextem v rámci nějaké organizace nebo instituce.⁸⁵ Nesoustředí se tedy pouze na zkoumání obsahu nějakého textu, ale i na dobu, ve které byl vydán, postavení instituce, která ho vydala, situaci, ve které text vydala apod. Na tento druh přístupu k diskurzivní analýze jsem se zaměřil nejvíce, protože zohlednění různých faktorů, které mají vliv na obsah analyzovaného textu pomáhá zjistit jak se diskurzy, témata a obsah textů (zpráv) mění v závislosti na sociálním a politickém prostředí.

3. 1.2. Užití metody

V praktické části práce analyzuji konkrétní příklady propagandistické činnosti ČTK v různých politických etapách. Zabývám se obsahem zpráv ČTK zveřejněných v celostátních periodikách v sedmi po sobě jdoucích politických etapách. Zaměřuji se pouze na zprávy agentury, které jsou v periodikách označeny signaturou ČTK/ČSTK a pojednávají o činnosti vlády. Zdrojovým materiálem jsou celostátní deníky vydávané v různých politických etapách. Vyhledávanými klíčovými slovy jsou **vláda, strana, ministr a exekutiva**.

Že jsou zprávy propagandistické soudím v souladu s typologií tzv. **bílé propagandy**. Podle ní jsou prostřednictvím důvěryhodných zdrojů politickými systémy šířeny ideologie s cílem upevnit legitimitu vlády a získat důvěru mas. Šířené informace se často částečně zakládají na pravdě, ale zcela pravdivé nejsou. Informace jsou buď částečné, upravené nebo záměrně vytržené z kontextu.⁸⁶ Jak je uvedeno výše, ČTK je renomovaná instituce, která požívá značné důvěry veřejnosti. Tudíž čtenář nemá důvod věrohodnost a úplnost informací, které šíří zpochybňovat. Ve všech sledovaných politických etapách je ČTK podřízena vládě a státní moci, což z ní činí ideální nástroj k šíření vládní a státní propagandy.

Jacques Ellul v souvislosti s bílou propagandou tvrdí, že jedinec ví, že je ovlivňován.⁸⁷ Myslím si, že takové uvědomění je značně subjektivní. Jedním z klíčových znaků propagandy je koneckonců latence úmyslu jedince ovlivnit. Proto věřím, že by dobový čtenář žijící uvnitř

⁸⁴ Prokopová, Kateřina, Orságová, Zuzana. *Metodologie výzkumu v oblasti kritické analýzy diskurzu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 18-19.

⁸⁵ Ibid., s.37.

⁸⁶ Jowett, Garth S.; O'Donnell, Victoria. *Propaganda and Persuasion*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc., 2012, s.17.

⁸⁷ ELLUL, Jacques. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Random House, Inc., 1973, s.15.

politického systému analyzovaných období zprávy za propagandistické neoznačil, byť by je sám politický systém za propagandu označoval, což bílá propaganda připouští.⁸⁸ Souhlasím s tvrzením Ruth Wodakové, že se analýza obsahu zkoumaného textu odvíjí od širší znalosti analytika a jeho schopnosti zasazení textu do širších politických a sociálních souvislostí.⁸⁹

V práci analyzované zprávy zasazují do širších historických sociálně-politických souvislostí a všímám si obsahu, který odpovídá definici bílé propagandy podle Garetha S. Jowetha a Victorie O' Donnellové. Ti tvrdí, že v případě bílé propagandy propagandista (politický režim, vláda) vždy jednostranně vykresluje sebe sama jako „dobrého člověka s nejlepšími idejemi a politickou ideologií”.⁹⁰ Tento jev se objevuje ve všech analyzovaných zprávách. Vláda a jí šířená ideologie je ve zprávách vždy prezentována jednostranně, kladně.

3. 2. Vybrané novinové články se signaturou ČTK s komentářem

3. 2.1. ČTK v období 1918-1939

Hlavním úkolem agentury v prvních dvaceti letech existence státu a v době tušené obrany před nacismem, bylo především vytváření zpravodajského obsahu, který by sloužil k obraně integrity a samostatnosti, a samostatnosti zahraniční politiky státu. Zpravodajská činnost agentury je podřízena vládním zadáním, což odráží zprávy prezentované níže.

Články 1–10

Článek Národních listů s titulkem: „**Rakousko ozbrojuje Deutsch-Böhmen proti komu?**”, z 23. listopadu 1918, tak například zmiňuje kroky, které československá vláda podnikne, aby zamezila vyzbrojování „Deutsch-Böhmen” Vídní. „*Vláda československé republiky učiní energické kroky u spojenců, aby se tomuto porušování příměří a poškozování zájmů našich učinila co nejdříve a nejrozhodněji přítrž a aby každý nesprávně nabytý majetek byl zabaven.*”⁹¹ Článek je doslovně uvedené prohlášení vlády mapující připravenost exekutivy bránit nově nabytou suverenitu vně multinacionálního státu.

Ze zprávy ČTK s titulkem: „**Spor česko-polský**” otištěné v Národních listech z 31. prosince 1918 je podřízení agenturního zpravodajství vládě zcela evidentní. ČTK ve článku

⁸⁸ Jowett, Garth S.; O'Donnell, Victoria. *Propaganda and Persuasion*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc., 2012, s.17.

⁸⁹ Prokopová, Kateřina, Orságová, Zuzana. *Metodologie výzkumu v oblasti kritické analýzy diskurzu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 37.

⁹⁰ Jowett, Garth S.; O'Donnell, Victoria. *Propaganda and Persuasion*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc., 2012, s.17.

⁹¹ Rakousko ozbrojuje Deutsch-Böhmen proti komu? *Národní listy*. 23.11.1918, roč. 58, č. 139, s. 1.

reaguje na zprávu z polského Kurýru Poranny, který informuje o příznivém vývoji v otázkách určení demarkační čáry mezi územím Československa a Polska. Polské periodikum chválí prezidenta Masaryka za jeho vstřícný přístup, naopak ale kritizuje a za nepřátelského označuje předsedu vlády Kramáře: „...zřejmě nepřátelsky chová se ke vzniku říše polské Dr. Kramář, jehož orgán Národní listy vystupuje proti nám úplně jasně.“ Československá tisková kancelář ale ve zprávě předsedu vlády hájí a proti polskému nařčení se vymezuje: „V pozdní hodině, kdy tento telegram došel, omezujeme se pouze na konstatování fakta, že min. předseda Dr. Kramář koná pouze nejsvědomitěji své povinnosti, které plynou z jeho státního úřadu a že nejedná ani nemluví o své újmě, nýbrž dle výsledků nejsvědomitějších porad. Kdo pozorně čte projevy Dr. Kramáře a první poselství Masarykovo, zajisté shledal podivuhodnou přímou shodu v těchto projevech.“⁹²

Národní listy 2.prosince 1918 zveřejňují zprávu ČTK s titulkem: „**Cíle československé republiky**“, která seznamuje čtenáře s vybranými pasážemi interview švýcarského periodika Gazette de Lausanne s ministrem zahraničí dr. Benešem. Stran zveřejněného obsahu je dle mého názoru patrná pečlivost selekce prezentovaných informací. Myslím si, že jako u většiny zpráv ČTK z tohoto období, má i tato oslavný charakter směrem k vládě (ministru zahraničí) a zároveň opakovaně ujišťuje o zdařilém procesu demokratizace v nově vzniklém Československu i výhodnosti republiky coby politického zřízení: „Doktor Beneš ujistil především, že: republikánská státní forma byla stanovena teprve po dotázání českých měšťanů a sedláků, jakož i vojáků a že se tudíž srovnává s národní vůlí.“⁹³

Často se ve zprávách objevují celé pasáže popisující podrobně jednání parlamentu a vlády. V nezkrácené podobě jsou pomocí ČTK zprostředkovávány i nejrůznější probírané body, návrhy nebo programová prohlášení. Zpráva o jednání Národního shromáždění a členů vlády se signaturou ČTK z Lidových novin s titulkem „**Národní shromáždění**“, vydaná 24. října 1922 konstatuje: „Mladý náš stát překonal již nejhorsí počáteční obtíže a nyní jest potřebl pracovat pro všestranné upevnění jeho demokratického vývoje. Budeme-li všichni při tom pilně a přesně konati svou povinnost, můžeme klidně pohlížet do budoucnosti.“⁹⁴ , pronesl mj. ministerský předseda A. Švehla, který představil program nové vlády.

Zpráva ČTK z 11. února 1936 s titulkem „**Předseda vlády v Paříži**“ v Národních listech propaguje zahraniční politiku vlády. Agentura zprostředkovává návštěvu předsedy vlády

⁹²Spor česko-polský. *Národní listy*. 31.12.1918, roč. 58, č. 170, s. 1.

⁹³Cíle československé republiky. *Národní listy*. 2.12.1918, roč. 58, č. 144, s. 1.

⁹⁴Národní shromáždění. *Lidové noviny*. 24.10.1922, roč. 30, č. 536, s. 2.

dr. Milana Hodži u francouzského prezidenta Lebruna a zahraničního ministra Flandina. I na této zprávě lze myslím jasně pozorovat vypichování důležitosti Československa na mezinárodním poli, když ČTK uvádí: *„Pařížská návštěva předsedy československé vlády se stala středem pozornosti jak politických kruhů, tak i tisku. Všechny politické večerníky věnují této návštěvě své úvodníky prodchnuté vesměs nejprátelejší tónem jak vůči Československu a jeho politice, tak k osobnosti předsedy československé vlády a ministru zahraničních věcí dr. Milanu Hodžovi.“*⁹⁵

Dalším příkladem propagace zahraniční politiky, ale i opětovného zdůrazňování vnitřní integrity státu a její obrany je zpráva zveřejněná 27. prosince 1937 v Národních listech s titulkem **„Menšinová otázka je vnitřní věcí československou“**, která informuje o návštěvě francouzského ministra zahraničí v Praze. Opět je akcentován vynikající vztah Československa s jeho spojenci, tak jako zahájení sblížovacích jednání Československa s Německem: *„Francouzský ministr zahraničních věcí se nijak nevměšoval do menšinové otázky, která jest čistě vnitřní věcí Československé republiky a oceňuje co vše vykonalo Československo pro německou menšinu. Schvaluje nynější přímé sblížovací jednání Československa s Německem.“*⁹⁶, které je samozřejmě vedeno vládou pod vedením ministerského předsedy Milana Hodži, který předložil dále předložil tzv. středoevropský plán.

ČTK pravidelně poskytuje výstupy z jednání Národního výboru, jako zprávu z 23. listopadu 1918 otištěnou v Národních listech v rubrice Politický přehled s titulkem **„Československý stát“** o návrhu na vypracování ústavy: „... (ústava) jež bude zárukou všech svobod občanských, a jejichž součástí – řády volební do sborů zákonodárných a samosprávných – buďte založeny na zásadě všeobecného rovného práva hlasovacího pro muže a ženy s poměrným zastoupením. Tento návrh budiž přikázán výboru ústavnímu.“⁹⁷ Ústava měla mimo jiné posílit exekutivní pravomoci vlády a prezidenta.

Československá tisková kancelář informovala v Národních listech 20. listopadu 1918 o zaslání nóty ministerského předsedy Kramáře prezidentu uherské republiky M. Karólyimu, která se týkala ochrany hranice s Uhrami. Zpráva nese titulek **„Nóta Kramářova Karólyimu“**. Vláda často hájila legitimitu svých postupů právě prostřednictvím jejich zveřejňování a obhajování za pomoci ČTK. *„Poněvadž republika československá obsazovala své území slovenské jen tak daleko, pokud byla volána na pomoc obyvateli míst, opuštěných od*

⁹⁵Předseda vlády v Paříži. *Národní listy*. 11.2.1936, roč. 76, č. 41, s. 1

⁹⁶Menšinová otázka je vnitřní věcí československou. *Národní listy*. 2.12.1918, roč. 77, č. 52, s. 1

⁹⁷Československý stát. *Národní listy*. 23.11.1918, roč. 58, č. 139, s. 1.

maďarských četníků a úředníků, což sám zástupce maďarské vlády dr. Supka v Praze potvrdil a poněvadž se tudíž omezila jen na bezpečnostní opatření v území, které jí bezprostředně patří, podala nejvýmluvnější důkaz, že učinila všechno, aby nevyvolávala konflikty.”⁹⁸

Jedním z ekonomických úspěchů vlády, které představila agentura ve zprávě z Lidových novin s titulkem „**K otázce zaplacení válečných dluhů a válečné náhrady**” 12.7.1919 byla i zvláštní celní smlouva s Rakouskem a Maďarskem: „*Zprávu o celním poměru československé republiky k Rakousku a Maďarsku opravují Nár. Listy v tom smyslu, že se dr. Kramářovi a dr. Benešovi podařilo docílití toho, že československá republika bude míti právo uzavřítí na dobu 6 let s Rakouskem a Maďarskem zvláštní celní smlouvu. S Rakouskem a Maďarskem byly zvláštní celní smlouvou upraveny vnitřní vzájemné tarify. Původně chtěla mírová konference přiznati československé republice jenom právo na zvláštní smlouvu pro některé předpisy, avšak posléze byla československé republice povolena smlouva všeobecná na dobu pěti let.*”

3. 2.2. ČTK v období 1939-1945

V době protektorátní poroby je úloha agentury prakticky postavena na roveň hlásné trouby. Její zdroj je dán, stejně jako způsob a míra informování. Míra pravdivosti informací je dána nacistickou ideologií a zájmy nacistického Německa. Propagandistické cíle nacionalistické ideologie hlášané prostřednictvím národní tiskové agentury mají pro nacisty nevyčíslitelnou cenu.

Články 11–20

Článek v Národních listech ze dne 21.března 1939 s titulkem „**R. Beran u generála pěchoty Blaskowitz**” informuje o jednání předsedy vlády Rudolfa Berana a ministra dr. Jiřího Havelky s generálem Blaskowitzem o upevnění spolupráce mezi českou vládou a vedoucími činiteli německé branné moci v protektorátu. Zpráva se týká otázky legislativní kontinuity a ukazuje vládu, jako orgán, kterému náleží neokleštěná exekutivní moc ve státě a zásluhy za udržení pořádku, bez akcentu prostředníka vykonávajícího německou vůli.

„Nad zachováváním právního řádu bdí vláda a ústřední i všechny ostatní státní úřady a orgány, které jsou odpovědny za jeho neporušitelnost. Vláda vykonává tuto svoji funkci strážce právního řádu, klidu a pořádku v zemi v naprosté shodě s vrchním vojenským velitelstvím. Upozorňujeme, že nikdo a za žádných okolností nesmí si přisvojovat tuto pravomoc vlády a státních úřadů.

⁹⁸Nota Kramářova Karolyimu. *Národní listy*. 20.11.1918, roč. 58, č. 136, s. 1.

Žádný národní výbor, žádná jiná soukromá organizace neobdržela ani od vrchního velitelství, ani od státního prezidenta, ani od vlády zmocnění k nějakým zásahům veřejnoprávní povahy. Právo takové zásahy nařizovati, resp., prováděti přísluší jedině vedle vrchního velitelství a říšských orgánů vládě Protektorátu a jeho státním úřadům a orgánů. Kdyby někdo proti tomuto právnímu řádu svévolně v jakémkoliv případě jednal, je třeba, aby postižený jednotlivec nebo podnik či organizace ihned o všem učinil hlášení nejbližšímu státnímu úřadu bezpečnosti, aneb správní služby, který z příkazů vlády zjedná bezodkladně pořádek. Původci takových samovolných akcí budou trestně stíháni.”⁹⁹

Čistě úřední formou ČTK informuje v Národních listech o vzniku samostatného Slovenského štátu zprávou s titulkem „**Slovenská tisková kancelář oznamuje**” 15. března 1939, kdy pouze přejímá od Slovenské tiskové kanceláře plné znění Zákona o samostatnom slovenskom štátě...¹⁰⁰

Stroze, oficiálně a věcně agentura informuje v Národních listech 22. března 1939 i o rozpuštění Národního shromáždění ve zprávě s titulkem „**Národní shromáždění rozpuštěno**” a omezuje se pouze na text: „*Státní prezident dr. Emil Hácha zaslal dnes předsedovi vlády Rudolfovi Beranovi rozhodnutí o rozpuštění poslanecké sněmovny a senátu Národního shromáždění.*”¹⁰¹ Zpráva svou strohostí jasně zlehčuje důležitost obsahu sdělení. Ponížení zásadního významu sdělované informace na jednovětou zprávu je ukázkou propagandy protektorátního režimu, který tak degradoval význam tak důležité instituce, jakou je Národní shromáždění.

„*Nové poměry, do kterých vstoupil nyní český národ vyžadují nezbytně, aby bylo vytvořeno nové politické zastoupení českého lidu. Prezident dr. Emil Hácha jako představitel národa protektorátu Čech a Moravy rozhodl se proto zřídit výbor Národního souručenství, jehož úkolem je co nejdříve přebudovati veškeré naše politické složky v jediné mohutné hnutí, které bude schopné vytyčovati nové cesty politického života.*”¹⁰² Ve zprávě ČTK z 22. března 1939 s titulkem „**President dr. Hácha jmenoval výbor Národního souručenství**” uveřejněné v Národních listech vidíme snahu o vytvoření klamně iluze o vedení státu protektorátní vládou.

Úřední nařízení objevující se ve zpravodajství ČTK jsou často zveřejňována doslovně. Důraz na přítomnost doslovné legislativy a čísel právních úprav ve věcech rozhodnutí

⁹⁹R. Beran u generála pěchoty Blaskowitz. *Národní listy*. 21.3.1939, roč. 79, č. 80, s. 1.

¹⁰⁰ Slovenská tisková kancelář oznamuje. *Národní listy*. 15. března 1939, roč. 79, č. 74., s. 1.

¹⁰¹ Národní shromáždění rozpuštěno. *Národní listy*. 22. března 1939, roč. 79, č. 81, s. 1.

¹⁰² President dr. Hácha jmenoval výbor Národního souručenství. *Národní listy*. 22. března 1939, roč. 79, č. 81, s. 1-2.

protektorátní vlády je všudypřítomný. Oznámení, sdělení a výnosy a zprávy se sankční doložkou obsahovaly i postih za jejich porušení. Zpráva z Národních listů otištěná 23. listopadu 1939 s titulkem „**Stanné právo odvoláno**” přináší zprávu o odvolání stanného práva a obsahuje následující: „...poněvadž minula příčina pro kterou bylo toto stanné právo zavedeno a ministři vnitra a spravedlnosti vlády protektorátu Čechy a Morava uznali, že není již dána jeho nutnost po rozumu § 430 trestního řádu.”¹⁰³ Ačkoliv je rozhodnutí o odvolání stanného práva prezentováno jako oficiální, autonomní rozhodnutí státního presidenta a protektorátní vlády, je zřejmé, že fakticky se jedná o rozhodnutí Němců. Opět je tak cílem německé propagandy utvrdit čtenáře o autonomii protektorátní vlády a vyvolat klamný dojem suverenity.

ČTK často ve zpravodajství v době protektorátu vyzdvihovala německé válečné úspěchy a vytvářela propagandisticky iluzi přátelství mezi Čechy a Němci. Ačkoliv je faktická podřízenost protektorátní vlády Berlínu nezpochybnitelná, navenek ji agentura prezentuje jako vztah dvou „dobrých přátel”. Agentura ve zprávě otištěné 21.4.1941 v Národních listech s titulkem „**Vůdce děkuje za blahopřání**” informuje o odpovědi Adolfa Hitlera na blahopřání k jeho narozeninám zasláným státním prezidentem Emilem Háchou: “*Na blahopřejný telegram státního prezidenta dr. Háchy odpověděl vůdce a říšský kancléř tímto telegramem – Za laskavá blahopřání k mým narozeninám vyslovená mi Vaší Excelenci zároveň jménem vlády protektorátu, děkuji Vám co nejsrdečněji. Spojuji se svým díkem svá nejlepší přání pro blaho obyvatelstva Protektorátu, Adolf Hitler.*”¹⁰⁴

Prezentování zájmu Berlína, jako zájmů vlastních, bylo zcela na denním pořádku. ČTK mnohdy prezentuje kroky, které nejsou českým zájmem, zcela opačně, tedy jako kroky vedoucí k obecnému blahobytu Českého národa, popřípadě nutných obětí, ze kterých bude možné do budoucna benefitovat. *Český národ přináší naprosté porozumění všem věcem, které jsou v zájmu celé Říše, které snad od někoho leckterou drobnou obětí vyžadují. Čechové se ke společným zájmům rádi zachovají po právu.*¹⁰⁵ Takto citovala agentura dr. Emila Háchu 21. července 1939 ve zprávě otištěné v Národních listech. Zpráva s titulkem „**Státní prezident o situaci v Protektorátu**” je doslovným přepisem rozhovoru, který dříve poskytl pro Südost-Echo. Emil Hácha v rozhovoru mimo jiné odsuzuje jakékoliv dřívější napětí mezi Čechy a Němci a přisuzuje jej „vedoucím činitelům a vládě” předválečného Československa.

¹⁰³Stanné právo odvoláno. *Národní listy*. 21.11.1939, roč. 79, č. 320, s. 1

¹⁰⁴Vůdce děkuje za blahopřání. *Národní listy*. 21.4.1941, roč. 81, č. 111, s. 1.

¹⁰⁵Státní prezident o situaci v Protektorátu. *Národní listy*. 21.7.1939, roč. 79, č. 195, s. 1.

Typickým příkladem podřízenosti ČTK Berlínu je zveřejňování říšských nařízení a samozřejmě i nařízení říšských protektorů v plném znění, bez jakéhokoliv komentáře. Zpráva o zmírnění povinnosti zatemňování z 25. dubna 1939, zveřejněné v Národních listech s titulkem **„Zatemňování zmírněno“** ukazuje i podřízenost informování podle říšského tisku při přebírání zpráv a nařízení. Dle bodu šest této zprávy: „*Toto nařízení bude uveřejněno v denním listě Der Neue Tag. Musí být okamžitě uveřejněno v doslovném znění veškerým tiskem protektorátu – Reichsprotektor Bohmen und Mahren.*“¹⁰⁶ Ačkoliv podobná nařízení zpravidla zveřejňovala protektorátní vláda jakožto „autonomní orgán“ uvnitř protektorátu, někdy je vydával sám říšský protektor, který mohl na základě výnosu č. 75 z roku 1939, §5* v případě nebezpečí z prodlení rozhodovat sám. Protektorátní vláda nemohla do jednání protektora nikterak zasahovat, zatímco protektor mohl zasahovat do jednání vlády.¹⁰⁷

„*Těžké ztrátě, kterou jste utrpěla tragickým odchodem Vašeho pana chotě vyslovuji Vám svou upřímnou soustrast – svobodný pán von Neurath.*“¹⁰⁸ Takto ČTK 27. ledna 1941 ve zprávě otištěné v Národních listech s titulkem **„Kondolence vdově po prezidentu Cahovi“** zprostředkovává kondolenci říšského protektora Neuratha vdově po moravském zemském prezidentovi Jaroslavu Cahovi. Oficiální korespondence mezi politickými představiteli v protektorátu byla zveřejňována se zřejmým záměrem ukázat dobré vztahy, tím spíš, jednalo-li se o vztahy česko-německé. Lze si povšimnout, že agentura téměř ve všech zprávách uvádí tituly, v tomto případě „svobodný pán von Neurath“. Tak činí i v Německu, v případě německých šlechticů. Zde je rozpor s československými zákony, kterým měla být zachována právní kontinuita, podle článku 12 z výnosu o protektorátu Čechy a Morava. Šlechtické tituly byly zrušeny již v roce 1918 na základě zákona č.61/1918.¹⁰⁹ Zveřejňováním užívání šlechtických titulů ČTK porušuje platný zákon. Pro ČTK platí, že co bylo důležité pro Němce muselo být rázem důležité i pro protektorát. Hned pod kondolenci von Neuratha agentura

¹⁰⁶Zatemňování zmírněno. *Národní listy*. 25.4.1939, roč. 79, č. 114, s. 1.

¹⁰⁷ Výnos č. 75 ze dne 17. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého*. 1939, částka 28, s.374.

*§5, (4)

„*Říšský protektor jest oprávněn dáti se informovati o všech opatřeních vlády protektorátu a udíleti jí rady. Může podati námítky proti opatřením, která by byla s to poškoditi Říši a je-li nebezpečí v prodlení, vydati nařízení nutná ve společném zájmu.*“

(5)

„*Od vyhlášení zákonů, nařízení a jiných právních předpisů, jakož i od výkonu správních opatření a pravoplatných soudních rozsudků jest upuštěno, podá-li říšský protektor námítky.*“

¹⁰⁸ Kondolence vdově po prezidentu Cahovi. *Národní listy*. 27.1.1941, roč. 81, č. 27, s. 1.

¹⁰⁹ Zákon č. 61 ze dne 10. prosince 1918, jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly. In: *Sbírka zákonů státu Československého*. 1918, částka 11, s. 30.

připojuje i kondolenci státního prezidenta Háchy: „Odchod tohoto vzácného muže, který se těšil všeobecné vážnosti znamená pro protektorátní vládu těžkou ztrátu.”

Příkladem prázdného až nulitního zpravodajství, ale i servility ke kolaborantům je zpráva ČTK z 16. března 1941 z Národních listů s titulkem „**Jeho Excelenci, Vůdci a říšskému kancléři Adolfu Hitlerovi**”, přetisk telegramu státního prezidenta Emila Háchy, který poslal Adolfu Hitlerovi. Děkuje v něm za „ochranu českého národa v protektorátu”. Slova jako ochrana, obrana nebo bezpečí se ve zpravodajství agentury z období protektorátu, a to vždy ve spojení ochrany Čechů protektorem nebo Německým národem objevují často. „*Váš čin uchránil Čechy a Moravu od válečných hrůz a umožnil českému lidu pokojnou práci, kterou dáváme do služby zájmům Říše.*”¹¹⁰, dodává prezident Hácha.

3. 2.3. ČTK v období 1945-1948

V době po osvobození republiky se do popředí zpravodajství dostává budovatelské úsilí, vděk a úcta k sovětskému lidu a jeho vůdci Stalinovi, mezinárodní úsilí k zamezení budoucích válek, hodnocení úlohy politických stran, především v předválečném a protektorátním období, vypořádání se s kolaboranty a zrádci, řešení územních nároků, volby a úloha komunistů. Velmi důležité bylo i budování zahraniční politiky v kontextu s Mnichovskou dohodou a uznáním zahraničního odboje. Počíná intenzivní období propagandistické etapy všelidového hnutí za lepší zítřky, které násobně zesílí po únoru 1948, kdy se propaganda stává významným nástrojem k ovlivňování veřejného mínění mas.

Články 21–30

Článek z Rudého práva z 27. července 1946 s titulkem „**Jednání v Moskvě v duchu společného přátelství a těsného spojenectví**” informuje o jednání představitelů československé vlády se Sověty v Moskvě. Trvalé šíření myšlenky přátelství a díky ke komunistickému Sovětskému svazu a obecná náklonnost ke slovanským osvoboditelům je jedním z faktorů, který zásadně přispěl k výsledku voleb v roce 1946. „*Kromě toho, že KSČ se od samého vzniku těšila mohutnému zázemí, vysoké voličské podpoře i přízni kulturních a společenských elit, fungoval v Československu také působivý nimbos komunistů jako hlavní antifašistické síly, který byl nesmírně důležitým impulsem pro poválečný vzestup jejich prestiže. Představa (jak oprávněná, tak i mytická), že právě komunistická strana byla za války tím*

¹¹⁰ Jeho Excelenci, Vůdci a říšskému kancléři Adolfu Hitlerovi. *Národní listy*. 16.3.1941, roč. 81, č. 75, s. 1.

nejsilnějším elementem v odbojové činnosti proti nacismu a tudíž jí přísluší hlavní úloha v novém uspořádání, byla samozřejmě systematicky podporována úspěšnou propagandou.”¹¹¹ ČTK ve zprávě o jednáních týkajících se mj. mírové smlouvy s Maďarskem uvádí: „V poradách československé vládní delegace s předsedou rady ministrů SSSR J.V. Stalinem, ministrem zahraničních věcí V.M. Molotovem, ministrem zahraničního obchodu A.J. Mikojanem... byla projednána řada otázek, z nichž bylo současně jednáno také v komisi československých a sovětských odborníků”¹¹²

V poválečných letech domácí zpravodajství agentury informovalo o procesech s nacisty a kolaboranty. Ve zprávě ze 14. listopadu 1946 uveřejněné v Rudém právu s titulkem „**Proč nebyl dosud proces s Beranovou vládou?**” agentura popisuje proč dochází ke zdržení procesu s protektorátní vládou Rudolfa Berana. „...podrobné trestní oznámení z 25. března 1946 čj. Zh. - 3082/901 bylo odevzdáno... Samo o sobě obsahovalo na 299 stránek. Je proto neodůvodněné tvrzení (Svobodného slova z 13.11.1946), že by odklad procesu před Národním soudem proti Rudolfu Beranovi byl zaviněn ministerstvem vnitra.”¹¹³ Zpráva je obhajobou komunistického ministra vnitra Václava Noska. Rudé právo, coby ústřední orgán Komunistické strany Československa agenturní zprávou reaguje na článek Svobodného slova, tedy ústředního deníku Československé strany socialistické z předchozího dne. Ten pro změnu hájí ministra spravedlnosti Prokopa Drtinu,¹¹⁴ národního socialistu. Propagandu zde lze spatřovat ve snaze bránit komunisty řízená ministerstva, a naopak kritizovat nekomunistické resorty.

Podobně jako v období protektorátu, i v poválečných letech ČTK zveřejňovala nejrůznější výměny korespondence mezi politickými představiteli Československa a jiných států, zejména Sovětského svazu. V každé zprávě byla vidět jistá forma servility a submise československého státu vůči SSSR. Nejčastějším motivem bylo opakované vyjadřování vděčnosti za osvobození. Ve zprávě Rudého práva s titulkem „**Telegramy Stalinovi a Molotovovi**” z 27.7.1946 agentura informuje: „Vláda Československé republiky přijala s hlubokou vděčností na vědomí zprávy svého předsedy o blahovůli, s nimiž se československá delegace u Vás pane maršále setkala a vyslovuje Vám upřímný dík... - Klement Gottwald.” Dále píše Molotovovi Jan Masaryk: „Pane ministře, vláda republiky Československé se ve své dnešní schůzi usnesla poděkovatí Vám za opravdové pochopení, jehož se její delegaci od Vás dostalo”¹¹⁵

¹¹¹ Kunštát, Daniel. *Za rudou oponou: Komunisté a jejich voliči po roce 1989*. Praha: SLON, 2013, s. 50-51.

¹¹² Jednání v Moskvě v duchu společného přátelství a těsného spojení. *Rudé právo*. 27.7.1946, roč. 1946, č. 171, s.1.

¹¹³ Proč nebyl dosud proces s Beranovou vládou? *Rudé právo*. 14.11.1946, roč. 1946, č. 262, s. 1.

¹¹⁴ V roce 1953 byl Drtina komunistickým režimem na základě vykonstruovaných obvinění odsouzen k patnácti letům vězení.

¹¹⁵ Telegramy Stalinovi a Molotovovi. *Rudé právo*. 27.7.1946, roč. 1946, č. 171, s. 1.

Znovuvybudování zahraniční politiky bylo pro obnovený československý stát klíčové, tak jako bylo klíčové obnovení zahraničního zpravodajství pro ČTK. Zpráva zveřejněná 26. října 1946 v Rudém právu s titulkem „**Ministr Laušman navštíví Sofii**” informuje o návštěvě ministra průmyslu Bohumila Laušmana v Bulharsku: „*Ministr průmyslu Bohumil Laušman se počátkem listopadu zastaví na své cestě jihovýchodní Evropou na několik dní v Bulharsku. Bulharské politické a hospodářské kruhy jeví o příjezd československého ministra velký zájem.*”¹¹⁶ Agentura opět vyzdvihuje důležitost vlády a československých institucí, tak jako tomu bylo za první republiky.

Do poválečného zpravodajství ČTK proniká propaganda hospodářské obnovy, směřování k plánovanému hospodářství. Cílem vlády bylo ovlivnit veřejné mínění a přesvědčit všechny Čechoslováky o tom, že dvouletka a později pětiletka jsou jedinou možností, jak nastartovat válkou zasaženou ekonomiku. Ve zprávě Rudého práva z 26. července 1946 s titulkem „**Delegace havířů u ministra informací**” agentura uvádí: „*Všichni havíři složí manifestační slib prezidentu republiky a vládě, že zdárně splní práci, kterou jim uloží dvouletý plán vlády Klementa Gottwalda.*”¹¹⁷ ČTK se už v poválečném ztotožňuje s rétorikou komunistů. Ve zprávách jsou často vyzdvihovány úspěchy dělníků, rolníků a pracující inteligence na úkor běžných agenturních zpráv zahraničního zpravodajství. V tomto případě propagandistické poselství spočívá ve vzbuzování dojmu, že má vláda u havířů plnou důvěru podpořenou jejich manifestačním slibem.

Agentura ale zveřejňuje i otevřenou kritiku vlády vůči svobodě médií. V roce 1946 byla většina klíčových ministerstev obsazena komunisty, kteří se báli médií, nad kterými dosud neměli přímou kontrolu. Ve zprávě Rudého práva s titulkem „**Ministr Kopecký odmítá neodpovědné výstřelky tisku**” ze 14.11.1946 agentura informuje: „*... za velmi povážlivé označil ministr Kopecký to, že se v určitých časopisech setkáváme s čím dále provokativnějším napadáním našeho spojení se Sovětským svazem a nenávistným žvaněním proti Sovětskému svazu...a oznámil, že na příště budou trestně stíhány delikty spáchané v tisku a že aniž by se sáhlo k tiskové cenzuře a ke konfiskacím, budou uplatněny různé způsoby zákroků, k nimž dávají podklad platné zákony.*”¹¹⁸

Propaganda sbližování se Sovětským svazem se ve zpravodajství ČTK objevuje denně. Zpráva Rudého práva z 9. listopadu 1946 nese titulek „**Slavnostně vyzdobená Moskva uvítala Čs. parlamentní delegaci**” a informuje o návštěvě československé parlamentní delegace v

¹¹⁶ Ministr Laušman navštíví Sofii. *Rudé právo*. 26.10. 1946, roč. 1946, č. 248, s. 4.

¹¹⁷ Delegace havířů u ministra informací. *Rudé právo*. 26.7.1946, roč. 1946, č. 170, s. 1.

¹¹⁸ Ministr Kopecký odmítá neodpovědné výstřelky tisku. *Rudé právo*. 14.11.1946, roč. 1946, č. 262, s.1

Moskvě. Agentura nabízí doslovný přepis projevu předsedy Národního shromáždění Davida, předneseného v ruštině (přeloženého do češtiny). Předseda David v projevu servilně obdivuje Sovětský svaz a říjnovou revoluci: „*Přicházíme do vaší mohutné země v době výročí legendární Říjnové revoluce, která navždy oddělila starý přežitý svět od nové, šťastné budoucnosti všeho lidstva. Ať žije slavný Svaz sovětských socialistických republik, ať žije jeho velký generalisimus Stalin!*”¹¹⁹

Stejná parlamentní delegace navštívila i Leningrad, kde se podle informací ČTK uveřejněných ve zprávě Rudého práva s titulkem „**Československá parlamentní delegace v Leningradě**” 14.11.1946, kromě programu pracovního věnovala i poznávání pamětihodností či návštěvě baletu: „*Po svém příjezdu navštívila delegace předsedu výkonného výboru leningradského sovětu, potom si prohlédla pozoruhodnosti Leningradu a postup obnovovacích prací...*”¹²⁰

Kýčovitost a častá informační irelevance s jakou je prezentováno jakékoliv setkání představitelů SSSR a Československa působí mnohdy až úsměvným dojmem. Ze zpravodajství ČTK ve sledovaném období je vidět, že: „*V agentuře aktivně pracovala organizace KSCČ, která od osvobození cílevědomě využívala každou příležitost k tomu, aby svými členy nebo stoupenci obsadila klíčová redakční i administrativní místa.*”¹²¹

V podobném duchu informuje ČTK i o reciproční návštěvě delegace Nejvyššího sovětu v Praze dne 14. listopadu 1946 ve zprávě Rudého práva s titulkem „**Delegace Nejvyššího sovětu opustila ČSR**”. Agentura cituje tajemníka Nejvyššího sovětu A.F. Gorkina: „*Jsme přesvědčeni, že pobyt delegace Nejvyššího sovětu SSSR v Československu a zájezd delegace ústavodárného Národního shromáždění Československé republiky do SSSR poslouží k ještě většímu upevnění přátelství mezi našimi bratrskými národy, těsné všestranné spolupráci našich států v zájmu boje za trvanlivý demokratický mír a bezpečnost národů.*”¹²² Ve zprávách ČTK se hojně vyskytují slova svoboda, demokracie a bratrství, tedy přesná antonyma k faktickému vývoji politického prostředí ve státě.

ČTK ve zmiňovaném období přináší i informace týkající se spojení Československa se západem. Rozhodně se však nejedná o doslovné citování západních státníků jako tomu je v případě těch ze Sovětského svazu. Například to, jak komentoval francouzský ministr Charles Tillon vývoj v Československu na návštěvě v Praze u ministra Laušmana uvedla ČTK ve zprávě

¹¹⁹ Slavnostně vyzdobená Moskva uvítala Čs. parlamentní delegaci. *Rudé právo*. 9.11.1946, roč. 1946, č. 258, s. 1.

¹²⁰ Československá parlamentní delegace v Leningradě. *Rudé právo*. 14.11. 1946, roč. 1946, č. 262, s. 1.

¹²¹ Stejskal, Jan. *Zprávy z českého století: tiskové agentury a česká společnost 1848-1948*. Praha: Triton, 2008, s. 330.

¹²² Delegace Nejvyššího sovětu opustila ČSR. *Rudé právo*. 14.11.1946, roč. 1946, č. 262, s. 1.

s titulkem „**Jsem Československem nadšen**” otištěné v Rudém právu 22.3.1947 slovy: „*V rozhovoru s ministry shrnul ministr Tillon své dojmy o návštěvě Československa asi těmito slovy: Jsem doslova nadšen tím, co jsem spatřil z usilovné práce o obnovu Československa, třeba moje návštěva byla jen velmi krátká. Obdivuji především přesvědčující dynamismus vašeho hospodářského budování.*”¹²³

Ve zprávě s titulkem „**Úkoly veřejných zaměstnanců při plnění dvouletky**” z 10. ledna 1947 otištěné v Rudém právu ČTK informuje o apelu na zaměstnance veřejné správy, aby plnili co nejúspěšněji dvouletý plán. Opět je přítomna rétorika užívající slova rovnost a spravedlnost. Na tom by nebylo nic divného, koneckonců rétoriku deklarující demokracii, sociální spravedlnost a napravení válečných škod volila po druhé světové válce většina politických režimů ve světě, kdyby jí ale nepoužívali zrovna komunisté k účelům propagandy. Ani ne tak deklarování sociální spravedlnosti (kterou komunisté mínili vybojovat bezpochyby v třídním boji), jako spíše užití slova demokracie považují ve spojitosti s komunisty za zjevnou propagandu sloužící k ovlivnění veřejného mínění, neboť jejich teorie převzetí moci je revoluční. „*Dvouletý hospodářský plán zaručuje veřejným zaměstnancům lepší služební, pracovní i platové podmínky, demokratickou rovnost a sociální spravedlnost ve všech směrech. Tím spíše musí být ve veřejné správě důsledně prováděn.*”¹²⁴ Zpráva také obsahuje charakteristiku úkolů plnění dvouletky podle člena prezidia Ústřední rady odborů B. Kalfuse: „*Veřejní zaměstnanci všech kategorií a služeb mají tu velikou odpovědnost, ale také vzácnou příležitost, aby v zájmu státu a lidu prokázali svou odbornou zdatnost, pohotovost a přesnost ve výkonu služeb a prací.*”

3. 2.4. ČTK v období 1948-1965

Období konce 40. a 50. let odráží ve společnosti politický systém nastupujícího socialismu. Změny jsou prováděny na všech vedoucích místech, probíhá znárodňování a kolektivizace, lidé jsou ozebračeni měnovou reformou. Je to doba politických procesů a vražd. Začátkem 60 let propagace socialismu a komunismu neustává, ale společností žádané změny se diskutují, řešení je hledáno pouze v rámci zlepšení socialistické společnosti. V duchu evolučních změn se demokraticky nadechuje i zpravodajství. Demokratizace společnosti a médií je však pomalá, bojácná, více méně probíhající v mantinelech režimu a vpádem vojsk armád Varšavské smlouvy je na více jak 20 let přerušena. Paradoxně v počátku 60. let je ve velké míře dokončeno převzetí majetku od soukromých řemeslníků a vlastníků nemovitostí.

¹²³ Jsem Československem nadšen. *Rudé právo*. 22.3.1947, roč. 1947, č. 69, s. 1.

¹²⁴ Úkoly veřejných zaměstnanců při plnění dvouletky. *Rudé právo*. 10.1.1947, roč. 1947, č. 8, s. 1.

Články 31–40

Tak jako v ČTK, i v oblasti státní správy, justici, policii, vojsku atd. dochází k personálním čistkám, o čemž informovala agentura například ve zprávě z 24. února 1948, kdy Lidová demokracie poskytuje přetisk úřední zprávy ministerstva vnitra s titulkem „**Žádost o trestní stíhání poslance Jana Ursínyho**“, ve které ministerstvo nerespektuje zákonem zaručenou presumpci neviny a bez dalšího uvádí, že: „*Ursíny vyzrazoval vyzvědači... důležitá vojenská a státní tajemství, informoval ho o průběhu tajných zasedání vlády... a dával mu k dispozici tajné zápisy z těchto schůzí.*“¹²⁵ Zpráva nekriticky a protiprávně opakuje žalobu a předjímá soudem dosud neprokázaný trestný čin. ČTK v době po únoru 1948 často plní z nařízení vlády a ministerstva informací i roli „soudního zpravodaje“ či „svodky“ státní bezpečnosti, a to hlavně v době politických procesů.

O tom, že byla agentura nástrojem komunistů k otevřenému propagandistickému mediálnímu boji s kýmkoliv, kdo by se odvážil zpochybnit legitimnost jednání KSČ, svědčí zpráva Lidové demokracie s titulkem „**Komunistická strana odpovídá ministru spravedlnosti**“ z 22. ledna 1948, kdy prostřednictvím agentury komunistická strana odpovídá ministru spravedlnosti (za národní socialisty) na jím vydanou zprávu o zbraních, které byly nalezeny v olomouckém sídle sekretariátu KSČ: „*Asi před rokem bylo v jedné nepoužívané místnosti sekretariátu nalezeno velké množství zbraní, které tam zůstaly z porevoluční doby. Ihned byl vydán příkaz odevzdat zbraně úřadům. tento příkaz byl také vyplněn. Jestliže nebyla menší část zbraní odevzdána, stalo se tak zaviněním osob, které příkaz plně nevykonaly. KSČ je nebude krýt, bude-li jejich vina prokázána. V závěru prohlášení se praví, že zpráva ministra spravedlnosti je „vodou na mlýn“ zahraniční reakce a odpovědí Nár. soc. strany na budovatelskou politiku KSČ.*“¹²⁶

Předmětem činnosti ČTK po únoru 1948 nebyla pouze obrana a podpora komunistického režimu v Československu, ale i ostatních lidově demokratických režimů a dělnických hnutí a světových komunistických stran, ale především nekritická obrana Sovětského svazu. O tom, že byla naše republika v ideovém područí Sovětů a posléze i hospodářském vleku svědčí i zveřejnění doslovného (avšak zkráceného) projevu ministra národní obrany arm. generála Ludvíka Svobody ze dne 26. dubna 1948 v Lidové demokracii (27. dubna 1948) s titulkem „**Město Brno oslavilo třetí výročí svého osvobození**“. „*Dnes, po třech letech od skončení války vidíme, jak leckde ve světě se vymýšlejí lživé hokus-pokusy,*

¹²⁵ Žádost o trestní stíhání poslance Jana Ursínyho. *Lidová demokracie*. 24.2.1948, roč. 4, č. 45, s. 2.

¹²⁶ Komunistická strana odpovídá ministru spravedlnosti. *Lidová demokracie*. 22.1.1948, roč. 4, č. 17, s. 1.

jejichž cílem je oslabit a zlehčit podíl Sovětského svazu na porážce Německa a na osvobození ujařmených národů Evropy.”¹²⁷ To je celé, co ČTK z projevu odcitovala. ČTK zjevně účelově vybrala a prezentovala ve zpravodajství právě tento fragment projevu bez diskutovatelných témat jeho dalších částí.

Usnesení komunistických sjezdů a svazu novinářů nikdy neopomenuly na část, která se věnovala úloze ČTK, tisku a novinářů. Novináři měli společnost obohatit o znalosti komunistické ideologie takovým způsobem, aby co nejvíce lidí uvěřilo bez výhrad. „*Učit se od lidu a učit lid. To bude heslem letošního dne tisku, který bude uspořádán ve středu 8. září...*”¹²⁸ Tak začíná zpráva ČTK z 3. září 1948 otištěná v Rudém právu s titulkem „**V den tisku vzpomeneme památky Julia Fučíka**”. Informuje zde mj. o udělení novinářských stipendií. Novináři byli odměněni například za: tiskové kampaně vedené k zajištění výživy a prosazení nové zemědělské politiky, za propagování dvouletky, práci při volební kampani nebo za boj za jednotu mládeže. Lze vypožorovat, jak velkou roli média a novináři v budování komunismu hráli. „*ČTK byla jedním z hlavních prostředků masové informace a propagandy. Tehdy uplatňována marxisticko-leninská teorie žurnalistiky totiž vycházela z představy, že je úlohou médií podílet se na prosazování nového modelu společnosti a angažovat se v jeho prospěch.*”¹²⁹ Že je zpráva propagandistická soudím v souladu s definicí amerického politologa Harolda Lasswella, který propagandu vnímá jako nástroj vlády k ovlivnění kolektivního myšlení, veřejného mínění za účelem získání podpory. K tomuto účelu má podle Lasswella vláda využívat různé symboly skrze které komunikuje s veřejností a manipuluje s ní.¹³⁰ V tomto případě je symbolem člověk, novinář a komunista – Julius Fučík.

O výsadním, monopolním postavení ČTK, coby jediné oficiální tiskové agentury Československa, svědčí i rozhovor jejího redaktora s ministrem informací Václavem Kopeckým, který byl zveřejněn 11. února 1949 v nezměněné podobě hned v několika denících včetně Lidové demokracie s titulkem „**Kulturu dneška všem pracujícím**”. Rozhovor se týkal nové úpravy vydavatelské činnosti, jejího plánovitého řízení a osnovy zákona o vydávání a rozšiřování knih a jiných neperiodických publikací. V podstatě se jednalo o prostředek, který předznamenává zestátnění a úplnou kontrolu nad všemi tištěnými médii, hudebními i

¹²⁷Město Brno oslavilo třetí výročí svého osvobození. *Lidová demokracie*. 26.4.1948, roč. 4, č. 98, s. 2.

¹²⁸V den tisku vzpomeneme památky Julia Fučíka. *Rudé právo*. 3.9.1948, roč. 28, č. 206, s. 2.

¹²⁹Drozdová, Hana. *Česká tisková kancelář a její transformace na médium veřejné služby* [online]. Ostrava, 2012. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/10084/91047>. *Diplomová práce*. Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, s. 28 [cit. 19.11.2020].

¹³⁰Lasswell, Harold D. *The Theory of Political Propaganda*. *American Political Science Review*. 1927, s. 627-631.

výtvarnými díly o němž ministr Kopecký tvrdil: „Uzákoňuje nový směr nakladatelské politiky, v němž převládne hledisko kulturní potřeby a kulturních zájmů nejširších pracujících vrstev. Neboť kniha, hudebnina a výtvarná reprodukce jsou nesmírně důležitým prostředkem k výchově a ke vzdělání nejširších lidových vrstev. Již proto nelze péči o jejich šíření ponechat náhodě...“¹³¹

Zpráva s titulkem „**Opření o Sovětský svaz mír uhájíme a socialismus vybudujeme**“ uveřejněná 25.7.1950 v Rudém právu informuje o projevu předsedy vlády A. Zápotockého na prvních družstevních žní ve Stodůlkách. V tradičním duchu zazněl státnický projev o budování a vybudování socialismu, o úskalích budování, o těch, kteří nejsou ještě v našich řadách a snaží se nám působit škody, o mandelince bramborové o americkém imperialismu a o uhájení míru za podpory Sovětského svazu: „*Věřím, že opření o svého velkého spojence Sovětský svaz, mír uhájíme, socialismus vybudujeme a že v čele s prezidentem Klementem Gottwaldem se dopracujeme k šťastné a radostné budoucnosti.*“¹³²

Zpravodajství ČTK soustavně ideologicky překrucovalo realitu uplatňování totalitních a nezákonných postupů komunisty. Jinak tomu nebylo ani ve zprávě o měnové reformě uveřejněné v Rudém právu 1. června 1953. Ačkoliv byla měnová reforma pro lidi naprosto likvidační, protože ztratili většinu úspor, titulek: „**Pracující měst i venkova jednotně schvalují provedení měnové reformy a zrušení lístkového systému**“ se snaží přesvědčit o opaku. „*Tak jako vždy vedla i tentokrát opatření vlády a strany k posílení lidově demokratického řádu, upevnění naší milované republiky a vytváří podmínky pro další a rychlejší růst hmotné a kulturní úrovně pracujícího lidu.*“ ČTK opět hovoří za „masy“ ve třetí osobě množného čísla. Zároveň si lze všimnout, že je ve zprávě uvedeno „vlády a strany“, čímž je jasně dáno rozložení moci ve státě, kdy jsou sice pojmy vláda a strana odlišovány, fakticky se ale jedná o jedno a totéž. Měnovou reformu komunisté v médiích hájili především jako nutný krok k opuštění lístkového systému a předejití inflaci: „*Základní organizace strany v Liběšicích u Žatce děkuje ve svém telegramu straně a vládě za zrušení lístků a provedení měnové reformy, neboť je základem pro zvyšování životní úrovně pracujících a znamená zasazení další velké rány reakci.*“¹³³

Budovatelská rétorika neustálých příslibů zlepšování životní úrovně a ubíjející monotónní přehlcování informacemi o hospodářských a politických úspěších po vzoru

¹³¹ Kulturu dneška všem pracujícím. *Lidová demokracie*. 11.2.1949, roč. 4, č. 34, s. 1.

¹³² Opření o Sovětský svaz mír uhájíme a socialismus vybudujeme. *Rudé právo*. 25.7.1950, roč. 30, č. 174, s. 1.

¹³³ Pracující měst i venkova jednotně schvalují provedení měnové reformy a zrušení lístkového systému. *Rudé právo*. 1.6.1953, roč. 33, č. 151, s. 1

Sovětského svazu plní prostřednictvím ČTK stránky celostátních deníků. Příkladem je zpráva ČTK z Rudého práva s titulkem „**Vyšší přiděly pensistům a studentům**” z 31.10. 1948. Agentura v ní podporuje stanovisko komunistů, když navazuje na prohlášení prezidenta Zápotockého: „...připomenul přitom, že o toto zvýšení nemají zásluhu ti, kteří posílali protestní dopisy, plné výčitek a někdy i nadávek – dostávali jsme je také do redakce (ČTK) - ale ti, kteří se přičinili o řádné plnění dodávek.“¹³⁴

„**Úkol severočeských havířů: vytěžit 50 milionů tun uhlí**” je titulek zprávy se signaturou ČTK otištěné v Rudém právu 7.března 1963, který opět ukazuje, že byla ČTK zprostředkovatelem komunikace mezi vládou, stranou a masami, Ovlivnění veřejného mínění se jeví jako základní úkol žurnalistiky a zpravodajství. Dá se říci, že prostřednictvím zpravodajství agentury bylo denně apelováno na svědomitost a pracovní morálku. Důležité také bylo neustálé utvrzování, že členové exekutivních orgánů nejsou pouze úzká skupinka vládnoucí elity, nýbrž pracující třída, která je rovna horníkům, rolníkům a dělníkům, jako jejich reprezentace. Každá příležitost na informování o setkání členů vlády s pracujícími byla agenturou využita, tak jako v případě setkání ministra paliv Oldřicha Černíka s horníky v kulturním domě v Meziboří: „*V diskusi vystoupil také ministr paliv Oldřich Černík, který účastníkům aktivu blíže osvětlil důvody, jež vedly ke zvýšení požadavku na těžbu v SHR... Připomněl rovněž, že našemu hospodářství škodí plýtvání materiálem...*”¹³⁵ Komunistická propaganda rovněž kladla v médiích značný důraz na výkon a plnění norem.

„*Československá vládní delegace v čele s místopředsedou vlády F. Krajčírsem navštívila předsedu Výkonné rady Bosny a Hercegoviny H. Brkiče. Při této příležitosti proběhla výměna názorů o hospodářské spolupráci.*”¹³⁶ Zpráva Rudého práva s titulkem „**Čs. vládní delegace v Sarajevu**” z 12. března 1964 je ukázkou typického krátkého informování o budování zahraničních vztahů s netradičními partnery, ať už se socialistickými zeměmi nebo i kapitalistickými zeměmi. Rozsáhlá informace přicházela vždy z jednání s tradičními socialistickými zeměmi, i když snaha informovat alespoň v intencích krátké zprávy je počátkem šedesátých let čtenější.

¹³⁴ Vyšší přiděly pensistům a studentům. *Rudé právo*. 31.10.1948, roč. 28, č. 255, s. 2.

¹³⁵ Úkol severočeských havířů: vytěžit 50 milionů tun uhlí. *Rudé právo*. 7.3.1963, roč. 43, č. 66, s. 1.

¹³⁶ Čs. vládní delegace v Sarajevu. *Rudé právo*. 12.3.1964, roč. 44, č. 72, s. 1.

3. 2.5. ČTK v období 1965-1968

Toto období se relativně blíží demokratickému duchu fungování společnosti. S tím souvisí i rozmach informovanosti, vznik nových tiskovin a pořadů v TV, větší možnost cestování do západního světa, zrušení cenzury, byt' polovičaté atd. Zahraniční politika vázaná výlučně na Sovětský svaz se nezměnila, cesty zahraničních redaktorů produkující krátkometrážní šoty o životě na „Západě“ mohly být maximálně jakousi roznětkou k socialistické diskusi. Zároveň je to hlavně právě období nekonečných diskusí o demokratizaci společnosti, hledání vůdců a hledání možností demokratických změn v rámci existujícího systému. Víra, že je možné politický systém sanovat zevnitř, postupnými demokratickými změnami se režimu nejevila jako nebezpečná, ne tak Sovětskému Svazu, který neváhal vojensky obsadit předpolí socialistické výspy, a to pod pláštěm bratrské pomoci spřátelených armád. Konec demokratizace přechází postupně 70. letech v normalizaci a tzv. knedlíkový socialismus.

Články 41–50

Jedním z příkladů zpravodajství ČTK z dob budování vztahů se zeměmi třetího světa je i informace o slavnostním večeru k indonéskému svátku otištěná 18. srpna 1965 v Rudém právu s titulkem „**Slavnostní večer k indonéskému svátku**“. Ze zprávy je patrné, že se Československo po vzoru Sovětského svazu snažilo sblížovat se zeměmi třetího světa, které byly vesměs vulnerabilní k socializaci: „*V pražském hotelu International uspořádal chargé d'affaires Indonéské republiky Mohammad Sabar slavnostní večer k 20. výročí vyhlášení nezávislosti Indonésie. Ke státnímu svátku přátelské země přišli jejím představitelům v Československu blahopřát místopředseda vlády F. Krajčír, ministr zahraničních věcí V. David a další členové vlády...*“¹³⁷

Ani v 60. letech ale agentura nezapomíná informovat o práci komunistické strany, tak jak jí to ukládá zákon 123/1965 §2 písm. c: „(ČTK) vydává oficiální texty a prohlášení vlády a ústředních úřadů a tlumočí na základě zmocnění svým jménem oficiální stanoviska k vnitřním a zahraničním událostem a problémům.“¹³⁸: „*Ústřední výbor Komunistické strany Československa uspořádal ve dnech 13-24. září v Houšťce u Staré Boleslavi celostátní seminář funkcionářů vysokých škol. Zúčastnilo se ho ve dvou běžích na pět set soudruhů, rektorů,*

¹³⁷ Oslavy Indonéského svátku v Praze. *Rudé právo*. 18.8.1965, roč. 45, č. 228, s. 1.

¹³⁸ Zákon č. 123 ze dne 12. listopadu 1965 o Československé tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1965, částka 51, s. 705.

děkanů, předsedů stranických organizací a vedoucích kateder marxismu-leninismu. ¹³⁹ Takové bylo znění zprávy ČTK z období těsně před přijetím zákona 123/1965¹⁴⁰ s titulkem „**Seminář funkcionářů vysokých škol**“, otištěné v Rudém právu 25.9.1965.

Jak zmiňuje Jan Stejskal, „závan nových pořádků“¹⁴¹ související s dubčkovským reformním proudem v 60. letech se viditelně promítá i do agenturního zpravodajství. Přichází zprávy obsahující relativní sebereflexi komunistů. Ze zprávy s titulkem „**Zasedala ideologická komise ÚV KSČ – Problémy socialistické kultury**“, otištěné v Lidové demokracii 17.2.1968, je patrné jakési uvolnění absolutního politického sevření a nedotknutelnosti KSČ, alespoň na papíře: „Členové komise kriticky hodnotili dosavadní provádění kulturní politiky KSČ: Orgány KSČ a jejich aparát by se měly soustředit na svou ideologickou a politickou úlohu, nepřijímat funkce státních orgánů.“¹⁴²

Kritika KSČ se začala ve zpravodajství ČTK objevovat docela pravidelně. Komunisté sami nechávali zveřejňovat projevy členů strany, ve kterých se otevřeně mluvilo o chybách a nedostacích ve státě a politickém či hospodářském systému. Do jaké míry se jednalo o propagandu lze pouze spekulovat. Očistný program, stavěný na odív, ale propagandou nepochybně je. Ve zprávě z 27.2.1968 otištěné v Lidové demokracii s titulkem: „**Cesty ke konsolidaci čs. hospodářství**“ například člen ÚV KSČ prof. Ota Šik DrSc., ředitel ekonomického ústavu ČSAV brojí: „...v projevu hovořil o polovičatostech a deformacích v uplatňování nové soustavy řízení národního hospodářství...“, na druhou stranu však zdůraznil, že: „... v těchto a dalších opatřeních není ale stopy, která by znamenala nebezpečí živelnosti trhu a návratu ke kapitalismu.“¹⁴³

Důkazem toho, jak byla důležitá ČTK coby jeden z hlavních zpravodajských orgánů a zdrojů socialistické ČSSR je zpráva Lidové demokracie z 12.3.1968 s titulkem „**Rezoluce podporují demokratizaci**“, kde agentura uvádí: „Čs. tiskové kanceláři docházejí z celé republiky z různých organizací a institucí dopisy, prohlášení a rezoluce vyjadřující stanoviska k závěrům lednového zasedání ÚV KSČ a současným vnitropolitickým událostem.“¹⁴⁴ Vztah

¹³⁹ Seminář funkcionářů vysokých škol. *Rudé právo*. 25.9.1965, roč. 46, č. 266, s. 1.

¹⁴⁰ Do doby před přijetím zákona o Československé tiskové kanceláři upravoval její činnost statut ČTK vydaný v roce 1957 a schválený usnesením vlády z 3. května 1957 č. 488. „*Jeho obsahem bylo vymezení povinností agentury i jejího politického poslání*“ (Stejskal, Jan. *Zprávy z českého století: tiskové agentury a česká společnost 1848-1948*. Praha: Triton, 2008, s. 335.)

¹⁴¹ Stejskal, Jan. *Četka slaví devadesátiny*. Praha: Česká tisková kancelář, 2008, s.14 [online], dostupné z: https://i4.cn.cz/ctk/PDF/90_vyroci_CTK.pdf [cit. 19.11.2020].

¹⁴² Zasedala ideologická komise ÚV KSČ – Problémy socialistické kultury. *Lidová demokracie*. 17.2.1968, roč. 24, č. 47, s. 1.

¹⁴³ Cesty ke konsolidaci čs. hospodářství. *Lidová demokracie*. 27.2.1968, roč. 24, č. 57, s. 1.

¹⁴⁴ Rezoluce podporují demokratizaci. *Lidová demokracie*. 12.3.1968, roč. 24, č. 71, s. 1.

ČTK a státu a jeho politického vedení se nemění. Agentura nadále i v době demokratizačního, očistného procesu společnosti zůstává hlavním prostředníkem komunikace mezi státem, vládou, stranou, institucemi a občany.

Den po přijetí zákona, který zrušil cenzuru médií, tedy 27.6.1968, informuje Rudé právo na titulní straně o návštěvě Alexandra Dubčeka v plzeňské Škodovce ve zprávě s titulkem „**Soudruh A. Dubček ve Škodovce**”. Zpráva ČTK uvádí, že tajemník ÚV KSČ vedl při návštěvě rozpravu s dělníky. Součástí rozpravy byla i otevřená diskuse o vnitrostátní politice KSČ. Komunisté se snažili reformy prosazovat i prostřednictvím zdánlivého dialogu s občany a jejich zástupci. Tento způsob komunikace byl velkou propagandistickou zbraní režimu a Alexandr Dubček se stal symbolem dialogu s veřejností: „*Nově zvolený první tajemník ÚV KSČ si svým civilním vystupováním a „lidským” jazykem dokázal získat větší část veřejnosti. Měl výrazný podíl na tom, že autorita KSČ ve společnosti stoupla*”.¹⁴⁵ „*Ve Škodovce se soudruh Dubček sešel se skupinkou narychlo svolaných funkcionářů, s nimiž ve velice srdečné besedě strávil půldruhé hodiny. Program nikdo nestanovil předem, a tak se střídaly dotazy s různými názory a návrhy na vnitřní politiku KSČ...*”¹⁴⁶

Stejně tak agentura informuje ve zprávě s titulkem „**Prostor pro rozvoj a svobodu**”, otištěné 21.8.1968 v Rudém právu, o návštěvě Gustava Husáka v Žiaru nad Hronom kde se setkal s hutníky. ČTK uvádí že Husák: „*Obšírně hovořil o přínosu demokratizačního procesu v oblasti politického života pro celou společnost, přičemž poznamenal, že naší hlavní povinností je vytvořit prostor pro rozvoj hospodářství a pro svobodný život všech lidí a politických skupin.*”¹⁴⁷

Média v této době informovala o rozvoji spolupráce Československa se západními demokraciemi. Tak tomu bylo i ve zprávě ČTK uveřejněné taktéž v Rudém právu dne 14. července 1968 s titulkem „**Čs.-britská spolupráce ve stavebnictví**”: „*Ministerstvo stavebnictví a konfederace britského průmyslu vytvoří dvě skupiny československých a britských odborníků, které budou konzultovat problémy stavebnictví, zejména bytové výstavby*”¹⁴⁸

Zpráva z Prahy ze dne 18. července 1968, uveřejněná v Rudém právu s titulkem „**Diplomatické styky s Kolumbií**” informuje o obnovení diplomatických styků s Kolumbií:

¹⁴⁵ Pažout, Jaroslav. *Osmičky v dějinách českých zemí*. Praha: Národní archiv, 2008, s. 9.

¹⁴⁶ Soudruh A. Dubček ve Škodovce. *Rudé právo*. 27.6.1968, roč. 48, č. 176, s. 1.

¹⁴⁷ Prostor pro rozvoj a svobodu. *Rudé právo*. 21.8.1968, roč. 48, č. 231, s. 1.

¹⁴⁸ Čs.-britská spolupráce ve stavebnictví. *Rudé právo*. 14.7.1968, roč. 48, č. 193, s. 1.

„Vláda ČSSR a vláda Republiky Kolumbie, které udržují již po mnoho let vzájemné konzulární styky, se rozhodly pověřit své stálé mise u OSN, aby podnikly příslušné kroky k obnovení diplomatických styků na úrovni velvyslanectví...“¹⁴⁹ Šedesátá léta byla pro ČTK příznačná vývozem socialismu, po vzoru Sovětského svazu. Na tom obrodný proces ve společnosti nic nezměnil.

Návrat k propagandistickému šíření informací a prezentování polopravd a lží opět přichází záhy po sovětské okupaci. Například zpráva Rudého práva s titulkem „**Urychlená normalizace předpokladem odchodu vojsk**“ ze 4. září 1968 informuje o konané schůzi vlády, jejímž cílem bylo projednání normalizace života v Československu, jež by vedla k co nejrychlejšímu odchodu vojsk Varšavské smlouvy. Domácí zpráva ČTK mimo jiné obsahuje informaci o uvolnění budov rozhlasu, televize a redakcí, přičemž jakoby mimoděk uvádí: „*V této souvislosti vláda schválila návrh zákona o některých opatřeních v oblasti periodického tisku a ostatních hromadných informačních prostředků, podle něhož se zřizuje Úřad pro tisk a informace a doplňuje a mění se dosavadní zákon o periodickém tisku...*“¹⁵⁰ Cenzura je znovu na scéně. Zpravodajství Československé tiskové kanceláře se vrátilo zpět do předreformních dob.

3. 2.6. ČTK v období 1969-1989

Toto období z hlediska vývoje práce agentury nevykazuje dynamiku. Sedmdesátá léta přinášejí tzv. normalizaci společnosti. Proběhly stranické prověrky, KSČ ztratila dvě třetiny své členské základny. Uvolněný trh s tiskovinami a knihami se vrací do socialistického pořádku, témata zpravodajství se propagandisticky zabývají socialistickou morálkou, veřejně činné osoby, kteří nesouhlasili se vstupem vojsk se omlouvají. Stále častěji se objevují ekonomická témata a tzv. konstruktivní kritika, která má přesvědčovat o jakémisi pokračování demokratizačního procesu. To, že je ve společnosti pseudoaktivní jakási Charta 77 nemá pro společnost v té době žádný význam. Zpravodajství o podpisu charty bylo vyřízeno během jednoho týdne.

Články 51–60

„Vláda posoudila vývoj politické situace v zemi a zhodnotila kladnou odezvu na programové prohlášení vlády ČSSR i vlád ČSR i SSR i na opatření, přijatá v lednu k upevnění

¹⁴⁹ Diplomatické styky s Kolumbií. *Rudé právo*. 18.7.1968, roč. 48, č. 197, s. 1.

¹⁵⁰ Urychlená normalizace předpokladem odchodu vojsk. *Rudé právo*. 4.9. 1968, roč. 48, č. 244, s. 1.

klidu a pořádku. Současně odsoudila vydávání a rozšiřování tiskovin, které ve formě různých pamfletů, fingoovaných rezolucí nebo dokumentů obsahují pomluvy a urážky občanů i čelných představitelů státu i našich spojenců. V souvislosti s hodnocením současné politické situace vláda zdůraznila význam února 1948." Zpráva ČTK otištěná v Rudém právu z 21. února 1969 s titulkem „**Federální vláda jednala o současné situaci u nás**”¹⁵¹ je příkladem normalizačního vývoje zpravodajství agentury. Reformní proudy z ČTK vymizely a přišel návrat ke starým pořádkům. Odkaz na únorovou revoluci 1948 se ve zprávách z počátku normalizace opakuje pravidelně. Je zdůrazňována vůle lidu jít socialistickou cestou. Veřejné mínění je trvale zásobováno zprávami o kontrarevoluci, kterou bratrská vojenská pomoc zmařila a nedopustila zmar vůle lidu. Komunisté prostřednictvím agentury a jejího zpravodajství opět upevňují absolutní moc nad médii.

Zpráva otištěná v Lidové demokracii s titulkem „**Vláda ČSSR o rozvoji národního hospodářství**” ze 4. července 1969 informuje o plenární schůzi vlády ČSSR věnující se rozvoji národního hospodářství: „*Vláda projednala stav prací na materiálu o základních směrech rozvoje národního hospodářství do roku 1975 a posoudila zásady jeho konsolidace v nejbližších dvou až tří letech.*” Zpravodajství týkající se hospodářství mělo nepochybně přesvědčovat o schopnosti komunistů vyrovnat se s nejpalcivějšími nedostatky tuzemského trhu, které způsobovaly nevoli široké veřejnosti. „*Vláda rovněž posoudila zprávu o současné situaci v zásobování národního hospodářství uhlím. Přitom uložila připravit opatření k přednostnímu zásobování obyvatelstva.*”¹⁵²

O plánování stabilizace ekonomického rozvoje a lepší finanční politice státu je i zpráva agentury z tiskové konference ministra financí Rohlíčka, otištěná v Rudém právu 17. února 1970 s titulkem „**Hospodárnost především**”: „*Zdůraznil (Rohlíček), že základní zaměření státního rozpočtu i finanční politiky státu je v tomto období protiinflační. Připomněl však zároveň, že rozpočet i finanční politika mají aktivně podporovat efektivní plánovaný rozvoj.*”¹⁵³ Slova jako efektivní, aktivně, zdárně nebo účelově se ve spojení s ekonomikou ve zprávách objevují často a pravidelně. Je nabíledni, že se komunisté prostřednictvím agentury snažili ujistit veřejnost, že mají vše pod kontrolou, a to i narůstající inflaci a nebude se tak opakovat scénář podobný měnové reformě z roku 1953, neboť tyto obavy ve společnosti existovaly.

¹⁵¹Federální vláda jednala o současné situaci u nás. *Lidová demokracie*. 21.2. 1969, roč. 25, č. 44, s.1.

¹⁵²Vláda ČSSR o rozvoji národního hospodářství. *Lidová demokracie*. 4.7.1969, roč. 25, č. 155, s. 1.

¹⁵³ Hospodárnost především. *Rudé právo*. 17.2.1970, roč. 50, č. 40, s. 1.

Prohlubování přátelských vztahů se zeměmi východního bloku pokračovalo i v době normalizace, i když se jednalo o státy podílející se na okupaci z roku 1968. Krátká zpráva ČTK z 19. května 1969, otištěná v Rudém právu s titulkem „**Přicestoval bulharský ministr zahraničí**” informuje o návštěvě bulharského ministra zahraničí v Praze: „*Na pozvání ministra zahraničních věcí ČSSR Ing. J. Marka přiletěl v neděli k několikadenní návštěvě Československa ministr zahraničních věcí BLR Ivan Bašev.*”¹⁵⁴

Zpráva agentury s titulkem „**Blahopřání do Havany**”, uveřejněná v Rudém právu 2. ledna 1973, je typickým příkladem socialistické zprávy. Článek je typický i svou strukturou. V názvu článku se pro jiné zprávy nechá zaměnit název země (hlavního města) a vše je zase „nové”: *Generální tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák, prezident republiky Ludvík Svoboda a předseda vlády ČSSR Lubomír Štrougal zaslali společný blahopřejný telegram prvnímu tajemníkovi ÚV komunistické strany Kuby a předsedovi kubánské revoluční rady Fidelu Castrovi...*¹⁵⁵ Začátek zprávy ukazuje vedoucí úlohy strany, která byla vždy uváděna na prvním místě. Podle klíče následovalo zmínění prezidenta a vlády. V tomto článku dále ještě odborové organizace. ČTK tak dle instrukcí politického systému nutně demonstrovala odstupňování moci ve státě.

Informace o kontaktu našich vládních představitelů se zahraničními politiky byly v ČTK na denním pořádku. Tyto zprávy byly propagandisticky vděčné, neboť vzbuzovaly dojem světového zájmu o dění u nás. Agentura koneckonců držela monopol na zprávy ze zahraničí i zprávy týkající se zahraničí.¹⁵⁶ Prostřednictvím těchto zpráv mohli komunisté snadno vytvářet dojem, že Československo není izolované od okolního světa a utužuje obchodní i diplomatické styky po celém světě. Faktem však bylo, že Československo udržovalo od konce války obchodní a diplomatické styky pouze po vzoru a se souhlasem Sovětského svazu: „*Přestože oblíbeným motivem bylo prosazování role ČSR coby spojnice mezi Východem a Západem, neodchýlila se zahraniční politika od linie politiky sovětské.*”¹⁵⁷

V tomto duchu se nesla zahraniční politika státu až do roku 1989: „*Prezident republiky armádní generál Ludvík Svoboda přijal v úterý na Pražském hradě náměstka předsedy vlády a ministra hospodářství a zahraničního obchodu Egyptské arabské republiky Abdala Azíze*

¹⁵⁴ Přicestoval bulharský ministr zahraničí. *Rudé právo*. 19.5.1969, roč. 49, č.115, s. 1.

¹⁵⁵ Blahopřání do Havany. *Rudé právo*. 2.1.1973, roč. 53, č.1, s.1.

¹⁵⁶ Bednařík, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s.369.

¹⁵⁷ Marjánko, Bedřich. *Zahraníční politika ČSR v letech 1945-1948*. [online] Dostupné z: http://www.totalita.cz/45-48/45-48_05.php [cit. 14.12.2020].

Muhammada Higáziho. Předmětem rozhovoru byly... otázky týkající se perspektivního rozvoje hospodářských a obchodních vztahů mezi oběma zeměmi.”¹⁵⁸ Zprávu otisklo 1.8. 1973 Rudé právo s titulkem: **„Egyptský host u čs. představitelů”**.

Vláda a státní představitelé zahraničním politikům při příležitostech různých svátečních příležitostí blahopřáli samostatně, ono známé spojení strana a vláda z pochopitelných důvodů absentuje. Je to patrné z telegramu zveřejněném 1. srpna 1973 v Rudém právu s titulkem **„Blahopřání do Švýcarska a Dahome”**: *„Prezident republiky armádní generál Ludvík Svoboda zaslal blahopřejný telegram prezidentu Rogeru Bonvinovi ke státnímu svátku Švýcarské Konfederace.*”¹⁵⁹ Ve stejné zprávě agentura informuje i o blahopřejném telegramu do Dahomské republiky: *„...prezident republiky zaslal také blahopřejný telegram prezidentu Mathieu Kerekouvi ke státnímu svátku dahomské republiky.”* ČTK armádní hodnost generála Ludvíku Svobodovi ve zpravodajství, po vzoru titulování hlav Sovětského svazu, neupřela nikdy.

Příkladem zpravodajství ČTK v době normalizace je článek na titulní straně Rudého práva z 15. prosince 1977 k třicátému výročí únorového komunistického převratu. Už samotný titulek **„Seminář k 30. výročí vítězství pracujícího lidu nad reakcí”** je jasným příkladem tendenční propagandistické rétoriky odkazující k fundamentalistickému uplatňování komunistické ideologie. Normalizační politici neustále povyšovali domácí politickou a ekonomickou situaci nad západní, přičemž bylo zdůrazňováno, že socialismus je jediná možná cesta k důstojnému životu a prosperitě: *„...Josef Kempný charakterizoval etapy budovatelského úsilí a uvedl, že mezi 14. a 15. sjezdem KSČ jsme zaznamenali jedno z nejúspěšnějších období naší socialistické výstavby. Připomněl, že tyto úspěchy zvláště vynikají ve srovnání se současným vývojem v kapitalistických zemích.*”¹⁶⁰

„Federální vláda v usnesení zdůraznila, že vývoj cen bude i nadále pevně řízen v souladu se mzdovou a sociální politikou a s výkonností a zdroji naší ekonomiky, o kterých se rozhoduje ve všech odvětvích národního hospodářství.”¹⁶¹ Ačkoliv se ve skutečnosti jednalo pouze o zvyšování maloobchodních cen, ČTK kryla tuto latenci o hospodářských opatřeních ve zprávě z 30. ledna 1982, otištěné v Lidové demokracii s titulkem **„Zpráva vlády ČSSR o**

¹⁵⁸ Egyptský host u čs. představitelů. *Rudé právo*. 1.8.1973, roč. 53, č. 181, s. 1.

¹⁵⁹ Blahopřání do Švýcarska a Dahome. *Rudé právo*. 1.8.1973, roč. 53, č. 181, s. 1.

¹⁶⁰ Seminář k 30. výročí vítězství pracujícího lidu nad reakcí. *Rudé právo*. 15.12.1977, roč. 58, č. 296, s. 1

¹⁶¹ Zpráva vlády ČSSR o některých cenových a sociálních opatřeních. *Lidová demokracie*. 30.1.1982, roč. 38, č. 25, s. 1.

některých cenových a sociálních opatřeníh". Tam, kde dochází k ovlivňování veřejného mínění, tam byl vliv ČTK pro politický systém nenahraditelný.

Propaganda perestrojky a glasnosti se ve zpravodajství ČTK druhé poloviny osmdesátých let objevuje čím dál častěji: „*Předsednictvo ÚV KSČ a vláda ČSSR posoudily návrhy 8.pětiletého plánu. Zdůraznily, že jedním z rozhodujících předpokladů realizace stanovených cílů je zlepšení řídicí a organizačorské práce, důsledné seznámení s náročnými úkoly plánu a projednání jejich zabezpečení se všemi pracujícími.*”¹⁶² Tak zní úryvek zprávy otištěné v Lidové demokracii s titulkem „**Cestou intenzifikace hospodářství**” ze 4.7.1986. Ve zprávách se začíná objevovat prostor komunistů pro dialog s veřejností: „projednat...se všemi pracujícími”.

Zprávy o tom, že členové vládnoucí garnitury navštívili továrnu nebo veletrh nebo jiné hospodářské zařízení jsou ve zprávách v období perestrojky přítomné každodenně. Zmiňování nutnosti implementace inovativních hospodářských reforem je opisováním hesel perestrojky. Zpráva ČTK z 16.9.1987 otištěná v Rudém právu nese titulek **“Rychleji postupovat v inovacích”**: „*Zahájení strojirenského veletrhu se zúčastnil prezident Gustáv Husák a předseda vlády Lubomír Štrougal... v besedě se zástupci PZO Škodaexport, který byl v rámci přestavby hospodářského mechanismu začleněn do výrobní hospodářské jednotky se Husák zajímal o poznatky z uplatňování této formy v zahraničním obchodě...*”¹⁶³

3. 2.7. ČTK/ČSTK v období 1989–1993

Nezadržitelný tlak zevnitř i zvenčí zboural evropské socialistické systémy tzv. východní Evropy a později zapříčinil i rozpad Sovětského svazu. Politický boj se odráží i v médiích a centrálním informačním zdroji – ČTK. Je jenom přirozené, že boj politický se v krátké době relativního politického uspokojení a klidu přesouvá do sféry ekonomické a začínají se objevovat úvahy o privatizaci ČTK. Do jaké míry jsou tyto úvahy vedeny snahou o osamostatnění agentury a její odluce od státních nebo politických direktiv nelze rozklíčovat. Je však jisté, že agentura, jako hlásná trouba jedné politické strany skončila a její fungování je pouze na základě právního rámce, ať už v tomto období nebo v období následujícím, v samostatné České republice. V roce 1990 a letech následujících je v agenturním zpravodajství zjevné odpolitizování, zprávy se stávají zprávami, limity jsou dány pouze legislativou.

¹⁶²Cestou intenzifikace hospodářství. *Lidová demokracie*. 4.7.1986, roč. 42, č. 155, s.1.

¹⁶³ Rychleji postupovat v inovacích. *Rudé právo*. 16.9.1987, roč. 67, č. 217, s. 1.

Články 61–70

Presvědčit o snahách demokratizovat režim a pomoci ekonomice se komunisté prostřednictvím zpravodajství ČTK snaží do poslední chvíle jejich moci. Ve Svobodném slově tak ještě 21. listopadu 1989 vychází zpráva s titulkem „**Z předsednictva ÚV KSČ**“, o zasedání vlád ČSFR, ČSR a SSR, která se zabývala vládní reakcí na demonstrace ze 17. listopadu. Komunisté se snažili za každou cenu udržet u moci, a tak ve zprávách propagandisticky stavěli demonstranty do pozice kriminálních živlů, v lepším případě odpůrců reforem: „*Takový postup jen nahrává odpůrcům přestavby a je v rozporu se skutečnými zájmy lidu této země. Přestavba pro nás znamená i dialog. Vítáme všechny podněty, iniciativy i připomínky, které mohou tento složitý proces vyjasnit a urychlit.*”¹⁶⁴

V reakci na události ze 17. listopadu zveřejňuje ve svém zpravodajství Československá tisková kancelář stanovisko svého závodního výboru revolučního odbojového hnutí, které bylo s titulkem „**Stanovisko odborářů ČTK**” 22.11.1989 zveřejněné mimo jiné i ve Svobodném slově: „*Závodní výbor ROH v Čs. tiskové kanceláři vyjadřuje v rezoluci hluboké znepokojení nad událostmi k nimž v současné době dochází v celé naší vlasti. Jsme přesvědčeni, že v zájmu urychlení procesu přestavby a demokratizace Čs. společnosti je nezbytný otevřený dialog s vytvořením podmínek k tomu, aby mohl každý vyslovit svobodně svůj názor, praví se v něm. K rozvíjení tohoto tolik potřebného dialogu rozhodně nepřispěl brutální zásah bezpečnostních sil v pátek 17. listopadu 1989. K vyjasnění a uklidnění situace nepomohla ani stanoviska předsednictva ÚV KSČ, vlády ČSSR, ČSR a SSSR a předsednictva České národní rady. ZV ROH ČTK se plně ztotožňuje s prohlášením předsednictva MV SSM a městského výboru vysokoškolské rady SSM a s prohlášením sekretariátu ÚV SSM z 19. a 20. listopadu 1989. Je toho názoru, že tyto dokumenty naznačují, kde hledat východiska z této složité a napjaté situace a jak zabránit tomu, aby se již nikdy neopakovala.*”¹⁶⁵ Opět se jedná o naplňování úlohy vymezené v zákoně 123/1965¹⁶⁶, §5, písm. c, tedy tlumočení oficiálního stanoviska, v tomto případě k „vnitřním” problémům.

Ve stejný den také agentura zveřejňuje seznam reakcí zahraničního tisku na vývoj v Československu posledních dnů. ČTK sice ve zprávě jako první uvádí reakci TASSu, je však patrné, že se nejedná o zprávu, která by podléhala větší cenzuře způsobem prezentace sloučené

¹⁶⁴ Z předsednictva ÚV KSČ. *Svobodné slovo*. 21.11.1989, roč. 45, č. 274, s. 1.

¹⁶⁵ Stanovisko odborářů ČTK. *Svobodné slovo*. 22.11.1989, roč. 45, č. 275, s. 3.

¹⁶⁶ Zákon č. 123 ze dne 12. listopadu 1965 o Československé tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1965, částka 51, s. 705.,

zprávy a komentáře. Zpráva Svobodného slova se signaturou ČTK a titulkem „**O vývoji v Praze**“, uvádí například reakce britských a amerických deníků: „*Podle amerických listů byl protest zatím především záležitostí studentů, umělců a intelektuálů z velkých měst a deníky si kladly otázku, zda se také připojí dělníci a venkov. List Washington post mimo jiné tvrdil, že byla „prolomena psychologická bariéra strachu“ z veřejného projevu odporu k ústřední moci, který dlouho držel obyvatelstvo v pasivitě.*“¹⁶⁷

Jedním z prvních kroků k oproštění se od totalitní minulosti byla výměna ředitele televize. O té informuje ČTK 28. listopadu 1989 ve zprávě s titulkem „**Nový ředitel ČST**“ otištěné taktéž ve Svobodném slově: „*Vláda ČSSR se včera sešla k mimořádné plenární schůzi. Vyslovila souhlas s žádostí L. Batriy o uvolnění z funkce ústředního ředitele ČsT a jmenovala do ní M. Pavla. Předseda vlády ČSSR L. Adamec informoval členy vlády o průběhu jednání s představiteli Občanského fóra. Vláda poté určila delegaci vlády dispozice pro další rozhovory.*“¹⁶⁸

ČTK 9. prosince 1989 informuje o zahájení jednání o odsunu vojsk Varšavské smlouvy. Hlavním poselstvím zprávy otištěné ve Svobodném slově s titulkem „**Předání návrhu na odsun sovětských vojsk z ČSSR**“ je nepochybně, že odsun okupantů začne „v době co nejkratší“. Zajímavé je, že agentura ve zprávách týkající se Sovětského svazu volí neutrální jazyk a diplomaticky se stále vyhýbá výrazům okupant a okupace: „*Náměstek ministra zahraničních věcí ČSSR, vedoucí skupiny Čs. expertů pro jednání se SSSR o záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR E. Vacek, přijal v Praze chargé d'affaires SSSR v ČSSR M. Kuzněcova. Předal nótu federálního ministra zahraničních věcí týkající se návrhu Československa v době co nejkratší zahájit v Praze jednání Čs. a sovětských expertů o mezinárodně – právních, vojensko-politických, finančních a jiných otázkách pobytu a odchodu sovětských vojsk dočasně umístěných na území ČSSR.*“¹⁶⁹

Agentura vydává k podobné tematice stažení vojsk z okupovaných území dne 18. ledna 1991 doslovný přetisk prohlášení vlády ČSFR zveřejněný v Rudém právu s titulkem „**Vláda ČSFR podporuje přijaté rozhodnutí**“: „*Vláda ČSFR pokládá zahájení akcí vojsky spojeneckých sil proti Iráku dne 17. ledna 1991 za logické vyústění současné krize v Perském zálivu. Jde o zákonitý a legální důsledek skutečnosti, že Irák odmítl splnit rezoluci číslo 678 Rady bezpečnosti OSN vyzývající k okamžitému a bezpodmínečnému stažení jeho vojsk z*

¹⁶⁷ O vývoji v Praze. *Svobodné slovo*. 22.11.1989, roč. 45, č. 275, s. 2.

¹⁶⁸ Nový ředitel ČST. *Svobodné slovo*. 28.11. 1989, roč. 45, č. 281, s. 1.

¹⁶⁹ Předání návrhu na odsun sovětských vojsk z ČSSR. *Svobodné slovo*. 9.12. 1989, roč 45, č. 291, s.1.

protiprávně okupovaného území Kuvajtu.¹⁷⁰ ČTK ještě v roce 1991 zveřejňuje doslovně státní dokumenty a stanoviska vlády, protože jí to ukládá zákon č. 310/1991 Sb.¹⁷¹, který doplňuje legislativní ukotvení činnosti agentury podle zákona č.123/1965 Sb.¹⁷²

„Nótu o rozhodnutí vlády ČSFR zahájit přesídlení sovětských občanů českého a slovenského původu z oblasti postižené černobylskou havárií do ČSFR předal v Praze náměstek ministra zahraničních věcí Zdeněk Matějka velvyslanci SSSR v ČSFR Borisi Pankinovi...“¹⁷³ Tak ČTK 26. ledna 1991 informuje ve zprávě otištěné v Rudém právu s titulkem „**Začne přesídlení**“ o diplomatickém jednání ministerstva zahraničí se Sovětským svazem.

Doslovně ČTK cituje 31. ledna 1991, také ve zprávě Rudého práva s titulkem „**V. Havel k Federaci**“, prezidenta Václava Havla: „*Myslím si, že smysl má jen taková federace, kterou zúčastnění partneři chápou jako své dílo, své dítě, jako cosi, co jim slouží všem. Kdyby ji měli brát jako z nouze, jako něco vnuceného, co jim komplikuje život, potom je lepší, když žádná federace neexistuje.*“¹⁷⁴ O otázkách vytvoření nových federálních ústav a vypořádání s konflikty různých se českých a slovenských názorových proudů ČTK informovala v podstatě v celém sledovaném období.

Bylo tomu tak i ve zprávě otištěné v Rudém právu s titulkem „**Rozdílné názory na nové ústavy**“ z **5. února 1991**¹⁷⁵, kde agentura cituje účastníka schůzky jednání o nových ústavách na Pražském hradě Jána Čarnogurského: „*My (Křesťansko-demokratické hnutí) se domníváme, že obě národní republiky by měly uzavřít smlouvu, která by mohla být základem federální ústavy.*“ Zdůrazňování existence dvou národních entit je pro sledované období příznačné. V každé zprávě bylo uvedeno (někdy na úkor komfortu čtenáře dlouze) důsledně, že jednali Češi a česká vláda, Slováci a slovenská vláda, a ještě na federální úrovni federální vláda.

Jednou ze zpráv, které se věnují otázce problematiky federálního vypořádání je i ta se signaturou ČSTK z 8. října 1992 otištěná v Rudém právu s titulkem „**Mezistátní československé smlouvy do národních rad už za měsíc.**“ Prakticky agentura informuje o náležitostech provedení rozdělení federace: „*Vztahy nástupnických samostatných států by po zániku ČSFR měly být upraveny sérií dvoustranných dílčích konkrétních smluv. Vyplývá to z*

¹⁷⁰Vláda ČSFR podporuje přijaté rozhodnutí. *Rudé právo*. 18.1.1991, roč. 1, č. 15, s. 2

¹⁷¹ Zákon č. 310 ze dne 11. července 1991 o Československé tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky*. 1991, částka 57, s.1348.

¹⁷² Zákon č. 123 ze dne 12. listopadu 1965 o Československé tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1965, částka 51, s. 705.

¹⁷³Začne přesídlení. *Rudé právo*. 26.1.1991, roč. 1, č. 22, s.1.

¹⁷⁴ V. Havel k Federaci. *Rudé právo*. 31.1.1991, roč. 1, č. 26, s. 1.

¹⁷⁵ Rozdílné názory na nové ústavy. *Rudé právo*. 5.2.1991, roč. 1, č. 30, s. 1.

komuniké, které v úterý v Jihlavě podepsali předsedové ODS a HZDS. Návrhy smluv by ještě v listopadu měly projednat obě národní rady. Jde zejména o celní unii, platební a měnovou dohodu a další souhrn dohod, které mimo jiné budou upravovat občanství, trestně-právní záležitosti, stěhování vězňů a tak dále."¹⁷⁶

O rozdělení federace a federálních institucí je i zpráva z 22.října 1992, uveřejněná v Lidové demokracii s titulkem „**Přípravy na jednání v Tatrách – Kritika ČNR**“, která se mimo jiné věnuje i kritice přijetí zákona č.517/1992 Sb.¹⁷⁷ o ČTK: „*Hned v úvodu setkání s novináři vyslovil premiér nespokojenost s rozhodnutím ČNR, která schválila zákon o ČTK, aniž vyčkala vládního stanoviska.*“ Už z titulku je patrné, jak velkou proměnou zpravodajství agentury po revoluci prošlo. Otevřené přiznání politických neshod v médiích je bezpochyby znakem přechodu k nezávislejšímu informování a možnosti přiznání plurality názorů v politickém prostředí. V dobách před sametovou revolucí bylo informování o politických neshodách legislativy a exekutivy nemyslitelné. Také je ale zřejmé, že je postavení vlády ve státě stále zdůrazňováno (např text: „aniž by vyčkala vládního stanoviska“). Agentura nenabízí odpověď, proč ČNR nevyčkala na vládní stanovisko, pouze pokračuje: „...*Výhrady se podle ministerského předsedy týkaly pojmu veřejněprávní instituce, který v čs. právním řádu není zakotven. Vláda ČR navrhovala, aby ČTK byla i nadále státním majetkem.*“¹⁷⁸

3. 3. Srovnání období pražského jara 1968 a perestrojky konce 80. let

Ke srovnání těchto dvou období, která lze zcela jistě označit jako období očekávání demokratizace společnosti, mě přiměla snaha pochopit souvislosti, pokud zde jsou, u fungování zpravodajské agentury v době očekávání změny režimu, která ale v prvním případě pražského jara nenastala.

Vztah státu, resp. vlády k ČTK a obráceně, se v období socialismu dramaticky neměnil. Přesto se za období vlády komunistů najdou dvě časová údobí, kdy se způsob informování agenturou odchýlil od zaběhlých klišé a cenzurované prezentace zpráv. Obě období, období pražského jara i perestrojky jsou shodná v tom, že jejich zahájení bylo iniciováno shora, liší se však svou podstatou a mezinárodní podporou. Dialog státu s veřejností byl zahájen v obou případech proreformními komunisty o ekonomice a později o sociálních svobodách. Období

¹⁷⁶ Mezinárodní československé smlouvy do národních rad už za měsíc *Rudé právo*. 8.10.1992, roč. 2, č. 237, s. 1.

¹⁷⁷ Zákon č. 517 z 21. října 1992 o České tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky*. 1992, částka 104, s 3079.

¹⁷⁸ Přípravy na jednání v Tatrách – Kritika ČNR. *Lidová demokracie*. 22.10.1992, roč. 48, č. 249, s. 1.

pražského jara je chápáno více méně jako hnutí intelektuálů. Český prostor byl ve své snaze o demokratizaci společnosti v období pražského jara fakticky mezinárodně osamocen, zatímco období perestrojky již mělo mezinárodní odezvu, kontext a podporu. Příliš krátká doba od druhé světové války, mohutná lokalizace sovětských vojsk v bývalé NDR a další faktory mezinárodní politiky způsobily zřejmě omezení pomoci západu pouze na ideovou glorifikaci pražského jara a intenzivnější pomoc emigrační vlně z Československa. Období perestrojky, kterou nastartovalo tehdejší sovětské vedení v čele s Michailem Gorbačovem sebou přineslo glasnost', která je dnes prezentována jako předmostí demokratizace společnosti a asi tomu tak skutečně bylo. Není s podivem, že kurz udaný bratrským Sovětským svazem po určitém váhání ÚV KSČ přijal. Perestrojka a glasnost' je směrem, který komunistické vedení začíná prosazovat ve vnitrostátní politice. Konec socialistických režimů je ve druhé polovině 80. let zřejmý. Určité popuštění uzdy v Sovětském svazu bylo mezinárodně chápáno jako možnost spustit demokratizační procesy i v ostatních socialistických státech. Informovanost společnosti o perestrojce a glasnosti se prostřednictvím agenturních zpravodajství zvýšila, společnost byla v očekávání změn, stejně jako v období pražského jara. Je těžké uvěřit tvrzení, která se obecně uvádějí, že 17. listopad 1989 byl příčinou pádu komunistického režimu u nás. K tomu přispěl celý komplex událostí, a především mezinárodní situace a možná i přístup komunistických vlád socialistických zemí, které se až tak změnám nebránily, neboť je očekávaly. Změny byly předvídatelné. Ostatně již nejméně od počátku roku 1987 dochází k rozšiřování zahraničního zpravodajství, jsou uvolňovány trezorové tituly, jsou natáčeny dříve nerealizovatelné reportáže a filmy, objevují se zprávy, které dříve nebylo možné zveřejnit. Že byla mezinárodní situace čitelná je zcela zřejmé z památného projevu Ronalda Reagana u Braniborské brány v Berlíně dne 13. června 1987, kdy pronesl: „Žijeme v závěrečné etapě komunistického experimentu.“

3. 3.1. období pražského jara

Volání po svobodě, demokracii, rehabilitacích osobních i majetkových, touha mít se jako ti na západě, cestovat, důstojně bydlet, vlastnit, drobně podnikat, vzdělání bez kompromisů, svobodný přístup k informacím, knihy, noviny, magazíny, instituce a organizace pod demokratickou kontrolou, skutečně nezávislá justice a mnoho dalších požadavků. To byla témata pražského jara, která se objevovala ve všech sférách života. ČTK, je významnou institucí i v této době. Zprávy se zdají být necenzurované, různorodé a objektivní. Zdá se, že v tomto období skutečně zprávy agentury odrážejí dobu, bez ohledu na vedoucí úlohu KSČ ve společnosti. Na druhou stranu je třeba vidět fakt, že komunistické vedení tento způsob

informování veřejnosti umožnilo a po jistou dobu i v rámci reformního hnutí i podporovalo. Po vojenském zásahu zvenčí však byly kohouty s neuvěřitelnou rychlostí uzavřeny a cenzura komunistických cenzorů již od 22.8.1968 učinila konec objektivnímu zpravodajství.

Jsme v období, kdy společnost očekává změny. Je otázkou, do jaké míry byly demokratizační procesy možné a vůbec skutečně spuštěny, když státní moc byla stále zcela v rukou ÚV KSČ. Neoslabenou státní moc dále uskutečňovala prostřednictvím tradičních pilířů moci, jako je exekutiva, vojsko, justice, policie a nesmíme zapomínat na ozbrojenou pěst dělnické třídy, Lidové milice. Televize a rozhlas jsou v této době proreformní, zpravodajství je vyváženější. Komunistům se však nestaví žádná reálná opozice. Vznikající KAN, Junák apod. nejsou žádnou reálnou silou. Velkou chybou pražského jara se jeví, že nedokázalo přitáhnout i vesnici a většinu obyvatelstva. Nekonečné diskuse intelektuálů v masmédiích vzbuzovaly dojem, že se jedná o revoluci intelektuálů, což ve svém důsledku vedlo k intelektuální sociální selekci společnosti, většinový názor lidí, kteří se živili tzv. rukama byl ten, že to není jejich věc, že se řečmi nenajedí. Tzv. reformní komunisté se sice rekrutovali z různých úrovní orgánů KSČ, včetně toho nejvyššího, ale jejich skutečná politická síla se prakticky nebo spíše fakticky, projevila jako nulová. Otevřená diskusní fóra o všech sférách společenského života sice byla něčím novým, pro společnost svázanou komunistickou ideologií až neuvěřitelným, ale zaměření na obrození demokracie v rámci socialistického systému byla jízda po slepé koleji. Přes to, je to první význačný pokus po komunistickém převratu v únoru 1948 o nastolení demokracie. S tím samozřejmě souvisí i pokus o necenzurované a objektivní zpravodajství, které skutečně reflektovalo dění ve společnosti.

Ve zpravodajstvích se tak vůbec poprvé po mnoha letech objevuje kritika některých hospodářských a politických rozhodnutí strany a vlády, byť se jedná o kritiku umírněnou a pečlivě formulovanou. Vůbec poprvé se veřejnost tímto způsobem zpravuje o možnost dialogu se státem. Ačkoliv nedochází ke změně zákona č.123/1965 Sb.¹⁷⁹, přichází liberalizace mediálního prostoru v podobě zákona č.84/1968 Sb.¹⁸⁰, který ruší cenzuru. Agentura i proto začíná častěji informovat o dění v zahraničí (a to i kapitalistické cizině). Je zřejmé, že se mění způsob komunikace agentury s vládou a státem, aniž by se explicitně měnila její legislativa. Znamená to tedy, že se mění i způsob komunikace státu s veřejností. Ve zprávách se začíná

¹⁷⁹ Zákon č. 123 ze dne 12. listopadu 1965 o Československé tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1965, částka 51, s. 705.

¹⁸⁰ Zákon č. 84 ze dne 26. června 1968, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1968, částka 26, s. 238.

skloňovat motiv liberalizace aspektů života v socialismu. Slova uvolnění, demokracie, demokratizace nebo přestavba či reforma figurují ve zpravodajství ČTK a potažmo všech masmédií každodenně.

3. 2. 3. období perestrojky konce 80. let

Druhým obdobím, kdy se mění obsah zpravodajství agentury a její komunikace se státem a veřejností je konec osmdesátých let, kdy se po vzoru Sovětského svazu prosazuje model přestavby socialismu – perestrojka. Opět se ve zpravodajství ČTK začíná objevovat nejdříve řízená kritika a posléze i skutečná kritika. Nejedná se, tak jako tomu bylo v období pražského jara o snahu etablovat socialismus s lidskou tváří, ale o pokus hranou otevřeností udržet společnost v klidu. Společnost v tomto období již disponuje značnou mírou informací, které získává nikoliv od ČTK. Logickou reakcí na tuto skutečnost musela být určitá změna práce agentury, aby bylo ještě možné nějakým způsobem veřejné mínění korigovat. Způsob informování se vrací do podoby rádoby kritického, ale konstruktivního dialogu mezi státem a občany v celém společenském a politickém spektru. Znovu se pod hlavičkou glasnosti objevují zprávy o dialogu politických představitelů s občany. Agentura uveřejňuje doslovná znění projevů, ve kterých komunisté zmiňují, co by se bývalo dalo udělat lépe, co se musí napravit a jak to všechno přispěje k demokratizaci. Chtělo by se říci: nic nového pod sluncem!

3. 3.3. zhodnocení porovnávaných období

Obě období jsou si podobná. Typově, zaměřením a oslovením cílové skupiny, široké veřejnosti s nižším vzděláním. Jsou si podobné i zprávy, které ČTK prezentuje. Již výše jsem poukazoval na to, že ovlivňování veřejného mínění je hlavním úkolem státní instituce, jíž ČTK je a ovlivňování veřejného mínění je třeba chápat, ale i vykládat, jako propagandu. Neumím najít příklad, kdy státem řízené ovlivňování veřejného mínění není propagandou. obou obdobích komunistické vedení státu agenturu využívá k propagandě reforem hospodářských nebo sociálních, a to logicky vždy proto, aby si udrželo moc.

Ani během pražského jara, ani v období perestrojky konce 80. let se oficiální legislativa ani statut ČTK nemění, přesto však dochází ke změnám ve vztahu ke státu a vládě, a to nepochybně díky působení změn ve společnosti a změn mezinárodního klimatu které se musely nevyhnutelně dotknout i zaměstnanců agentury. Přetrvává sice zprávové klišé, ale zahraniční redakce ČTK informuje šířeji, bez doplňujících komentářů. Zdá se to být sice málo pro

demokracii, ale vzhledem k monopolnímu postavení ČTK, jako hlavního zpravodajského zdroje státu, je to téměř revoluční změna.

Závěr

„ČTK pracuje jako politicky i ekonomicky nezávislá zpravodajská agentura. Od roku 1996 ČTK nepobírá státní dotace ani nečerpá finance z jiných veřejných zdrojů.“¹⁸¹

„Odstátnění“ ČTK byl poslední z kroků, které zaručují nezávislost agentury. Předchozí období vždy odrážejí podřízenost instituce státu, samostatnost je pouze relativní, v socialistickém období není samostatnost agentury ani deklarována, naopak, agentura je uváděna jako součást politického systému se specifickými úkoly. Po vzniku samostatné republiky v roce 1993, již politický akcent agentury není tématem. Zdá se, že pouze zkušený matadoři, jako je Petr Uhl, se s historickými zkušenostmi a pragmatismem snaží o postavení a budoucnosti ČTK diskutovat, například v článku „**Spor o koncepci ČTK je profesionální.**“¹⁸² V dnešní době již můžeme konstatovat, že není žádných pochyb o nezávislém fungování ČTK. Způsob fungování jako veřejnoprávní agentury nebyl za více jak dvacet pět let zpochybněn, a to i přes to, že se čas od času vyskytují stezky, že si agentura musí sama na sebe vydělávat. Ze zákona č. 517/1992 Sb. vyplývá, nezávislost agentury na státu a to z § 1 odst. 3 „Stát neodpovídá za závazky tiskové kanceláře a tisková kancelář neodpovídá za závazky státu.“, § 10 odst. 1: „Finančními zdroji tiskové kanceláře jsou příjmy z úplatného poskytování svých služeb, vyplývajících z hlavního předmětu činnosti, a dále příjmy z další podnikatelské činnosti,“, odst. 2: „Tisková kancelář může dostat účelovou dotaci ze státního rozpočtu České republiky, která však nemůže být poskytnuta na krytí ztráty hospodaření.“¹⁸³

Za více jak sto let trvání ČTK až v dnešní době můžeme mluvit o demokratické kontrole instituce. Tu provádí Rada tiskové kanceláře, která je volena a odvolávána Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR.

Obavy o demokratický způsob fungování ČTK byly v počátku roku 1990 stále namístě. Vezmeme-li v úvahu, že tehdejší socialistický novinář měl již nejméně od doby studia učebnice: „**Základy teorie agenturního zpravodajství**“ od Slavoje Haškovce jasno o tom, že je „**v každém žurnalisticky zpracovaném faktu vtělen přístup a postup, kterým byl proveden jeho výběr**“ a že, „**Čistý fakt v objektivistickém pojetí tohoto pojmu tedy v žurnalistice neexistuje**“¹⁸⁴, pak

¹⁸¹ ČTK oslavila 100 let od svého založení 28. 10. 2018. ČTK. [online]. Dostupné z: https://www.ctk.cz/o_ctk/historie/ [cit. 22.11.2020]

¹⁸² Petr Uhl. Spor o koncepci ČTK je profesionální. *Mladá fronta Dnes*. 1993, roč. 4, č. 29, s. 6.

¹⁸³ Zákon č. 517 z 21. října 1992 o České tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky*. 1992, částka 104, s 3079

¹⁸⁴ Haškovec, Slavoj. *Základy teorie agenturního zpravodajství*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Novinář, 1983, s. 34.

jakékoliv vybočení z tohoto režimu by bylo zázračné. Ve stejné publikaci se lze na str. 99 dozvědět, že „*Socialistická tisková agentura proto plní stejně jako ostatní složky systému PMIP bez jakéhokoliv zastírání především úkoly agitační, propagandistické a organizátorské.*”¹⁸⁵, tím je v podstatě dána generální odpověď na otázku, zda byla ČTK propagandistická v době socialismu. Ostatní období, datováno od jejího vzniku v roce 1918 až do roku 1948 jsou většinou propagandisticky poplatné politickým režimům. V praktické části práce jsou uvedeny příklady.

Pokud si chtěl budoucí socialistický novinář prohloubit teoretickou znalost o agentuře, pak se v knize *Tisková agentura jako nástroj ideologického boje* od Alice Bunzlové dozvěděl, že „*Je též zapotřebí ujasnit se zásadní rozdíl mezi funkcí a prací tiskových agentur kapitalistických států a tiskových agentur zemí socialistického společenství, agentury socialistických zemí jsou budovány podle leninských principů, jsou postaveny do služeb pracujícího lidu a pozitivních snah o zachování a upevnění míru ve světle závěrů helsinské konference o bezpečnosti a míru v Evropě i v mimoevropských oblastech. Rozdílné aspekty působení a zaměření jednotlivých tiskových agentur je třeba posuzovat v širších souvislostech společenského vývoje, třídního a ideologického boje. Tisková agentura má monopol na příjem zpráv, soustředí největší množství informací z domova i z ciziny, je v každodenním kontaktu s přílivem zpráv nejrůznějšího charakteru a politického zabarvení.*”¹⁸⁶ Tato kniha je detailním teoretickým průvodcem o tom, jak má vypadat práce agentury a jaké je její institucionální postavení ve státě.

Ještě více vynikne počin současného způsobu práce agentury, ideologicky nekomentovaného a širšího vyváženého zpravodajství, pokud uvážíme, že v 80. letech, tedy i v době perestrojky a glasnosti byla „pro posluchače fakulty žurnalistiky” Univerzity Karlovy určena publikace *Příklady agenturního zpravodajství* od kolektivu Alice Bunzlová, Slavoj Haškovec, Ludmila Trunečková, která v teoretické a praktické části ukazuje studentům práci agentury: „*Skripta tedy vcelku mohou posloužit studentům agenturní žurnalistiky jednak jako čítanka vzorků agenturních textů, dále jako podklad pro strukturální analýzu textů, ale i jako podkladový materiál po případné kompoziční cvičení (úpravu, krácení, kompilaci různých částí těchto textů.*”¹⁸⁷ Prostudovaný text skript pak nenechá nikoho na pochybách, jak vypadala práce agentury se zprávami a jak byly naplňovány požadavky na socialistické

¹⁸⁵ Ibid., s. 99.

¹⁸⁶ Bunzlová, Alice. *Tisková agentura jako nástroj ideologického boje*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství novinář, 1980, s. 9-10.

¹⁸⁷ Bunzlová, Alice a kol. *Příklady agenturního zpravodajství*. Praha: SPN, 1980, s. 7.

zpravodajství, které byly většinou formulovány sjezdy KSČ. Namátkou, pro správnou představu, jaké byly úkoly zpravodajství a jak se dosáhne cílů stanovených KSČ, vybírám část textu ze zprávy o činnosti strany a vývoji společnosti od XV. sjezdu KSČ a další úkoly strany, která byla přednesena generálním tajemníkem ÚV KSČ JUDr. Gustávem Husákem na XVI. sjezdu KSČ dne 6. dubna 1981: *„Hlavním úkolem sdělovacích prostředků bude i nadále vyzbrojovat širokou veřejnost jasnými stanovisky k základním otázkám vnitřní a zahraniční politiky. Na vysoké politické a profesionální úrovni musí ukazovat perspektivy socialistické výstavby, pravdivě, z marxisticko-leninských pozic objasňovat základní vývojové tendence naší společnosti a zobecňovat zkušenosti mas. Otevřeně také vysvětlovat příčiny obtíží a nedostatků a ukazovat cestu k jejich nápravě. Zvláštní pozornost si zasluhuje práce rozhlasu a televize. Čím lépe budou uspokojovat potřeby a zájem našich občanů o kvalifikovanou informaci, o zasvěcený komentář, o hodnotný umělecký zážitek i dobrou zábavu, tím větší bude jejich přínos k růstu socialistického uvědomění a k utváření socialistického způsobu života. Přispět co nejvíce k pochopení sjezdové linie, úkolů, které si nyní vytyčujeme, a k mobilizaci celé společnosti za jejich důsledné uskutečňování – to je prvořadá povinnost tisku, rozhlasu a televize, všech prostředků propagandy a informace. Šíření pravdy o reálném socialismu, o životnosti, o přetvářející síle a růstu vlivu idejí marxismu-leninismu a socialistického internacionalismu musí být těžištěm jejich práce. Ještě ofenzivněji a úderněji je třeba odhalovat a vyvracet lži nepřátelské propagandy, jež se nevzdává pokusů očeřňovat historické dílo a spojenecké svazky našeho lidu. Sdělovací prostředky, stejně jako celá naše politickovýchovná práce, se musí rozhodněji oprostít od pozůstatků formalismu, frázovitosti, stereotypních a zjednodušených přístupů.“*¹⁸⁸

Agentura plnila vždy svou zpravodajskou úlohu. Propagandistická úloha a cíle vynikly především v období protektorátu a socialistické etapě fungování státu, v podstatě pouze se dvěma výjimkami, a to v období pražského jara a konce 80. let., kdy je započat demokratizační proces.

Zpracovávané téma bylo velmi zajímavé. Ač jsem byl před započítím práce skálopevně přesvědčen, že fungování agentury bylo výlučně politické, musel jsem své mínění přehodnotit. Ač v některých obdobích působí činnost agentury z dnešního pohledu silně propagandisticky, při posuzování v kontextu doby je třeba mírnějšího hodnocení.

¹⁸⁸ Sborník hlavních dokumentů XVI. sjezdu KSČ. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1981, s. 37.

Ve většině sledovaných období je však cenzura agenturního zpravodajství přítomna. Jak jsem již uvedl výše, Walter Lippmann ve své knize *Public Opinion* (veřejné mínění) z roku 1922 tvrdí, že: „*propaganda nemůže existovat bez cenzury*”¹⁸⁹ a to je vlastně i moje odpověď na zpracované téma.

Na samý závěr uvádím, že se zcela ztotožňuji s obecným názorem, že taková míra demokracie, kdy je nám lhostejné, která politická strana zvítězila ve volbách, je nejlepší, totéž logicky platí i o fungování zpravodajské instituce, kterou je ČTK.

¹⁸⁹Lippmann, Walter. *Public opinion*. London: Macmillan Paperbacks, 1961, s.43. („*Without some form of censorship, propaganda in the strict sense of the word is impossible.*”)

Summary

„ČTK works as both a politically and economically independent news agency. ČTK has not been benefiting from the state’s funding, nor from any public grants since 1996.”¹⁹⁰

Although the ČTK has been working for more than hundred years, it is only in the modern days that we can state that the institution is controlled democratically. It is being controlled and supervised by the Council of the press agency, whose members are elected and dismissed by the Czech parliament, the House of Deputies.

It is clear from the analysed news stories (newspaper articles) that the agency has always been completing its mission. The mission to produce propaganda seemed particularly strong and observable in the period of the Protectorate and the period of socialism in the state, with two exceptions, which were the Prague spring and the end of the 80s, when the process of democratization started to take place.

The topic of this thesis was very interesting. Despite having a strong belief that the agency must have always been rather political before I started my research, I had to come to another conclusion and change that belief. Even Though the agency’s work in some of the periods seems rather propagandistic from today’s point of view, the analysis has to reflect the historical context, and therefore judge less harshly.

The censorship on the agency news stories is present in most of the periods. As I have stated before above, Walter Lipmann, in his book *Public Opinion* from 1922, says that: “*Without some form of censorship, propaganda in the strict sense of the word is impossible*”, and that is actually my answer to the analysed topic of this thesis.

In the very end, I state that I fully agree with the widely accepted opinion that the best kind of democracy is the one in which one does not have to care which party has won the election. The same applies to the functioning of a news agency, like the ČTK.

¹⁹⁰ ČTK oslavila 100 let od svého založení 28. 10. 2018. ČTK. [online]. Dostupné z: https://www.ctk.cz/o_ctk/historie/ [cit. 22.11.2020]

Přehled použitých pramenů a literatury

Literatura

- **Bednařík**, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019.
- **Bernays**, Edward. *Propaganda: How the Media Molds Your Mind*. Brooklyn: Ig Publishing, 2004.
- **Buchli**, Hanns. 6000 Jahre Werbung: *Geschichte der Wirtschaftswerbung und der Propaganda*. Los Angeles: de Gruyter, 1962.
- **Bunzlová**, Alice. *Tisková agentura jako nástroj ideologického boje*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství novinář, 1980.
- **Bunzlová**, Alice a kol. *Příklady agenturního zpravodajství*. Praha: SPN, 1980.
- **Ellul**, Jacques. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Random House, Inc., 1973.
- **Ftorek**, Jozef. *Public Relations a politika: kdo a jak řídí naše osudy s naším souhlasem*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010.
- **Glander**, Timothy R. *Origins of Mass Communications Research During the American Cold War: Educational Effects and Contemporary Implications*. New York: L. Erlbaum, 2000.
- **Guilday**, Peter. *The Sacred Congregation de Propaganda Fide (1622-1922)*. The Catholic Historical Review. Catholic University of America Press, 1921.
- **Haškovec**, Slavoj. *Základy teorie agenturního zpravodajství*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Novinář, 1983.
- **Hendl**, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.
- **Jowett**, Garth S.; O'Donnell, Victoria. *Propaganda and Persuasion*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc., 2012.
- **Kunštát**, Daniel. *Za rudou oponou: Komunisté a jejich voliči po roce 1989*. Praha: SLON, 2013
- **Lasswell**, Harold D. *The Theory of Political Propaganda*. American Political Science Review. 1927.
- **Lasswell**, Harold D. *Propaganda Technique in the World War*. Eastford: Martino Fine Books, 2013.

- **Lippmann**, Walter. *Public opinion*. London: Macmillan Paperbacks, 1961.
- **Pažout**, Jaroslav. *Osmičky v dějinách českých zemí*. Praha: Národní archiv, 2008.
- **Prokopová**, Kateřina, Orságová, Zuzana. *Metodologie výzkumu v oblasti kritické analýzy diskurzu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.
- **Sedláková**, Renáta. *Výzkum médií: Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014.
- **Scherer**, Helmut. *Analýza obsahu mediálních sdělení: Úvod do metody obsahové analýzy*. Praha: Karolinum 2004.
- **Silverman**, David. *Ako robiť kvalitatívny výskum: praktická príručka*. Přeložil Martin Štulrajter z ang. originálu *Doing qualitative research : a practical handbook*. Bratislava: Ikar, 2005.
- **Stejskal**, Jan. *Četka slaví devadesátiny*. Praha: Česká tisková kancelář, 2008
- **Stejskal**, Jan. *Zprávy z českého století: tiskové agentury a česká společnost 1848-1948*. Praha: Triton, 2008, s. 180.
- **Taylor**, Philip M. *Munitions of Mind: War Propaganda from the Ancient World to the Nuclear Age*. Manchester: Patrick Stephens Ltd., 1990.
- **Thomson**, Oliver. *Mass persuasion in history: An Historical Analysis of the Development of Propaganda Techniques*. Edinburgh: Paul Harris Publishing, 1977.
- **Trampota**, Tomáš a Martina Vojtěchovská. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010.
- **Trunečková**, Ludmila. *Zákon o ČTK: transformace na půli cesty*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2015.

Slovníky

- **Kott**, František. *Česko-německý slovník, zvláště gramaticko-fraseologický*. Praha, 1880.
- **Pavlu**, Dušan a kolektiv. *Slovník propagace A-Z*. Praha: Merkur, 1983.
- **Rejzek**, Jiří. *Český etymologický slovník*. Praha: LEDA, 2001.
- Třetí třída České akademie věd a umění. *Příruční slovník jazyka českého*. Díl IV. Část 1 (P). Praha: Školní nakladatelství, 1941-43.
- Ústav pro jazyk český ČSAV. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.
- **Vusín**, Kašpar Zachariáš. *Lexicon tripartitum, oder Lateinisch-teutschund böhmisches Wörterbuch*. Praha: 1746

- Propagace. *Slovník spisovného jazyka českého*. [online]. kolektiv autorů. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=propagace&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.
- Propaganda. *Slovník spisovného jazyka českého*. [online]. kolektiv autorů. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=propaganda&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.
- Propaganda. *Velký sociologický slovník*. 1996. [online]. kolektiv autorů, heslo upravil Jiří Linhart. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda>.
- Propaganda. *Merriam-Webster.com Dictionary*. [online], Merriam-Webster. Dostupné z: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/propaganda>.
- Analýza obsahová. *Malý sociologický slovník*. 1970. [online]. kolektiv autorů, heslo upravil Miroslav Petrusek. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Anal%C3%BDza_obsahov%C3%A1_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Anal%C3%BDza_obsahov%C3%A1_(MSgS))
- Propaganda. *Merriam-Webster.com Dictionary*. [online], Merriam-Webster. Dostupné z: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/propaganda>.

Kvalifikační práce

- **Drozdová, Hana.** *Česká tisková kancelář a její transformace na médium veřejné služby*. Ostrava, 2012. *Diplomová práce*. Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava Vedoucí diplomové práce Ing. Jana Gibarti, Ph.D.

Sbírky zákonů

- Sbírka zákonů a nařízení státu Československého 1918, 1939.
- Sbírka zákonů Československé socialistické republiky. 1965, 1968.
- Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky. 1991, 1992.

Legislativa (řazeno chronologicky)

- Zákon č. 11 ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého*. 1918, částka 2.
- Zákon č. 61 ze dne 10. prosince 1918, jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly. In: *Sbírka zákonů státu Československého*. 1918, částka 11.

- Výnos č. 75 ze dne 17. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého*. 1939, částka 28.
- Zákon č. 123 ze dne 12. listopadu 1965 o Československé tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1965, částka 51.
- Zákon č. 84 ze dne 26. června 1968, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1968, částka 26.
- Zákon č. 127 ze dne 13. září 1968 o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1968, částka 36.
- Zákon č. 310 ze dne 11. července 1991 o Československé tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky*. 1991, částka 57.
- Zákon č. 517 z 21. října 1992 o České tiskové kanceláři. In: *Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky*. 1992, částka 104.

Periodika

- Lidová demokracie 1948, 1949, 1968, 1969, 1982, 1986, 1992.
- Lidové noviny 1922.
- Mladá fronta Dnes 1993.
- Národní listy 1918, 1936, 1939, 1941.
- Právo lidu 1918.
- Rudé právo 1946, 1947, 1948, 1950, 1953, 1963, 1964, 1965, 1968, 1969, 1970, 1973, 1977, 1987, 1991, 1992.
- Svobodné slovo 1989.

Ostatní zdroje

- ČTK. Četka Stoletá. [online]. Dostupné z: <https://www.ctk.cz/100-let-ctk/>
- **Marjánko**, Bedřich. *Zahraniční politika ČSR v letech 1945-1948*. [online] Dostupné z: http://www.totalita.cz/45-48/45-48_05.php.
- **Růžička**, Daniel. Cenzura aneb Úřad pro tisk a informace. [online] Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cenzura_04.php.
- Sborník hlavních dokumentů XVI. sjezdu KSČ. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1981.

Internetové zdroje

- <http://www.ctk.cz>
- <http://www.psp.cz>
- <http://www.vlada.cz>
- <http://kramerius.nkp.cz>
- <http://www.digitalniknihovna.cz>
- <http://archiv.ucl.cas.cz/>
- <http://www.ujc.cas.cz/>
- <https://encyklopedie.soc.cas.cz/>

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK
Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:
Jeřábek Jan Lucián

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:
2017

E-mail diplomantky/diplomanta:
62583311@fsv.cuni.cz

Studijní obor/forma studia:
Žurnalistika/prezenční studium

Razítko **početelny:**

Univerzita Karlova	
Fakulta sociálních věd	
Došlo dne:	30 -05- 2019 -1-
Čj:	Přilož:
Přidělena:	

Předpokládaný název práce v češtině:
Využití České tiskové kanceláře k účelu propagandy.

Předpokládaný název práce v angličtině:
Use of the Czech Press Agency for the purpose of propaganda.

Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013):
 (diplomovou práci je možné odevzdat *nejdříve po dvou semestrech* od schválení tezí)
LS 2019/2020

Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků):
 Bakalářská práce v úvodu vymezí obecně předpokládaný smysl a účel činnosti České (Československé) tiskové kanceláře od jejího založení. Autor se zaměří na politické režimy v Československu a popíše, jak jimi byla v různých obdobích využívána ČTK coby nástroj propagandy, přičemž autor odliší různé ideologie a intenzitu jejich propagace.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

Úvod

V úvodu autor nastíní tematické jádro práce, tj. důvod proč si vybral toto téma, předpokládaný cíl práce.

1. Vznik České (Československé) tiskové kanceláře a její úloha ve vztahu k periodizaci politického prostředí

V první kapitole se autor zaměří na založení ČTK a stručně charakterizuje její základní poslání ve vztahu k dobovým politickým režimům.

2. Způsoby využití ČTK jako nástroje propagace ideologií v jednotlivých obdobích

Ve druhé kapitole se práce bude věnovat faktickému užití ČTK k propagaci státních režimů a porovná míru intenzity využití a jednotlivé postupy užití v deseti zprávách z každého období.

- a) 1918-1939 (období mezi vznikem ČTK a vznikem protektorátu Čechy a Morava)
- b) 1939-1945 (protektorát Čechy a Morava)
- c) 1945-1948 (období mezi koncem války a únorovým komunistickým převratem)
- d) 1948-1965 (období do přijetí zákona č. 123/1965 Sb. o ČTK)
- e) 1965-1968 (období liberalizace a Pražského jara)
- f) 1969-1989 (období do sametové revoluce)
- g) 1989-1993 (období do rozpadu Československa)

Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období jeho analýzy):

Česká tisková kancelář je zpravodajská agentura, nástupce Československé tiskové kanceláře (vzniklé 28. 10. 1918), jejíž úlohou je sběr, zpracování a šíření zpravodajských informací. V bakalářské práci se autor zaměří na její podobu na pozadí jednotlivých politických etap od jejího vzniku až po současnost, bude analyzovat a porovnávat její úlohy v rámci jednotlivých režimů, např. míra propagace nacismu v období protektorátu kontra propagace komunistických myšlenek v období 1948 - 1989. Autor si z každého politického období náhodně vybere deset domácích zpráv, které budou informovat pouze o aktivitách vlády. Autor bude vždy čerpat ze tří velkých celostátních deníků z daných období.

Postup (technika) při zpracování materiálu:

Analýza politických etap na území Československa a České republiky.

Kvalitativní analýza náhodně vybraných textů informujících o aktivitách vlády (článků z tří dobových periodik) ze zpravodajství ČTK.

Komparace a objektivní evaluace využití ČTK jednotlivými režimy.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

Web ČTK - <https://www.ctk.cz/>

(autor využije informace poskytnuté na webu ČTK)

Archiv ČTK

(autor zkontaktuje Českou tiskovou kancelář a požádá ji o poskytnutí archivních materiálů)

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století* [online]. Praha: Portál, 2010 [cit. 2019-05-29]. ISBN 978-80-7367-698-8. Dostupné z: <http://sfx.is.cuni.cz/sfx/cl3?sid=shorturl&isbn=80-7367-698-2>

(Kniha mapuje nejdůležitější oblasti oboju z hlediska dějin cenzury, legislativy, tisku, televize, rozhlasu a dalších médií)

STEJSKAL, Jan. *Četka slaví devadesátiny: ČTK, Česká tisková kancelář*. V Praze: Česká tisková kancelář, 2008. ISBN 802-54-2899-0

(brožura vydaná k výročí založení ČTK)

STEJSKAL, Jan. *Zprávy z českého století: tiskové agentury a česká společnost 1848-1948*. V Praze: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-170-3.

(Kniha podává detaily z historie českého zpravodajství a agentury ČTK, přibližuje osudy hlavních protagonistů a popisuje způsoby zpracování a šíření zpráv včetně důvěrného a utajovaného zpravodajství)

TRUNEČKOVÁ, Ludmila. *Tiskové agentury* [online]. Praha: Karolinum, 1997 [cit. 2015-05-29]. ISBN 80-7184-459-4. Dostupné z: <http://alephuk.cuni.cz/CKIS-28.html>

(Publikace nabízí pohled na historii a vývoj tiskových agentur, jejich diferenciaci, zaměření a pole působnosti. Zároveň seznamuje s produkcí těchto institucí a nabízeným servisem)

TRUNEČKOVÁ, Ludmila. *Zákon o ČTK: transformace na půl cesty: vývoj vztahů mezi politickou a mediální sférou v 90. letech 20. století*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3073-1.

(Monografie zachycuje, jak se v 90. letech vyvíjely vztahy mezi politickou a mediální sférou v Česku, jak politická sféra ovlivnila transformaci ČTK)

<p>JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. <i>Propaganda & persuasion</i>. Sixth edition. Los Angeles: Sage, [2015]. ISBN 978-1-4522-5753-2. (Autoři Garth S. Jowett a Victoria O'Donnell poskytují výjimečný náhled na problematiku propagandy a ovlivňování veřejnosti, operující s historií komunikace a kulturními studii)</p>
<p>Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)</p> <p>Česká tisková kancelář a její transformace na médium veřejné služby/Hana Drozdová (T.U.Ostrava)</p> <p>Legenda o komunismu - příběh jedné propagandy/Petr Cieslar (filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci)</p> <p>Média a propaganda/Lucia Frtúsová (VŠE v Praze)</p> <p>Trump prezidentem. Analýza mediálního obrazu Donalda Trumpa ve zpravodajství ČTK / Lukáš Morys (FSV UK)</p> <p>Analýza mediálního obrazu Miloše Zemana ve zpravodajství ČTK za první rok v prezidentské funkci / Lucie Bednářová (FSV UK)</p> <p>Vývojové tendence domácího zpravodajství ČTK / Vanda Králová (FSV UK)</p>
<p>Datum / Podpis studenta/ky</p>

<p>TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:</p> <p>Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:</p> <p>Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:</p> <p>Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.</p> <p>Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.</p> <p>Příjmení a příjmení pedagožky/pedagoga Datum / Podpis pedagožky/pedagoga</p>
--

<p>TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTIŠKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.</p> <p>TEZE SCHVALUJE NA IKSŽ VEDOUCÍ PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.</p>
--